

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

LOZAN'IN BİR ÖNCÜSÜ

**Prof. Ahmet
Selâhattin Bey**

1878-1920

TÜRK TARİH KURUMU

*Rahmetli Prof. Ahmet Selahattin Bey'in eşi,
Sayın Seza Taner'e yürekten saygılarla...*

S. L. M.

**LOZAN'IN BİR ÖNCÜSÜ
PROF. AHMET
SELAHATTİN BEY
(1878-1920)**

Birinci Baskı : 1976

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI
XVI. DİZİ - Sayı 30¹

LOZAN'IN BİR ÖNCÜSÜ
**PROF. AHMET
SELAHATTİN BEY**
(1878-1920)

Seha L. MERAY

2. Baskı

Meray, Seha L., 1921-1977

Lozan'ın bir öncüsü Prof. Ahmet Selahattin Bey, 1878-1920 / Seha L. Meray.
— 2. baskı. — Ankara : Türk Tarih Kurumu, 2020.

x, 104 s. [2] s. portre, tıpkıbasım portre, tıpkıbasım ; 24 cm. — (AKDITYK
Türk Tarih Kurumu yayınları ; XVI. Dizi-Sayı: 301)

ISBN 978 - 975 - 17 - 4609 - 2

1. Ahmet Selâhattin Bey, 1878-1920. 2. Türkiye _ Yönetim ve politikalar _
Tarih. I. E.a. II. Dizi.

956.101543

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yönetim Kurulunun 19.02.2020
tarihli ve 793/39 sayılı kararı gereği 1000 adet basılmıştır.

ISBN: 978-975-17-4609-2

Kapak Tasarım : Emine ÇAKIR

Baskı

Salmat Basım Yayıncılık Ambalaj San. ve Tic. Ltd. Şti.

Sebze Bahçeleri Caddesi Arpacıoğlu İş Hanı No:95/1 İskitler/ANKARA

Tel: (0312) 341 10 24 • Faks: (0312) 341 30 50

www.salmatbasim.com.tr Ücretsiz PDF Kitap Arşivi: <https://rantey.org>

Ahmet Selâhattin Bey
1878 — 1920

S U N U Ş

Prof. Ahmet Selâhattin Bey'in Devletler hukuku alanındaki kimi yapıtlarını yıllar önce okuduğum zaman, yazarın çağdaşlığını, yüksek düzeyde bilimsel kaygılarını, anlatım gücünü beğenmiştim. Sanırım haklı olarak, ülkemizde Devletler hukukunun büyük kurucularından sayılır Ahmet Selâhattin Bey. Devletler hukukuna ilişkin bilimsel çalışmaları ötesinde – 1920 de, 42 yaşında ölmüş değerli bilim adamının – kişiliği konusunda pek bir bilgim yoktu.

Birinci Dünya Savaşını izleyen Bırakışma (Mütareke) günlerinde gazetelerde yazdıklarını derleyen *Siyasî ve Hukukî Tettebular* (İstanbul, İkdâm Matbaası, 1339-1923) kitapçığını okuyunca, kişiliğine de çok büyük bir saygı duydum : Parti ya da kişisel kaygılarını, emperyalist Devletlerin akbabalar gibi üşüştüğü, savaşta yenik düşmüş yurdumuzun çıkarlarından üstün tutan politikacılara karşı, o yazılarda, gerçek yurt sevgisiyle çarpan bir yürek, bilgili bir kafa, dürüst ve sağlam bir kişilik gördüm.

Ülkücülüğünü yitirmeyen bir gerçekçilikle, bilgi ışığını o günlerin uluslararası sorunlarımız üzerine seren Ahmet Selâhattin Bey'in, bu sorunları ve çözüm seçeneklerini aydınlatmak için çırpınışı, yanlış adımlar atmakta direnen politikacıları sürekli uyarışı, *mandat* yanlışlarının başka söz işitmez kulaklarına, “ulusal birlik, ülke bütünlüğü, tam bağımsızlık” diye durmadan haykırışı, genç-yaşlı çağdaşları arasında o herkesin erişemeyeceği yere yükseltmiş kendisini. Bilime içten saygısına, bilimsel çalışmalara büyük ilgisine, Hukuk Fakültesini çağdaş bir Üniversite kurumu yapma çabalarına eklenen, bilim adamının yurt sorunlarına duyduğu – karşılık beklemez – bilinçli sorumluluğu, değerini bir kat daha büyüttü gözlerimde.

Her çağda, her yerde, nice sözde bilim adamları, aydın geçinenler, kişisel çıkarlar ya da kaygılar yüzünden, günün güçlüsü politikacıların ülke zararına davranışlarına karşı susarken, böyle davranışlara bilgilerini basamak sunarken, ya da – doğruyu bilseler bile – yaranmak için yanlış savunurken, Ahmet Selâhattin Bey, “hak bildiği yolda” yalnız da olsa, başı dik, tökezlemeden, sözünü esirgemedi, ölümüne dek kişiliğini koruyarak yürümesini becermiş. Öldüğünde, cebinden

yetmiş beş kuruş çıkan bu büyük yurtsever bilim adamının yüreğindeki zenginlik, hangi Karun'un hazinelerinde var?

*

Bugünkü, yarınki kuşakların bilgisine sunmak istediğim, Prof. Ahmet Selâhattin Bey'in gazetelerde çıkan yazılarıyla ona ilişkin anıları, dil bakımından bir hayli özleştirmem gerekti. Bunu yaparken, ilk elden belgelere dayalı araştırmalara değer veren bilim adamlarımızın belki de uygun bulmayacakları bir yol tutmuş oldum. Şu var ki, bu konulara ilgi duyan sayıları sınırlı bilim adamlarımız, bu yazıların asıllarını ya bilmektedirler, ya da – kaynak gösterdiğim için – kolayca bulabilirler. Öte yandan, *Hukuk Dünyası* dergisinin 1945 yılında yayınladığı anma sayısındaki yazıları aktarırken, bir mektuptaki birkaç sözcük dışında, metinlere dokunmadım. Sayın Doğan Avcıoğlu'ndan aldığım satırları, Sayın Uluğ İğdemir'in incelemesini olduğu gibi verdim.

Çağının genel tutumu içinde, bugünkü kuşaklarca anlaşılamayacak kadar “ağdalı” bir Osmanlıca kullanan Ahmet Selâhattin Bey'in yazılarını günümüz Türkçesine çevirmek pek kolay olmadı. Bu çeviride, “Bugün yazsaydı...” düşüncesini, kendine özgü anlatımıyla bağdaştırma kaygısına bağlı kalmağa çalıştım. Uzunca tümceleri kesmem, yeni baştan noktalama uygulamam gerekti. Daha sabırsız, daha kısa soluklu olan bugünün insanı, gazete yazılarında ince eleyip sık dokumaya pek vakit ayıramıyor. Ne var ki, Ahmet Selâhattin Bey'in yazılarında öz güçlü olduğundan, dili arılaştırsak da, yazdıklarının değeri, etkinliği, özelliği, güncelliği canlı kalıyor.

Derleme ve çeviri çalışmaları sırasında, Sayın Prof. Fehmi Yavuz'dan, Sayın Ömer Asım Aksoy'dan, Sayın Haldun Taner'den büyük yardımlar gördüm. Çevirinin iyi yanları onların katkısını yansıtmakta. Eksiklerden, yanlışlardan yalnız ben sorumluyum.

Seha L. Meray

Ankara,
19 Mayıs 1976

İ Ç İ N D E K İ L E R

I. HUKUKSAL VE SİYASAL İNCELEMELER

— Ahmet Selâhattin Bey'in bıraktığı yazılar (Mehmet Asım)	3
— Selâhattin Bey (Mehmet Asım, <i>Vakit</i> , 21 Ocak 1912)	4
— Koruyuculuk ve <i>Mandat</i> Akımları (<i>Vakit</i> , 31 Mayıs 1919)	7
— <i>Mandat</i> 'ların Hukuksal Niteliği (<i>Vakit</i> , 1 Haziran 1919)	11
— Mandat ve Yardım (<i>Tarik</i> , 31 Temmuz 1919)	16
— Temsilci Olsa İdim (<i>Vakit</i> , 9 Haziran 1919)	21
— Ne Söyliyecektim? (<i>Vakit</i> , 12 Haziran 1919)	28
— Boğazlar Sorunu (25 Haziran 1919)	33
— Savaş Sorumlulukları (<i>Vakit</i> , 27 Haziran 1919)	40
— Savaş Sorumlulukları ve Türkiye (<i>Vakit</i> , 30 Haziran 1919)	45
— Umutlar ve Umut Kırıklığı Acıları (<i>Tarik</i> , 23 Temmuz 1919)	51
— Yanlış, Doğru (<i>Tarik</i> , 28 Temmuz 1919)	55

II. ÖTEKİ YAZILARI, KONUŞMALARI

— Salih Zeki Olayı (<i>Vakit</i> , 26 Şubat 1919)	65
---	----

— İzmir'in İşgali Üzerine Fatih Mitingi Söylevi (<i>İstiklâl</i> , 20 Mayıs 1919)	67
— Barış Yapma Yeteneği ve Millî Meclis (<i>Vakit</i> , 4 Haziran 1919)	71
— Adaylarla Konuşma : Selâhattin Bey Milletvekili Olursa (<i>Yenigün</i> , 16 Aralık 1919)	75

III. ANIŞLAR

— İstanbul'un Bilim ve Erdeme Saygı Gösterisi (<i>Vakit</i> , 22 Ocak 1921)	81
— Acıklı Bir Ölümün Yıldönümü (<i>Tevhid-i Efkâr</i> , 21 Ocak 1922)	84
— Acıklı Bir Anma Töreni (Mehmet Cemil) (<i>Tanin</i> , 25 Ocak 1924)	85
— <i>Hukuk Dünyası</i> 'nın Anış Sayısı (Ocak-Şubat 1945)	
— Ahmet Selâhattin	87
— Rahmetli Ahmet Selâhattin (Ord. Prof. Cemil BİLSEL)	90
— İki Mektup (Ord. Prof. Ebül'ulâ MARDİN ve Asım US)	93
— Ahmet Selâhattin (Ord. Prof. Sıddık Sami ONAR)	95
— <i>Mandat</i> 'ya Karşı (Doğan AVCIOĞLU)	98
— Ahmet Selâhattin Bey (Uluğ İĞDEMİR)	99

I

HUKUKSAL VE SİYASAL İNCELEMELER

(HUKUKÎ VE SİYASÎ TETEBBULAR)

Bu kitapçık, Türk hukukçularından, Üniversite Devletler Hukuku Profesörü ve İstanbul eski milletvekili Ahmet Selâhattin Bey'in, memleketimizin ulusal yazgısını en çok ilgilendiren önemli hukuksal ve siyasal sorunlar üzerinde, bıraktığı yazıları kapsamaktadır. Bu yazılar, bugün Lozan'da cereyan eden siyasal görüşmelerin içyüzünü aydınlattığı gibi, barışdan sonra da değerlerini koruyacakları için, kitap biçiminde basılmıştır.

İstanbul — İkdam Basımevi

1339 — 1923

AHMET SELÂHATTİN BEY'İN BIRAKTIĞI YAZILAR

Eski Devlet Basımevi (Matbaa-i Âmire) Müdürü Hamdi Beyefendi, iki yıl önce, ölümün pek acıklı bir vuruşuyla aramızdan ayrılan seçkin hukukçumuz Ahmet Selâhattin Bey'in bıraktığı yazılarını basmağa ve yayınlamağa karar verdiğini ve ilk cilt olmak üzere *Vakit*'te yayınlanan birtakım değerli bilimsel ve siyasal makaleleri çıkacağını bana söylediği zaman, pek sevindim. Benim bu sevincim iki nedenden doğuyordu: Bir kez, Ahmet Selâhattin Bey'in bıraktığı yazılar bilimsel incelemeler ürünü olarak değerli yapıtlardan oluştuğu için, bu bakımdan pek eksik olduğuna kuşku olmayan irfan kitaplığımız zenginleşecekti. Doğaldır ki, bu düşüncelerim, memleketin düşün yaşamıyla uzaktan yakından ilgilenen herkes için de geçerli olabilirdi. Ancak, benim sevincime ikinci bir neden daha vardı: O da, ilk cilt olarak yayınlanması kararlaştırılmış olan makaleler üzerinde özel ve kişisel bir ilgim bulunmasıydı.

Gerçekten, Bırakışma'dan (Mütareke'den) sonra memleketin yaşamı ve geleceği tehlikeye düştüğü, o günlerde İstanbul'da önemli bir aydınlar takımı tek kurtuluş umudunu Amerika *mandat* ve yardımında görmeğe başladığı sırada, bir gün rahmetli Selâhattin Bey'e Bâbîâlî caddesinde rastgelmiş ve aramızdaki içten dostluk bağından güç alarak, *Vakit*'e yazı yazmasını rica etmiştim. Şimdi kitap biçiminde irfan kitaplığımızı süsleyecek yazılar, böylece yazılmağa başlanmıştı. İşte bunun için, Ahmet Selâhattin Bey'in yazılarının kitap biçiminde çıkmasını, doğrudan doğruya değilse bile, dolaylı olarak, benimle ilgili bir olay gibi saydım ve sevindim.

Hamdi Beyefendi, Ahmet Selâhattin Bey'in bıraktığı yazıları oluşturacak olan yayın dizisinin ilk cildine, rahmetlinin yaşamı konusunda dostlarının duygularını ve izlenimlerini de koymak istediklerini söyledi. Bu konuda bir şey yazmamı istedi. Ben, Ahmet Selâhattin Bey'in öldüğü gün, onunla ilgili üzüntülerimi ve izlenimlerimi *Vakit*'te, yine rahmetlinin makalelerini yayınlamış olduğu sütunlarda yazmıştım. Bu yazılar, o acılı gündeki düşüncelerimi, duygularımı içeriyordu. Onun için, yeni bir şey yazmaktansa, o vakitki *Vakit* sayısından, sözünü ettiğim makalenin örneğini sunmağı daha uygun buldum.

20 Aralık 1338 — 1922
MEHMET ASIM [US]

SELÂHATTİN BEY

— «Ahmet Selâhattin Bey ölmüş!»

Dün Türk İstanbul'un mutsuz çevresinde yankılar yapan bu haber, hepimizi dilsiz ve şaşkınlık içinde bıraktı. Ahmet Salâhattin Bey ölmüştü. Üniversitemizin en yüksek büyüklerinden olan bu değerli genç, güneş gibi batmıştı. Gerçekten bu haber inanılmaz bir şeydi. Çünkü, Selâhattin Bey, henüz genç denebilecek bir yaştaydı. Görünüşte sağlık durumunda kaygıya yol açacak bir şey yoktu. Ölüm ile Ahmet Selâhattin Bey arasında bir ilişki düşünmek olanaksızdı. Onun için, Ahmet Selâhattin Bey'in beklenmez ölüm haberini alanlar, kuşku ve duraksama içinde kalıyorlardı.

Zavallı Ahmet Selâhattin Bey'in başına gelen felâketin niteliğini soruyorlardı. Yazıklar olsun ki, bütün kuşku ve duraksamalara karşın, Selâhattin Bey'in gerçekten ölmüş olduğu anlaşılıyordu. Bu felâketin nedeni, basit bir kalp durmasından başka bir şey değildi !

Ahmet Selâhattin Bey'in vefatı ile, herşeyden önce, düşün ve irfan çevremiz pek değerli bir üyesini yitirmiş oluyor. Selâhattin Bey, aydın Türk gençliğinin başında tanrısal bir alev gibi, geleceğini aydınlatan bir zekâ parçasıydı. Coşkun anlatımı, geniş bilgisi, gösterişsiz yaşamı ile, gençliğin kalbini kendine bağlamıştı.

Selâhattin Bey, Mülkiye Mektebi'nin yetiştirdiği gençlerdendi. Daha doğrusunu söylemek gerekirse bu değerli genç Mülkiye Mektebi'nden çıkmış, fakat yalnız kendi kişisel girişimiyle yetişmişti. Selâhattin Bey'i yakından tanıyanlar, onun yaşamını 10 [23] Temmuz Devrimi ile birbirinden farklı iki evreye ayırmağa gerek görürler.

Selâhattin Bey, yüksek öğremini tamamladıktan sonra, dıştan rastlantı niteliğinde bir yardım bulamayan pek çok istidatlar gibi, çorak bir çalışma çevresine düşmüştü. Önce, bir hayli zaman, Tekel (Reji) İdaresi'nin evrak kaleminde çalışmış, buradan Ziraat Bankası'na geçmiş, 1327 [1911] yılında açılan bir yarışmayı kazanarak, Devlet Borçları (Düyun-u Umumiye) İdaresi'ne yazman (müevvid) göreviyle girmişti. Meşrutiyetin ilânına kadar bu dairelerin birer köşesinde rakamlar, havaleler, derkenarlar, tezkereler, dosyalar arasında kalan, fakat aslında kalbinde şiddetli bir araştırma eğilimi bulunan Selâ-

hattin, kendi kendine sosyal bilimler incelemeleri yapıyor, Avrupa'dan getirttiği dergilerle, özellikle Devletler Hukuku konusundaki en yeni düşünce gelişmelerini izliyordu.

10 [23] Temmuz Devrimi'nden sonra eğitim reformu yapıldığı ve Yüksek Öğretmen Okulu (Darülmuaallimîn-i Âliye) ilk kez Satı Bey'in müdürlüğü altında yeni baştan kurulduğu zaman, bu irfan kurumuna giren değerli gençler arasında Selâhattin Bey de vardı.

Selâhattin Bey, Yüksek Öğretmen Okulu'na geçtikten sonra, araştırma alanını genişletmişti. Bir yandan basın ve yayın dünyasına hizmet etmeğe başlamıştı. Sonunda, Üniversitemizin değerli bir üyesi olmuştu. İşte böylece, kendi kendini yetiştiren bir zekâ, bir yandan da gençlik çevresine pek değerli bir yolgösterici olmuştu.

Yaratılıştan düşünce bağımsızlığı olan, etkili çevrelerden uzak duran Selâhattin Bey, hiçbir vakit kalemini ve düşüncesini kişisel çıkar kaygısına araç yapmış, her zaman vaktini, bulunduğu irfan çevresinde Devletler Hukuku ve bir takım siyasal konular üzerinde yazılar yazmak ve incelemeler yapmakla geçirmişti.

Ancak, Bırakışma'dan (Mütareke'den) sonra, memleketimizin ve milletimizin yaşamı ve geleceği söz konusu olmaya başlayınca, Selâhattin Bey, dışa karşı haklarımızı savunmak için meydana atılmak gerektiğine karar vermişti. Anımsanacağı üzere, *Vakit* sütunlarında pek değerli makaleler yayınlamıştı. Ve kuşkusuz, bu gibi değerli yayınların kamuoyu üzerinde bıraktığı büyüleyici etkisiyledir ki, Damat Ferit Paşa'nın başkanlığında ilk kez toplanan Saltanat Şûrası'na Üniversite adına katılan temsilciler arasında Selâhattin Bey de bulunmuş, sonra, milletvekili seçimlerinde İstanbul milletvekili olmuştu.

Ahmet Selâhattin Bey'in dikkat çekici üstün niteliklerinden biri, düşündüklerini pek açık, pek özgür bir dille söylemesiydi. Onun için, Barış Konferansı'nda haklarımızın savunulması yolunda, Dünya Savaşı'na girdiğimizden dolayı Avrupa'ya karşı özür dilercesine, yalnız eski yönetimlere lânetler yağdırmak yeterli geleceğini sananlara karşı şiddetli bir eleştiri yayınlamış, «Ben temsilci olsaydım!» başlığıyla yazdığı uzun bir haklar savunması örneği göstermişti.

Memleketimiz, bugünden sonra, Selâhattin Bey gibi açık yürekli, açık düşünceli bir evlâdını sonsuzluğa dek yitirmiş bulunuyor. Bu yokluğun açtığı irfan boşluğunu doldurmak bizim için pek güç olacaktır.

Selâhattin Bey, memleketimizin namusunu silâhla değil, fakat kalemle savunan bir komutandı. Bu düşünce kahramanı, ne kadar yazık ki, bugün, beklenmez ölümün vuruşuyla, pek acıklı bir biçimde düşmüştür. Arkasında siper alan gençlik ordusu, dayanaklarından birinden yoksun kalmıştır.

(*Vakit*, 21 Ocak 1337 — 1921)

KORUYUCULUK VE MANDAT AKIMLARI *

Vakit, 31 Mayıs 1335 — 1919

Son zamanlarda memleketimizin karşılaştığı çok büyük tehlikelere karşı, güçlü ve ilerlemiş bir Devletin koruyuculuğunu (himayesini) ya da *mandat*'sını (vesayetini) istemek için, gerek Saltanat Şûrası'nda gerekse basın alanında birtakım görüşler ve düşünceler ortaya atıldı. Sözcükler üzerinde oynamayarak, *Protectorat* ile *Mandat*'nın, bağımsızlığımız için aşağı yukarı aynı ölçüde zararlı olacağını kabul edersek, her şeyden önce şöyle bir soru karşısında bulunuruz :

Altı yüzyılı geçen bir zamandan beri, dünyanın üç kıtasında şimdikinin beş on katı sınıra ve nüfusa eylemli olarak egemen bulunan ve bunları buyruğu altında tutan bir Devletin bağımsızlığını, içimizden kim ve ne hakla fedaya, ya da yeniden sınırlama ve kısıtlamaya istekli olabilir? *Mandat*, ya da koruyuculuk altına giren bir Devlet, bağımsızlığını yitirir. Çünkü, egemenlik hakkı bölünme, parçalanma kabul etmez. İç ya da dış egemenlik terimleri, aynı şeyin içeriden, ya da dışarıdan görünüşüdür. Bağımsızlık, bir bütündür; ya vardır ya yoktur. Yoksa, Devletin kimliği sona ermiş, ortadan kalkmış demektir.

Bizce Türk milleti, ülkesinin yüzölçümü ve nüfusu –kimbilir?– öncekinin beşte ya da altıda birine düştüğü sırada, Avrupa'ya karşı, ülkenin yönetimindeki yeteneksizliğini kendi ağzıyla söyleyemez. Kim ne derse desin, elimize kalacak ülkeyi yönetmeğe yetecek sayıda adamımız vardır. Bu yolda güçsüzlüğü açığa vurmaktan yarar beklemek saçmadır. Hükümet kurmağa lâıyk olmayan ve bunun araçlarını elinde bulundurmayan kırık dökük ve ölmüş milletlerin bile bağımsızlığı tanındığı sırada, bin yıldan beri, saltanatın Selçuk oğullarından Osman oğullarına geçişi yoluyla, bağımsız Devlet olarak yaşayan Türk milletinin ağzından, “Biz bu işi beceremiyoruz” açıklamasının çıkması büyük bir alçalıştır. Çanakkale'yi savunanlara bu alçalış (zillet) ya-
raşmaz.

Diyorlar ki, “Bizi bağımsız bırakmıyacaklar”. Onlar ne düşü-
nürlerse düşünsünler, ortada bir gerçek var. Her millet, bir Devlet

* Asıl başlık : “Himaye ve Vekâlet Cereyan ları”.

halini alıyor. Bir Türk milleti ve milliyeti vardır; o da kendi siyasal kimliğini koruyacaktır. Devletimiz, türdeş olmayan, bir başka deyimle, çeşitli milletlerden oluşmaktaydı. Bu çeşitli milletler, bağımsızlık kazandı ve kazanıyor. Tek tür, tek parça, yer bakımından toplasık, ülke sınırları belirli Türk milleti kaldı. Türkiye'nin Türk olmayan çoğu öğeleri ayrı birer Devlet oluşturdıkları sırada, Devletin özü, cevheri, çekirdeği olan Türklüğün egemenlikten yoksun kalması düşünülemez, uygun sayılamaz, Şayet dünya yazgısına egemen olanların akıl ve mantığa, tarihin akışına, gelişme yasalarının gereklerine kulak vermedikleri savı öne sürülürse – ki bunu sanmak istemeyiz – o zaman bunların meydana getirecekleri doğal olmayan, zorlama yapının üç gün yaşama olanağı bulunmadığını teslim etmek gerekir. “Bizi bağımsız bırakmazlar” düşüncesi, moral çöküntüden doğan bir inançsızlık ürünüdür. Bir an için kabul ve teslim edelim ki, bizi Devlet halinde yaşatmıyacaklar; öyleyse, buna biz mi istekli olalım? Bu, sanki savaş alanında bir askerin kendini öldürmesine benzer. Eğer bir Devletin yazgısında siyasal bir ölüm varsa bile, bu vatan çocuklarından birinin daha önce davranıp el açıp yalvararak, yaşama irademizi ölüme doğru döndürmesi akıl kârı olamaz.

Her ne kadar, bir devletin bağımsız olarak yaşaması olanağı bulunmadığı kanısı ortaya çıkarsa, o zaman varlığını bir koruyuculuk altında sürdürmesi kendini koruma yolları arasında sayılabilir. Fakat bizim için – yenik düşmüş öteki Devletlere uygulanagelmekte bulunan ve esnekliği bilinmekle birlikte, şimdiki durumda benimsenebilir sayılan Wilson ilkelerine karşın – bağımsızlığın olanaksızlığı ne zaman ve nasıl gerçekleşmiştir? Ve buna kimin inanmış olması yeterlidir? Başka bir deyimle, Devletin bağımsızlığını ortadan kaldıracak, Devleti Devletlikten çıkaracak karmaşık sorunlarda son söz yürütme gücünün ya da basının mıdır? Millet, yalnız oldu - bittiyi kabul durumunda mı kalacaktır?

Diyorlar ki : “Zaten bağımsız değildik; kapitülasyonlar bizde bağımsızlık bırakmamıştı”.

Kapitülasyonlar, Kanunî Sultan Süleyman zamanından beri uygulanmakta ve yürürlükte olduğundan, bu sava göre Devletimizin çok zaman önce bağımsızlıktan payı kalmadığını kabul etmek gerekecek; buysa, sağlam bir düşünce değildir. Kapitülasyonlar ve bu hükümler içinde en önemlisi olan konsolosların yargı yetkisi, Türkiye için yoktan varedilmiş şeyler değildir. Konsolosluğun kökenlerine, tarihine göz

atılırsa görülür ki, geçmiş yüzyıllarda uygulanmakta olan yasaların kişiselliği ilkesinin doğal sonucu olarak, kendilerine özel mahalleler ayrılmış yabancılar, kendi milletdaşlarından seçilmiş bir yargıcın yargı yetkisine boyun eğerdiler. Üstelik bu durum, bir ayrıcalık gibi kuraldışı değil, olağan ve doğaldı. Şu kadar ki, sonradan öteki ülkelerde konsolosların yargı yetkisi, saltanat ve çağdaş Devlet anlayışı uyarınca kaldırıldığı halde, bizde bırakıldı. Yargı yetkisinin uygulanmasında birtakım kısıtlamalar kabul edilmiş olması, bağımsızlıktan vazgeçme anlamını kapsamaz. Ne hacet : Kapitülasyonlar uygulanmakta olduğu sürece, Avrupa Devletleri bizi bağımsızlıktan yoksun saymıyorlardı ki, biz kendimizi bağımsızlıktan yoksun saymağa yetkili olalım.

İngiliz koruyuculuğu ya da Amerikan *mandat*’sı (vekâleti) isteyenler, memleketimize karşı kötü özelemler besleyen birçok Devlet arasında bir nüfuz bölünmesi yerine, tek bir Devletin koruyuculuğunu ve *mandat*’sını (vesayetini) üstün tutmaktadırlar. Acaba bu, yalnız bizim kestirmemize bağlı bir şey midir? Önce, o Devlet hangisidir? Bu konuda aramızda anlaşmazlık vardır. Filân ya da filân Devleti seçsek, onun bu öneriyi kabul edeceği kesin midir? Onun kabul edeceğini varsaysak, bu seçim, öteki Devletleri umursamaz bırakacak mıdır? Yoksa işi daha çok sarpı sardırarak mıdır? Bize umutlandırıcı bir söz veren var mıdır? Ya da bunların tümü bizim kuruntumuz mudur? “Bir tek Devlet” diyoruz. O Devlet, bize, çoğunluğu Türk olan memleketimizin bütünlüğünü güvence altına alacak bir koruma sağlamak üzere, İzmir’den Yunanı, Antalya’dan filânı, Adana’dan bilmem kimi çıkaracak mıdır? Buna inanmak, hayallere kapılmaktır. Olsa olsa o Devlet, öteki yerler için bir yardımda bulunacaktır. Bu sonuç, koruyuculuğu kabul zahmetine değmez. Üstelik diyebiliriz ki, yine korktuğumuz başımıza gelmiş olur.

Yenen Devletlerin birbirine karşı durumları konusunda sağlam bir görüşe sahip olmadan, bir koruyana ya da *mandat*’cıya gereksindiğimizi bildirerek, yönetim yeteneğimizi kendimiz yok sayarsak, bu açığa vurulmuş güçsüzlük karşısında, hepimizi birleşerek ortaklaşa önlemler almaya çağırılmış, ya da önerimize muhatap olan ve ondan mutluluk duyan birtekenden gayrısını, bize karşı davranmağa kendi elimizle yöneltmiş olmaz mıyız?

Saltanat Şûrası’nda siyasal duruma ilişkin ilk verilen bilgilerin sonunda, “eski dostlar yardım eli uzatırsa kabul edip etmemek” yönleri söz konusu edildi. “Eski dostlar” dan maksat kimler olduğu an-

laşılıyor. “Yardım eli” nden maksat koruyuculuk ya da *mandat* ise, İtalyan ya da Yunan kuvvetlerinin de istedikleri yerleri işgal etmekte olmalarına göre – elimizi kolumuzu bağlayıp seyirci gibi baksak bile – ortaya çıkacak sonuç, bundan başka bir şey midir? Çünkü, eski dostlar bir değil ki; eski dostların da dostları var. Tanrı korusun, bölünme olacaksa, kendi isteğimizle olmayıp, zor altında olursa ne gerekir? Milletin, sonuna kadar bağımsızlığını istemesi ve savunması, tarihsel soyluluğu zorunludur. Bugünkü ilkelere göre de her millet, ulusal sınırları içinde bağımsızlık hakkına lâıktır. Bugün üzerine saldırılan Türk yönetimi, yüzyıllarca süre birçok milletlerin dinine, geleneklerine, özgürlüğüne saygılı davranarak, onları korumuştur. Yönetimimizin bozulması, Avrupa’nın işlerimize karışmalarıyla başlar. Biri ötekini gerektirmiştir

Türke, bir bırakışma (mütareke) ile askerini terhis ettirdikten ve silâhını aldıktan sonra, üzerine silâhlı saldırılar düzenlettirmek, onun memleketini küçük emperyalistlerin doymaz hırsına, sönmez hıncına bırakmak, ahlâk duygusuna öylesine aykırıdır ki, buna olanak verilirse, uluslararası ilişkilerde kınanabilecek başka hiçbir davranış kalmaz; ve bütün bu aşağılıklara karşı Türkün bağımsızlık dâvasında ayak diremesi, hiçbir bakımdan kabahat sayılmaz. Bilimsel deyimiyle söyleyelim : Devletler topluluğu içinde, Türkiye, öteki Devletlerle bir eşgüdüm (*coordination*) ilişkisini kabul eder, bağımlılık (*subordination*) ilişkisini kabul edemez.

Türkiye’nin bağımsızlığını yitirmesine varacak herhangi bir *mandat*’yı ve koruyuculuğu – kendiliğimizden istemek şöyle dursun – bu yolda bir sözleşmeyi zorla bile imza etmektense, savaşanlar arasında hiçbir hukuksal bağ kurmayarak, dünyada hazırlandığı sezilen ulusal devrimlerin, sosyal ve ekonomik kavgaların sonunda görünecek tanrısız adaletin ortaya çıkaracaklarını beklemek daha hayırlıdır.

MANDAT'LARIN HUKUKSAL NİTELİĞİ*

Vakit, 1 Haziran 1335 — 1919

Basınımızın bir bölümü, memleketimiz için hazırlandığı sezilen ve en güzeli tam bağımsızlık, en kötüsü bölünüp parçalanma olan çeşitli sonlar (âkıbetler) arasında, birincisinin beklenmez olmasına göre, sanki “kötülüklerin en az kötüsü” olmak üzere, kimi vakit bir İngiliz koruyuculuğundan, kimi vakit bir Amerikan *mandat*’sından (vesayetinden) söz etmektedirler. Önceki makalemde koruyuculuğu ve *mandat*’ı özü bakımından göz önüne almış, her ikisinin de sonuç olarak bağımsızlığı yok eder olduğunu ve Türklüğün kendi gönül rızasıyla bunlardan hiçbirine istekli olmasının ve ilgi göstermesinin uygun görülmeyeceği savını öne sürmüştüm.

Ancak, milletimizin aydınlar sınıfı arasında yanlış ve tehlikeli bir anlayışın yayılmağa başladığını ve *mandat* (vekâlet) sakıncadan arınmış gibi, “biz koruyuculuk (himaye) değil, vekâlet, *mandat* istiyoruz” biçiminde görüşler ortaya atıldığını gördüğümünden – yanlış olmaklığım olasılığını hiçbir zaman hatırdan uzak tutmamakla birlikte – koruyuculuk ile *mandat*’nın hukuksal niteliklerine ilişkin düşüncelerimi kendime saklamağı hamiyet duygusuna uygun bulmadım. Kuşkusuz, herkes gibi ben de anlıyorum ki, *mandat* başkadır. Her ikisini birden söz konusu edişim, birincisinin İngiltere’ye, ikincisinin Amerika’ya bağlanarak, aynı zamanda ve çeşitli partilere bağlı basınımızda tartışma konusu yapılmasından doğmaktadır. Ondan başka, uluslararası ilişkilerde açık ve yerleşmiş bir anlamı bulunan *Protectorat* ile karşılaştırsak, anlamı henüz yeterince açıklığa kavuşmayan *mandat*’nın tanımlanmasının daha yararlı olabileceği sanılmıştır. Bilindiği gibi, koruyuculuklar, biri yönetsel ve sömürücü, öteki uluslararası olmak üzere, iki biçim gösterir. Öteden beri oluşmuş, örgütlenmiş, bağımsız bir Devlet, doğaldır ki, yönetim bakımından koruyuculuk altına konulmuş bir varlığa dönüştürülemez. Belki uluslararası bir koruyuculuk düzeni altına girebilir. Uluslararası koruyuculuk deyimi, koruyucunun birden çok olması, başka bir deyimle *Co-protectorat*

* Asıl başlık : “Mandat’ların Mahiyet-i Hukukiyesi”.

anlamına alınmamalıdır. Devletler Hukuku koruyuculuklarında (hi-mayelerinde), Devlet niteliklerini tümüyle kendinde toplamış ve ülkesine, halkına, egemenliğine sahip sosyal bir topluluk, akla gelebilecek birtakım tehlikeler karşısında varlığını korumak için kendinde yeterli güç olmadığından, bu konuda daha güçlü bir Devletin yardımını – belki de bir savunma ittifakı biçiminde – bir sözleşmeyle üzerine çeker. Böylece, güçsüz ya da korunan Devletin dış politika alanında yanlış bir davranışı savaşa yol açacağı, bunun sonucu olarak da koruyanın da işe silâhla karışmasını gerektireceği için, korunan Devletin dış politika tutumu, koruyan devletin buyruğu ve denetimi altına girmiş olur. Yönetimsel, sömürücü koruyuculuklar ise burada konu dışı kalır.

Mandat = vasilik (vesayet), yönetim vekâletine gelince

Otuz yıldan beri Avrupa Devletlerince kullanılan nüfuz bölgeleri, çıkar çevreleri, içel = hinterland*, uzun süreli kiralama, uygarlaştırma görevi, tarihsel görev gibi terimlerin ne demek oldukları herkesce anlaşılmağa başlanmışsa da, *mandat* biçimi yeni bir şey olduğundan, bu konuda anlayışlarda değişiklikler bulunabilir. Hele eski çağlardan beri, yenenlerin yenilenler zararına ülke genişletmesine alışılmış, şimdiyse fetih hakkı reddolunmuş bulunmasına karşın, yine fetih hırsının süregider olmasına göre, *mandat* sözünü bir tuzak gibi görmek isteyenlerin, her zaman güçsüzler ve düşkünlere karşı gelişen yeni felsefelerde, özgeçil (diğerkâm), insancıl ülküler düşünmeyenlerin, bizim gibi düşünmediklerinden, ve bu yeni ülkülere yanaşmadıklarından ötürü eleştirilmelerine pek de cevaz verilemez.

Nitekim, bizden başka bu yanılgıya uğrayanlar vardır. Almanya'nın barış temsilcilerinden biri ve Marburg Üniversitesi Devletler Hukuku öğretim üyesi Profesör Walter Schucking, Milletler Cemiyeti konusunda Alman tasarısının öteki tasarıdan bilimsel üstünlüğünü tanıtlamak (ispat etmek) amacıyla, Berlin'de verdiği bir konferansda, *mandat*'lardan söz ederken, bunların “dolambaçlı bir ilhakçılıktan başka bir şey olmadığını” söylemiş. Alman meslekdaşımın bu düşüncesine katılırm.

Eğer maksat halkı aldatmaktan başka bir şey olmasaydı, Balkan Savaşı sonucunda Yunanistan'a bırakılan pek değerli topraklarımızın

* Yazar, “hinterland” karşılığı olarak “içel” terimini kullanmıştır. (S.L.M.)

yitilmesinden doğan yoksunlukla, *mandat*'nın kapsadığı “aşağı durumda bulunma” anlamına göre –Tanrı göstermesin– Aydın ilinde Yunan *mandat*'sını görmekten doğacak acının karşılaştırılmasını vatandaşlarımızın kalbine sorardım. Fakat sorun, duygusallık sorunu değildir.

Mandat denildiği zaman, özlemlerimizi soyut temeller üzerine kurmuş olmamak üzere, hayal gücümüzün doğurduğu “manda” dan değil, son Milletler Cemiyeti tasarısının 22. maddesinin belirttiği *mandat*'dan söz etmek zorundayız. Çünkü, ancak böylece, sorunu –istenildiği gibi– daha yakından incelemiş olacağız. Bu yeni sözcüğe, uygarlık önderi ve yol göstericisi, ilerleme etkeni ve yardımcısı anlamını veren andlaşma metinleri varsa, onunla aydınlanmağa cana minnet biliriz. Yok ise, sözcüğü ve anlamını uluslararası ilişkiler alanında yeni olarak uygulayanların maksudını, o sözleşmede aramak zorunludur.

Sözü geçen 22. madde, “Savaşın sonucu olarak, önceleri kendilerini yöneten Devletlerin egemenliği altından çıkan ve çağdaş dünyanın özellikle güç koşulları içinde kendi kendilerini yönetmek yeteneğine henüz ulaşamamış halkların oturduğu sömürgelere ve ülkelere, aşağıdaki ilkeler uygulanır” diyor ve *mandat*'yı açıklamaya girişiyor.

Herkesin kendi kafasındaki düşüncelere göre değil de bu fıkraya göre, bir memleket üzerinde *mandat* kurulması için iki koşul gereklidir : Birincisi, savaş sonucunda, önceleri kendini yöneten bir Devletin egemenliği altından çıkmış olmak; ikincisi, kendini yönetmeğe yetenekli olmayan halkların o ülkede yerleşmiş bulunması... Böyle olunca, bir memleket üzerinde *mandat* istemek, “onun egemenliği ortadan kalkmıştır, orada oturan halk da kendini yönetecek durumda değildir” demektir.

Anadolu toprağı, bu iki koşula uygun düşüyor mu? Erzurum ve Van'a kadar Anadolu, savaş sonucunda, önceleri kendisini yöneten Devletin egemenliğinden çıkmış değildir. Bu, bir coğrafya gerçeğidir... İkinci olarak, kendi kendini yönetmeye henüz yeteneği olmayan halkların orada oturur olması da söz konusu değildir. Bu da, bir tarih gerçeği... Bununla birlikte, bu ikinci şık konusunda istenilirse frenklerin görüşü kabul edilsin, sonuç birdir. O da, bu iki koşulun bir araya gelmemiş olduğudur. O maddeyi, aşağıya doğru okuyalım. Başkalarını düşünen Devletler diyorlar ki, “Bu halkların refahları ve gelişmeleri kutsal bir uygarlık görevidir ve bu görevin yerine getiril-

mesi için, işbu Misak'a güvence konulması gerekir. Bu ilkenin gerçekleştirilmesi için en iyi yöntem bu halklar üzerinde *mandat*'yı, kaynakları, tecrübeleri ya da coğrafya durumları bakımından bu sorumluluğu yüklenmeğe en elverişli bulunan ve bunu kabule razı olan gelişmiş milletlere emanet etmektir. Bu milletler, o *mandat*'yı, Milletler Cemiyeti'nin vekili (*madataire*) sıfatıyla ve onun adına kullanacaklardır”.

İşte, *mandat*'nın, Milletler Cemiyeti Misakı'na göre ne olduğu! Vekillik (vekâlet), bir kendisine vekil olunan (müvekkil = *mandat*) ile, bir vekil (*mandataire*) kapsar. Maddenin açıklığından anlaşılmış oluyor ki, kendisine vekil olunan, Milletler Cemiyeti'dir. Üzerinde bir egemenlik kullanılacak ve işletilecek yerler, Milletler Cemiyeti'ne ait sayılmaz ki, o vekillik verebilsin. Sözü geçen maddenin birinci fıkrası. üzerinden egemenlik kaldırılmış olan yerler için vekâlet olacağını kabul ediyor. Böyle olunca Misak'ın tutarlılığı tamdır. Savaş sonucunda, önceleri bağlı bulunduğu Devletin egemenliği altından çıkan yerler, özel hukuktaki *mahlûl* kavramına benzer biçimde Devlet hazinesine kalır gibi, Milletler Cemiyeti'ne kalıyor. İşte, sanki o ülkenin sahibi olan bu Cemiyetin “mahlûller” yönetimi, savaşta yenenler arasında, o yerlerle ilgili ve doğaldır ki insancıl bir Devlete, yönetmek için vekillik görevi veriyor, ya da onu, kendini yönetme yeteneğinden yoksun halklara atanmış bir vasi olarak gösteriyor. *Mandat*, bu işi yaratanların resmî yüklemelerine ve hukuk ilkelerine göre, böyle bir görünüşle ortaya çıkıyor.

Mandat'yı, “ülküçü büyük milletler” in çıkarıcılıktan arınmış, “başkalarının iyiliğini gözetin” ve “insancıl” bir uygarlık uyarıları, bir ilerleme kılavuzlukları gibi sayanlar, verdikleri anlamı bu kadar sağlam kanıtlara ve belgelere dayandıramazlarsa, işte o vakit başımıza çarpmakta olan gerçekleri bilmeksizin, soyut düşüncelerle politika yapılmış olur. Gerçeğe uymayan sözler, hastalığa şifa vermez. Kimse, bizim güzel gözlerimiz için –denildiği gibi– bu çok büyük sorumluluğu, bu büyük sıkıntıyı üzerine almaz. Vekâlet denilince, kimin tarafından kime ve ne için verildiğini sormak, vasilikten (*mandat*'dan) söz edilince, bunu kısıtlama ile özdeş saymak çok doğal ve mantığa uygundur. Söz konusu olan maddede : “*Mandat*'nın niteliğinin, halkın gelişme derecesine, ülkenin coğrafya durumuna, ekonomik koşullarına ve buna benzer öteki durumlara göre değişik olması gerekecektir” denildikten sonra, şunlar ekleniyor : “Önceleri Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı bulunan kimi topluluklar, öyle bir gelişme düzeyine

erişmişlerdir ki –kendi kendilerini yönetmeğe yetenek kazanacakları zamana kadar bir vekilin (*Mandataire*’in) öğüt ve yardımı yönetimlerinde yol gösterici olmak koşuluyla– geçici olarak bağımsız millet sıfatıyla varlıkları tanınabilir. Vekilin (*mandataire*’in) seçilmesinde her şeyden önce bu toplulukların istekleri göz önünde tutulmalıdır”.

“Önceleri Osmanlı İmparatorluğuna bağlı bulunan”, “geçici olarak bağımsız millet sıfatıyla tanınmaları” söz konusu edilen “kimi topluluklar”, elbette Türkler değildir. Çünkü onlar, şimdi de Osmanlı Devleti’ne bağlıdırlar ve yüzyıllardan beri de bağımsız olarak tanınmışlardır. Maddenin bundan sonraki fıkraları konumuzu ilgilendirmez. *Mandat*’nın, bizdeki taraflarınca verilen anlamı da, başka bir siyasal belgede görülmemiştir. Bizim iskolâstik kafamız – eski kitaplara değil – en yeni sözleşmelere göre, *mandat*’yı da, koruyuculuğu da zararlı görüyor; her ikisini de Devletin bağımsızlığını ortadan kaldıracak nitelikte sayıyor; yabancı yardımlarından hiçbir zaman çekinmemekle birlikte, bu biçim yardımları –zor altında değil– zorlanmaksızın aramağa, istemeğe karşı çıkıyor ve sorunu siyasal alana aktararak, Amerika *mandat*’sı istiyenlere soruyor ki :

“Amerika Hükümeti, bizden böyle bir öneri gelirse, kesinlikle, bizim düşünüp durduğumuz gibi, bölünmez bir vekillik (*mandataire*’lik) kabul edecek midir?”. Bu soruya, tartışmayı kesebilecek olumsuz bir yanıttan başka, ya resmen iyi bir haber alıp sevinmeğe dayanan “kesinlikle kabul eder”, ya da dolaylı anlam çıkarmalara ve olasılıklara dayanan “belki kabul eder” yanıtı verilebilir. İkinci duruma göre, Amerika kabule yanaşmazsa, durum nereye varır? Kabul edecek olursa, öneriyle kabul arasında geçecek süre boyunca, öteki büyük Devletler boş dururlar mı? Amerika bu *mandat*’yı kabul ederse, Osmanlı Devletinın Asya kesiminde bugün işgal altında bulunan memleketlerini, işgallerden kurtarıp Türklüğün ulusal ve coğrafya birliğini sağlayabilecek midir? Yoksa, o da öncekilere katılarak işler çevirmeğe mi başlayacaktır? Daha açıkçası, sorun, dört ya da altı parça olmaktan başka bir şey midir? Öyleyse, Amerika’ya yalvarmanın anlamı nedir? Ve biz, Wilson ilkelerine dayanarak, Türk milletinin sınırları ve ülke bütünlüğü içinde bağımsızlığını istemekte direnirsek, memlekete kötülük etmiş ya da bir fırsat kaçırmış olur muyuz?

MANDAT VE YARDIM *

Tarik, 31 Temmuz 1335—1919

Seçimlere ilişkin olarak Bakanlar Kurulunca verilen karara göre, millet, siyasal varlığını ilgilendiren önemli görüşmelerin hazırlanmakta olduğu şu sırada Meb'uslar Meclisi'ni hızla toplayamayacak, Hükümetse, Konferanstan aldığı yanıtı göre yeniden çağrılınca kadar, dış politika alanında şöylece “idare-i maslahat”tan ve halka sabır ve durgunluk öğütlemekten çok bir şey yapamayacaktır. Hükümetlerin isteklerinden ve savlarından çok, milletlerin isteklerine uygun davranıldığı bir sırada, Türk milletinin, özelemlerini temsil edebilecek ve açıklayabilecek hukuksal organlardan yoksunluğu, kuşkusuz büyük bir talihsizlik ürünüdür.

Türklerin son sığındıkları yer olan ana yurdunda, İtalyan-Yunan işgal sınırlarının uzun bir zaman için yerleşilecekmiş gibi çizilmesi ve saptanması, yer yer işlerimize birtakım karışmaların kuraldışıktan çıkarak olağanlığa dönüşecek biçimde açıklanması ve doğrulanması, Batı Anadolu'da Türklerin öldürülmesi ve sürgün edilmesi... kısaca her gün kötünden betere doğru yürüyen siyasal durum, birçok engellere karşın, bütün milletin bireylerini kazaya uğramış bir geminin yolcuları durumuna koymuştur; bunlar, herkesi, bu arada durumun korkulacak ağırlığını daha iyi kavrayan ve ileriye görerek kaygılara düşen aydınları, elbirliğiyle bir kurtuluş yolu aramaya yöneltmiştir.

Bu arada birtakım zümreler, çeşit çeşit dış tehlikeler karşısında ülke ve millet bütünlüğünün korunması olanağını bir yabancı yardımında aramak zorunluğuna düşmüşlerdir. Gerçekten, ortadan kaldırılmış gibi görünen bölünme tehlikesi, iyileştirilmesi savsaklanmış sıtma nöbetleri gibi, yeniden başgöstermiş ve milletin duygularını, zehirden şifa, düşmanlıktan vefa aramak zorunda bırakmıştır. Ancak, bu yabancı yardımının adını ve hele sınırını çizmek –adı ne olursa olsun – yardım eyleminin egemenlik haklarına dokunmamasını sağlamak, uzun, derin incelemeler gereksindiren pürüzlü bir sorun olduğundan, pek seçkin ve yetkili kişilerden oluşan partiler ve dernekler,

* Asıl başlık : “Vekâlet ve Müzaheret”.

önemli inceliğini gereği gibi değerlendirdikleri bu nokta üzerinde, son zamanlarda düşüncelerini birbirine söylemeğe ve dileklerini birtakım ortak ilkelere indirgemeğe ve açıklamaya başladılar. Gönül borcu duymağa yaraşır ki, bu konudaki karşılıklı görüşmeler, çıkmaz yollara yöneltilmeyip, bağımsızlık, karşı gelinmez ulusal ve doğal bir amaç olarak kabul edilmiş, ötekiler de bağımsızlığı koruyacak araçlar olarak düşünülmüştür.

Aslında, *mandat* taraftarlığı ile bağımsızlık taraftarlığını birbirine karşı koymak, ortadaki sorunu çözemeyecekti. Ortada, bir *mandat*'dan yana ya da *mandat*'ya karşı olma vardı. Bağımsızlıktan yana, ya da bağımsızlığa karşı olma yoktu. Bu fark dikkate değer. *Mandat*'dan yana olanlar, savaştan önce egemenlik haklarımız üzerine konulmuş kısıtlamaların geri verilmesi olanağının kaldırılması ve tam ve doğal bir bağımsızlık sağlanması amacını izliyor, bu yüzden de *mandat*'dan yana olduklarını söylüyorlardı; bu özlemin elde edilmesini bir yabancı yardımının varlığına bağlı sayıyorlardı. *Mandat*'ya karşı olanlarsa, bu amacın, memleket üzerinde *mandat* kurulması yoluyla sağlanmasını olanaksız görüyorlardı. Böyle olunca, asıl uyuşmazlık konusu olan sorun, *mandat*'nın bağımsızlıkla bağdaşmaz ya da onu elde etmeye yeterli bir araç olup olmadığı noktasıydı.

Devletin oluşturucu üç ögesinden, toprak, sürekli olmak üzere kalıcı, insan topluluğu da tüketilmez olduğu için, bağımsız bir toplumun sona ermesinin, hemen her zaman, üçüncü ögenin, başka bir deyimle, egemenliğin, bir başkasının eline geçmesi biçiminde olacağı apaçık bellidir. Bu yüzden, yoksun kalmışların elde etmeğe çalıştıkları bağımsızlık, sahip olanların gözden çıkarabileceği bir şey değildir. Kamu hukukunda, egemenlik (saltanat) hakkı bırakılmaz ve bölünmez denilmesi, bundan ayrılınca, Devletin kimliğinin kalmayacağını açıkça anlatmaktadır. Bu hakkın bölünme ve karşı konulma kabul etmemesi de onun belirtici niteliğindedir.

Bir de, Wilson ilkelerinin 12. maddesi, bize halkının çoğunluğu Türk olan memleketlerimiz üzerinde sağlam ve tam bir egemenlik sağlanacağına söz veriyordu. Bugün, memleketimizin bu kesimlerinde birtakım işgallerle beliren hırslı özlemler, bu verilen sözden dönmek için birtakım oldu-bittiler yaratılmağa çalışıldığını gösteriyor. Ancak, Bırakışma (Mütareke) öncesindeki görüşmeler uyarınca, İtilâf Devletleri ile aramızda bu ilkelerin kabulüyle belli bir yükümlenme oluş-

tuğundan, törenle yapılan bu yükümlenmeyi – Bethmann Holweg’in deyimiyle – kâğıt paçavrası saymadan, Türklük Türkiye’sinde *mandat* kurulmasını uygun görmek düşünülemez. Böyle olunca, Türklerin ne istedikleri konusundaki soru, kimden gelirse gelsin, bunun birinci karşılığı, “Wilson ilkelerinin açıkça belirttiği ve İtilâf Devletlerinin Bırakışma (Mütareke) öncesinde barışın temeli olmak üzere kabul ettikleri gibi, halkının çoğunluğu Türklerden oluşan memleketlerimiz üzerinde tam ve kesin egemenlik isteriz” den başka bir şey olmayacaktır. Sanmayız ki, bu yanıtı karşı, “yenik düştüğünüzü unutuyorsunuz” diyecek kadar mantık duyusunu yitirmiş birine rastlayalım. Çünkü Bırakışma’dan (Müterake’den) önce yenen değildik ki!...

Öyleyse, nasıl oluyor da bugün Türklerin Türkiye’si üzerinde bir *mandat* sözü ortaya çıkıyor? Türkiye’de bir *mandat* kabul etmesi için Paris Barış Konferansı’nca Amerikaya bir öneride bulunduğuyla ilişkin haber üzerine yeniden ortaya çıkmış bulunuyor. Geçenlerde İstanbul’a gelen ve adı “Türkiye *Mandat*’ları Uluslararası Komisyonu Amerika Kolu” olan bir kurul, memleketimizdeki çeşitli partileri ve dernekleri temsil eden kimi kişilerle yarımşar saatlik görüşmeler düzenleyerek, çok önemli birtakım sorunlar üzerinde Türk kamuoyunu yoklamak istemiştir. Seçkinlerin siyasal düşüncelerinden halkın iç eğilimlerini ne yoldan bulup çıkaracakları, doğaldır ki, kendilerinin bileceği bir iştir. Herhalde onların, bize ne istediğimizi sormalarını, onların istemiyeceğimizi yapmamak isteğine belirti saymak isteriz.

Bugün Amerika Büyükelçiliğinde bu kurulca soruya çekilen ve bir parti ve topluluğu ya da yalnız kendilerini temsil eden kişilerin görüşleri –hukuk bakımından olanaksızlıktan ötürü– ulusal iradeye yararlı olmamakla birlikte, Türklerin seçkin beyinleri, doğaldır ki, bütün Türkiye’nin birörnek ve ortak duygularını dile getirmekten başka bir görev yerine getirmeyeceklerdir.

Bize kalırsa, bu kurul, Türklerin, kendileri için hangi Devletin koruyuculuğunu ya da *mandat*’sını isteyeceklerini sormağa gelmemiştir. Çünkü, Wilson, kendi ilkelerinden caydığını ilân etmemiştir. Kendi caymış olsa bile, o ilke öteki Devletlerle ortak bir bağitlanmanın kurulmasına yol açtığından, bütün bu Devletler sözlerinden dönmedikçe, yürürlükte bulunmak gerekir. Öyleyse, bu kurul üyelerine, Türk ileri gelenleri arasında, *mandat*’dan ya da vasilikten söz edecek kimse bulunmasa gerektir. Kurulun, görevi bakımından en çok ilgilendiği sorun,

Suriye ve Filistin gibi, savaş sonucunda Osmanlı egemenliğinden ayrılmış bulunan birtakım memleketlerde kurulması düşünülen *mandat*'larla, Ermenilerin yazgılarının iyileştirilmesine ilişkin incelemelerden oluştuğuna göre, Amerika'nın yardım ve koruyuculuğunu istemeğe yönelik sözlerimizi, kendilerine verilmiş görev sırasında rastlantı olarak öğrenilmiş birtakım dileklerden ya da gözlemlerden başka bir şey saymaması olanağı vardır. Bununla birlikte, görevlerinin sonuçlarını kapsayan, bağlı bulundukları hükümete verecekleri raporlar, gördükleriyle işittiklerinin matematik bir toplamı olmaktan öteye gitmeyecektir. Bundan ötürü, gözlemlerimizin anlatılmasında bu toplam işlemini etkileyebilecek kadar bir güç bulunmak gerekir.

Bu vesileyle de onlara duyurmalıydık ki, Milletler Cemiyeti Misakı'nın 22. maddesinin tanımladığı *mandat*, bize uygulanabilir olmadığı gibi, bugün kimlerce nerelerde ve ne biçimde *mandat* uygulanması düşünüldüğü konusunda alınan haberler, bu yöntemin iyiliklerini aşırı ölçüde övmeğe olanak bırakmadığından, bin yıldan beri bağımsız yaşayan Türkler, kendi ülkelerinde *mandat* ya da vasilik adıyla yabancılardan at oynatmasına razı olamazlar.

Şimdiki durumda *mandataire*'liğin, zafer ürünü gibi, yalnız yenen devletlere ayrılmakta olması, *mandat*'nın yalnız yenik düşmüş Devletlerden kopartılmış topraklara uygulanması, savaş dışında kalmış ya da yenilmiş, uygarlıkça ileri milletlere *mandataire* görevinin verilmemesi, savaşa girmeyen geri kalmış milletler üzerinde ilerlemede yol gösterici olmak üzere *mandat*'lar kurulması yoluna gidilmemesi, Milletler Cemiyeti Misakı'nı okuyanların sanmak isteyecekleri gibi, sevecen (şefkatli), eğitici, uygarlaştırıcı, insancıl, yararlı bir *mandat*'nın düşünülemediğini yeterli bir açıklıkla gösterdiği için, Türkler, *mandat*'nın buluş belgesini (ihtira beratını) Dörtler'e, Onlar'a bırakarak, yalnız-kendi başlarına böyle bir belâ sardırılmamasını isteyebilirler. Amerika Hükümetinin sözcüleri de, böyle yapmış olsalar gerektir.

Mandat ve vasilik biçimlerinden ayrı tutulması gereken yardım ve destekleme konusuna gelince

Adından korkulan *mandat*'yı eylemli olarak uygulamış olmamak üzere, bu yöntemi temize çıkaran hakları ve yetkileri yabancı bir millete vermekten çekinmek, Türkiye'yi çeşitli bölgelere -ister yönetim, ister iktisat bakımından- ayırmaktan ve korunması istenen ülke bütünlüğünü bozmaktan sakınmak; Devletin Anayasasına, hükümet bi-

çimine, yasama ve yargı güçlerine karışmalarda bulunulmasına yer vermemek; kısaca, çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu yerlerde, Wilson ilkeleri uyarınca, dış ve iç egemenliğin korunmasına, ve sonuç olarak elçilik hakkına, andlaşma yapma hakkına, ülke üzerinde buyurma ve yasaklama hakkına hanel gelmemek koşullarıyla; özellikle memleketin gelişmesine, tarım, endüstri, ve ekonomisinin yükselmesine, maliye ve bayındırlık işlerinin düzenlenmesine, ülke ve kolluk (zabıta) yönetimlerine ilişkin işler ve konularda yol gösterici ve yetiştirici sıfatıyla, sınırlı bir süre için, yürütme gücümüzle işbirliği etmek üzere –olabildiğince ard niyetten uzak ve insancıl– eğitici bir yardıma eğilim görülürse, bu yardımın, ancak, kaynakları ve uğraşları ona elverişli bir tek milletten gelmesini istemek için, bütün Türkler ağız ve özlem birliği yapabilirler.

TEMSİLCİ OLSA İDİM!...*

Vakit, 9 Haziran 1335—1919

Bu başlıkla bir özlem sezdirmiş olmaktan Tanrı'ya sığınırım : Çünkü, bilinen durum ve koşullar içinde insan, bu onuru yalnız başkaları için dileyebilir. Çağdaş yaşamın mekanizması, bir milletin yazgısını pek az görülen biçimde, bir iki adamın dilinin ucuna bağlar. Anlaşılan, biz, o özen gösterilmezse kötüleşebilecek durumlardan birisindeyiz. Görevin bu büyüklüğü insanı ürkütmeye yeterlidir. Toplar susmuş, süngüler durmuştur. Hakkın savunulması, artık sözle olacaktır. Savaş alanında büyük bir becerisi görülmeyen kimi Devletler, Tarih öncesi çağlarda Tanrıların efsaneli serüvenlerini anlatan öykülerle, koca memleketler almağa çalışıyorlar. Diplomatın biri meslekdaşına, “Ne âlâ!... ‘olduğundan’, ‘bulduğundan’ larla ülkeler fethetmek istiyorsunuz” demiş. Neredeyse böyle bir durumun gerçekleşmesi zamanındayız.

Zaten sözün büyüleyici etkisi olduğu kanısındayız : “Söz bir nefes-i saziş birenktir amma / Bir hemzen suretgede kevn-i mekândır***”. Hüner, memleketi kurtaracak sözü düşünecek kafayı ve söyleyecek ağzı bulup, yoluyla ve yerinde söyletmektir. Kendimi bu işe yetenekli bulmadığım için, ne oradaki bugünkü durum, ne sonradan buradaki gelecek bana çekici görünüyor; korkuyorum ki, bütün olup bitenler –Fuzulî'nin dediği gibi– “Namübarek yüzler görüp namülayim sözler işitmeğe” sınırlı kalmasın! İşte bunun için, temsilcilerimiz, kıskanılmadıklarına inanabilirler.

Bununla birlikte, “Ben temsilci olsaydım” diyorum, savunma plânımı düzenlerken, ilk önce, ne söyleyeceğimi değil, ne söylemeyeceğimi düşünürdüm ve demezdim ki: “Bütün bu felâketleri başımıza getirenler –kullanılan kısaltma ile söyleyeyim– (T. E. C.)*** kumpanyasıdır. Birkaç türedinin yanlış davranışı yüzünden bu savaşa sürüklendik. Savaşta işlenen öldürmeler, sürgünler, vurgunculuklar

* Asıl başlık : “Murahhas Olsa İdim”.

** “Söz nefesin meydana getirdiği renksiz bir şeydir, ama yine de evreninin gideceği yolu o yönetir”. (S.L.M.)

*** Tâlat, Enver, Cemal Paşalar.

hep onların ürünüdür. Kahrolsunlar, memleketi batırdılar. Artık maddem ki yenildik, topumuz, tüfeğimiz kalmamıştır, ne dersiniz kabul edeceğiz. Başka çaremiz yok. . .” Bırakışmadan (Mütareke’den) beri sık sık işitilen bu sözleri söylemeyişi –hâşa– bunları beğenmeyişi, doğru bulmayışımdan değildir. Düşünceme göre, haklarımızın savunulmasına yararı ve zerre kadar hizmeti olmayışındandır. Davayı bu biçimde açıklamağa kalkışırsak –kuşkusuz– karşımızdakiler yüzlerini buruşturacaklar, bu da, böylesi sözlerin kendilerince ne denli saçma sayıldığını, dolaylı yoldan belirtecektir. Çünkü herkes bilir ki, uluslararası ilişkilerde sorumluluk partilere değil, Devletin kişiliğine yönelir. Bir de, meşrutiyet yönetimi uygulayan memleketlerde iş başındaki hükümetin milletin rızasına dayanması gerekir. Kluber’in düşüncesine göre, “bir memlekette sözünü geçiren bir zorba, milletin çoğunluğunun yardımını ve kamuoyunu kendinden yana ya da elverişli görmezse, zorbalığını sürdüremez”.

Şimdiye kadar, sorumluluktan kurtulmak için öne sürülen bu gibi görüşlere, onların basınında birçok karşı çıkışlar görülmedi mi? Bunlara göre, on-yirmi kişinin, on-yirmi milyon kişiyi savaşa sürüklemesi, birçok acıklı olaylar, yıkımlar, rezaletler, ayıplar işlenmesine yol açması ne kadar büyük bir kabahat ise, on-yirmi milyon adamın böyle bir haydut çetesi arkasından sürüklenmesi, o yıkımları, acıklı olayları önliyelememesi de o kadar büyük bir kabahat ve yeteneksizlik belirtisidir. Bu görüş bilinince, öteden beri benimsediğimiz düşüncenin, haklarımızı savunma bakımından değeri sıfıra iner.

“Allah cezasını versin; bu işleri yapan hep eski hükümettir” demek geçerli bir özür oluştursaydı, ne Kaiser hükümetini, ne Prusya militarizmini kınamaktan geri durmayacak olan şimdiki Alman Hükümeti, daha elverişli barış koşulları elde etmek olanağını elde ederdi. Bir de, gönül almak için söylenilen, “Bizim millet İngiliz ve Fransızlara kılıç çekmez” gibi yavan iki yüzlülüklerden de kaçınmak onur duygusuna uygun düşer. Zaten, inanmazlar da. Çünkü, dünya politikasının hangi kaynaklardan çıkıp, hangi akım yollarından geçerek, hangi denizlere döküldüğünü iyi bilen çok görmüş-geçirmiş kişiler, bir Devletin yaşamsal çıkarları söz konusu olduğu zaman, eski dostuna değil, babasına bile savaş açacağını, kanıtlanması gerekmeyen bir gerçek, bir belit (mütearife) sayar ve göstereceğimiz düşünüş biçimini tuhaf bulur. Bulgarlar, Rusların karşısında pek âlâ yer aldılar. Tarihsel şansı söz götürmez, mert bir milletin –son nefesinde de olsa– bu gibi

yaltaklanmalara alçalışı, umduğunun tersine sonuçlara varır. Bu kavramı –örneğin– “savaşın başında Türkiye’de iktidarda bulunan hükümet, memleketin siyasal çıkarlarının gereklerini hakkıyla değerlendiremediğinden...” gibi, kapalı bir biçimde ve söz arasında anlatma olanağı her zaman vardır.

Bu gibi çarpık düşüncelerden içimi döktükten ve kafamı boşalttıktan sonra, ne söylemek gerekeceğini düşünmeğe başladım. Konferans’da gerekli belgelerin ve inandırıcı açıklamaların eklenmesiyle okuyacağım yazılı söylevin ana çizgilerini –konuşma inceliği, politika yöntem ve töreleri konusunda aşırı kaygılara düşmeksizin– şu biçimde çizer, hakkına güvenenlere özgü, ağırbaşlı ve metin bir davranışla derdim ki

“Efendiler,

Biz, yenildiğimizi bilerek geldik. Fakat siz, kuvvete dayanan barışı değil, hakka dayanan barışı yapmak, milletler arasında karıştırıcılık tohumları bırakmayan, öcalma duyguları yaşatmayan sürekli bir barış kurmak istediğinizi söylediğiniz için, biz de haklarımızı isterken, güçlerin oranını değil, gerçeklerin gücünü düşünüyoruz. Biz, dâvamızın en güçlü kanıtlarını sizlerin bize ve dünyaya söz verdiğiniz ve ilân ettiğiniz yüksek ilkelerden aldık. Öyle ki, akıl, mantık bakımından, görüş biçimlerimiz arasında önemli bir aykırılık kalmamak gerekir. Üstelik, öne süreceğimiz savlarımız –tarih sırasıyla– bir teşekkürler dizisinden oluşmakla da yetinebilir.

Önce, savaşın en cehennemi andıran bunalımları arasında, yapılacak barışın dayanması gereken adalet ilkelerini yayınlamak ve ilân etmekle, savaşanlar arasında ilk kez bir umut serabı, bir görüşbirliği tabanı gösteren sayın Wilson’a sonsuz gönül borcumuzu sunarız. Bütün savaşanların Bırakışma (Mütareke) öncesindeki bağtlanmalarıyla dünya örgütünün durumuna gelen bu yüksek ilkeler arasında biri var ki, Türklere göre değil denilmesine olasılık bırakmayacak kadar açık ve kesin biçimde Türklüğün haklarını güvence altına alır görünmüştü. Ve biz, silâhlarımızı bırakırken, yapılacak barışın ilkelerinden biri olmak üzere o maddeyi bize sunanların namus ve şerefine hakkıyla güvenmiştik. Bu noktayı milletlerin kendi yazgılarına sahip olması ilkesiyle bağdaştırmak, savaşın sona ermesine karşın, her yandan istilâya uğrayan topraklarımızın mutsuz halkına bir avunma, Avrupa ve Amerika’ya da üstlendiği yükümü anımsatma biçiminde, her ga-

zetemizde iri harflerle yazmaktaydık. Bağtlanmaların gözünüzde pa-
çavradan farkı varsa, size karşı bu maddeyi her zaman kanıt olarak
öne süreriz ve hepinizi sözünün eri bildiğimizden, elimize verilecek
barış andlaşmasının bu ilkeyle bağdaşmaz olmayacağına güveniriz.

Türk milletinin karşılaşmış olduğu saldırılar, “Müslümanların yö-
netimi altındaki ülkelerin sahipsiz sayılarak, ilk işgal edenin olmasını”
ilân eden XIII. yüzyıl hukukçularının bağnazlığı körükleyen kuramları-
nı anımsattığı, Hilâfet Makamını kendinde toplamasından ötürü İslâm’-
ın moral başvurma yeri olan Devletimize karşı alınan düzenler, XX.
yüzyılda pek çağdışı olan Haçlı savaşları (*croisades*) dönemlerini göl-
gede bırakacak sanısını uyandırdığı sırada, seksen milyon müslümanın
uyruğu olduğu ve onların koruyucusu durumunda bulunan İngiltere
büyük Devleti, İslâm’ın duygularını Mihrace Bikanir hazretlerinin
diliyle Konferans’ın dikkatine sunmağa aracılık etme lûtfunda bulun-
muş, böylece, yalnız Türklerin değil, bütün müslümanların gönül bor-
cunu kazanmıştır.

Yargıçları yenenlerden ve istemlerde bulunanlardan oluşan bu
olağanüstü adalet divanına, bir kez de, hakkında hüküm verilecek
Devletin dinlenmesi gereğini kabul eden ve bu konuda arabuluculu-
ğunu esirgememiş olan Fransa büyük Devletine de, geleneksel hak-
severliğini çok eski dostluk gerekleriyle birleştirmiş olmasından ötürü
teşekkürler borçluyuz. Türkiye’nin çökmesi, Doğu’daki Fransız irfanı,
sermayesi, ticareti istemleri için tehlikeli olacağından, memleketimizin
bütünlüğünün ve bağımsızlığının Fransa çıkarlarına aykırı düşmeyeceği
kanısındayız. İtalya büyük Devletine de teşekkür ederiz. Osmanlı
Asya’sı üzerinde *mandat* biçiminde beliren istilâci ve iltihakçı özlem-
lerin, denge adı altında ödünlerde bulunmaya, bunun sonucu olarak da,
karşılıklı istemlerin çatışmasına yol açacağını, doğu ve batı Anadolu
konusunda tasarlananlara karşı, güney Anadolu’nun işgali yoluyla
göstermiştir. Müttefikler arasında barışın süregitmesi ve tutkuların
çatışmasının önlenmesi ve bu bölgede asayişin sağlanması için de
-Wilson ilkeleri uyarınca- Türkiye’nin bağımsız olarak ve yalnız
Türk egemenliği altında kalmasının zorunlu bulunduğunu, olayların
diliyle dolaylı biçimde ortaya koymuştur.

Bu ciddî ve içten sözlerime ek olarak, gönül borcumun büyük bir
bölümünü, sayın Yunan Baştemsilcisine saklıyorum : Türkiye’ye savaş
ilân etmiş olmadığı halde, Bırakışma (Mütareke) ile, onun eli kolu

bağlanmış ve askeri terhis olmasından mertçe yararlanarak, barışın yaklaşması umutları arasında İzmir ilinde karaya asker çıkarma ve işgal hareketlerine girişme yiğitliğini göstermiş : Türkiye yönetiminde uygar, gelişmiş, önemli bir ticaret ve endüstri limanı olan o güzel kokulu kente, İtilâf Devletleri komutanlarının tanık oldukları kanlı olaylarla girerek, “kutsal uygarlık görevi”nin Yunanistanca üstlenmiş olmasının insanlığa neye mal olacağını –kesin karardan önce– Konferans’a kanıtlamak lütfunda bulunmuştur.

Bütün bu sayılan kutsal bağışlanmalar, dinsel duygular, adalet ve insanlık eğilimleri, siyasal tutkular ve kanlı olaylar, ibret almak için düşünülürse –yenik düştüğümüzü biz, dünyaya adalet sözü verdiğinizi de siz, unutmamak koşuluyla– Konfarans’ınızı dâvamıza kazanılmış sayabiliriz.

Dâvamız basit, istemlerimiz pek sadedir. Bunlardan birincisini okuyayım : “Şimdiki Osmanlı Devletinin ve Türk kesimlerinin egemenlik haklarından sağlam bir biçimde yararlanması sağlanmalıdır”. Kuşkusuz bildiğiniz bu öneri, bizden gelmiş değildir. Bu konudaki düşüncelerin birbirine uygun düşmesini büyük bir sevinçle kaydedirim. Bu uygunluk, yalnız sizinle bizim aramızda değil, yüzyılın büyük ilkesi, bir başka deyimle, milliyet düşüncesi ile bu bağış (taahhüt) arasında da vardır. Türklere milliyet sınırlarını vermek ve onların millet sıfatıyla yaşama ve varolma koşullarını sağlamak, adaletin sözde ve gizil güç olarak kalmayıp eyleme dönüşmesi için zorunludur. Açık olan söz, yorum gerektirmez. Bırakışmamızdan (Mütarekemizden) önceki ve onunla sonuçlanan bu bağışın uygulanmasında azıcık iyi niyet yeterlidir. Osmanlı Devletinin Türk olan kesimleri nereleridir? Bunu göstermek için etrafımızda zehirli bir propaganda çevresi yaratacak değiliz; ulusal karakterimiz, bu gibi işlere elverişli değildir. Memleketimiz konukseverdir; hele gerçekten yana olan konuklardan pek hoşlanır. Geliniz, görünüz. Güvenilir adamlar gönderiniz. Soruşturunuz, inceleyiniz, Biz, “görmek, işitmeğe benzemez”* deriz. Adaleti yerine getirmek için mahkemeler, kimi zaman keşfe karar verir. Siz de adaletli olmak için biraz sıkıntıya katlanmaktan yakınmazsınız. Dilerseniz, harita üzerinde ve Batı bilginlerinin çok değerli yapıtları içinde savlarımızı açıklayalım...

“Egemenlik haklarından sağlam bir biçimde yararlanmak” –biz öyle anlıyoruz ki– ülkemizde iç ve dış egemenliğin çağdaş anlamıyla bütün haklarını ve yetkilerini de kendinde toplamaktadır. Ülkenin yönetiminde –ne kadar hafif ve ince bir deyimle olursa olsun– başka bir Devletin sürekli nüfuzuna bağlı olmağı, yok olmaktan farklı saymayız. Kuşkusuz, yabancı öğretmenlerin ve yol göstericilerin görüşlerine ve önlemlerine, yararlı yabancı sermaye ve girişimlerine gereksinme duymaktayız. Fakat, bağımsızlığımıza karşılık değilse... Bir insan, en kutsal olan Tanrı vergisi özgürlüğünü satamadığı, böyle bir sözleşme geçerli sayılmadığı halde, bir Devlet için aynı nite-likte olan bağımsızlık, nasıl başkasına geçirilme ve ayrılma kabul edebilir? Bir adam öldürülebilir, bir Devlet yok edilebilir; fakat, özgür-lük ve bağımsızlık pazarlığa girmez. *Mandat*’larınızı, dolambaçlı ilhak-çılıktan başka bir biçimde göremiyoruz. Durumumuzu düzeltmek için “Mehdi”yi beklemiyoruz. Biliminizden, tecrübenizden yararlanınız. Evet! Bütün bu yol gösterici ve sermaye gereksinimleri başka, bölge bölge *mandat* ya da vasilik dağıtımını da başkadır.

Hakların, Eski Çağlar olaylarına, üstelik --bugünkü yaşam ve gerçek şöyle dursun– mitolojiye göre elde edildiği şu zamanda, Os-manlıların, henüz birkaç yüzyıl önce, tepe noktası olan Budin ya da Viyana’dan, tabanı Basra Körfezi’nin ucundan Libya’ya uzanan çok büyük bir üçgen üzerinde diledikleri gibi buyurdıkları anımsanırsa, öncekine oranla avuç içi kadar kalan Anadolu’da, öz Türk milletine ayrılmış egemenliklerini başkalarıyla bölüşmelerine olasılık tanımak doğru olmaz. “Sağlam bir biçimde” deyimini, sayın Wilson, anlamsız bir söz olarak koymamıştır. O deyimın gizli ve açık nedeni budur.

Efendiler! Sizin söyleyeceğinizi ben size söyleyeyim “Siz yeneni-siniz, biz yenileniz!” Acı bir gerçek!... İnaniyoruz. “Veyl mağluplara, Yandı yenilenler!” tarihsel sözü, yirminci yüzyılın da genel kuralıdır. Ve biz, yenilgimizin cezasını gereğinden çok çekiyoruz. Fakat yenilgi, milliyetin yok edilmesine yasal (meşru) bir neden oluştursaydı – değil bu milliyet yüzyılında – Orta Çağı kaplayan tarihsel olaylarda, yen-diğini yok etmeyen Hakanımızı çok kınayacaktık... Madem ki Türkr-ler bir millettir, kuramlarınız uyarınca, bağımsız bir siyasal yaşama yeteneklidirler. Madem ki Lehistan gibi siyasal yaşamı sönmüş, izi kalmamış, ölmüş Devletler şimdi diriliyorlar, varolan Türk Devletinin siyasal yaşamına son vermek için bir neden yoktur.

Oysa, alınan önlemler, politika bakımından olmasa da, iktisat bakımından, Türklüğü boğma sonucuna varıyor. Lehistan'a, Yugoslavya'ya... gerekli ekonomik çıkış yerlerini sağlarken, İzmir'in Anadolu'ya gereğini kabul buyurmaz mısınız? İzmir'i alınan ve sanki bağımsızlığına dokunulmayan Anadolu, ağzı burnu tıkanıp, sözde yaşamına ilişilmeyen bir adama benzer.

Madem ki Türk milletinin yaşamı ve yazgısı söz konusu oluyor, eğer milliyet düşüncesinin bir anlamı varsa – ister yenen, ister yenilen olalım – kurtarılmamış (*irrédimés*) Türklerin durumunu düşünmek, onlarla bütün vicdan bağlarımızı sürdürmek, onların felâketleriyle acı, sevinçleriyle sevinç duymak zorundayız.. Milyon ve milyar... hiçbir kuvvet bizi bundan engelleyemez, bu hakkı bizden alamaz. Bir milletin bütünlüğünü elde etme çabası, evrensel bir genel kural olan milliyet vergisinin en ilkel yasalarından ise, Rusya ve Yunanistan sınırları içinde kalan kardeşlerimizin yazgılarıyla ilgileneceğiz. Onların yaşamına, malına, ırzına, diline ve hele kültürüne, eğitimine, gelişmesine hanel getirilmemesini – bugün ağzı dönmüş süngümüzle değil – Milletler Cemiyeti'nin adalet gücüyle istiyeceğiz ve izleyeceğiz... Ve Milletler Cemiyeti, bize karşı yalnız alacaklı değil, biraz da borçlu durumunda bulunacaktır.. Bu savı abartılmış saymayınız.

Adaletinizin tam ve yan tutma lekesinden arınmış olması için, Türkiye'de azınlıklara ne gibi hakların sağlanmasını istiyorsanız, biz de başka memleketlerdeki Türklere, ne çok ne az, aynı hakların sağlanmasını istiyoruz. Lütfen çevrenize bakınız; onları bir buyruğunuzla soktuğunuz yerlerden, kıyıcı dediğiniz Türkler, niçin ve nasıl çıkarıyorlar... Siz de insansınız; yüreğiniz, mertliğiniz vardır. Bu yas dolu duruma düşenler —müslüman da olsalar— vicdanınız bundan acı çekecektir... Ve razı olunuz ki, Türklere nasıl davranılıyorsa, buna karşılık onlar da şükranlarını dile getirsinsinler...”

NE SÖYLİYECEKTİM ?

Vakit, 12 Haziran 1335—1919

Dörtler Meclisi'ne diyecektim ki :

Türkiye'ye, ülkesinin Türk olan kesimleri üzerinde sağlam bir egemenlik sağlanmasını öngören, bu bakımdan Bırakışma (Mütareke) yapılmasında etkisi bulunan genel kuralınız –günümüzde– bu hakkı kanıtlayan ve yaratan değil, açıklayan niteliktedir. Gerçekten bu hakkımız, onaylamanızla vücut bulmuyor. Belki zaten varolan bir hak, savaştan sonra bütün cihanca doğrulanarak teslim olunuyor. O kadar ki, bu madde, gerçekte olan bitenlerle yalanlanmasaydı, kanıtlamak için yeniden söylenmesine bile gerek kalmazdı.

Öyleyse, insafa çağırıyor yolunda şu noktayı eklemekliğime izin buyurunuz : İşgal sınırları, Türklüğün sınırları değildir. Bugünkü durumda, asayiş sağlamaya bahanesinin, ya da toptan öldürme söylentisinin bir efsaneden başka bir şey olmadığını, memleketimizde anlamayan bir çocuk bile yoktur. Bu işgallerin barışın yapılmasıyla sona ereceğini ummak istiyoruz. Çünkü, Elcezire'nin bayındırlık değerine Adana pamuğundan ödün aramak, bir küçük hizmete karşı İzmir'i Yunan'a peşkeş çekmek, güney Anadoluyu süs payı olarak vermek gibi düzenlerin –resmî biçimde söz verilen ve ilân edilen, gönül çekici hayali gözler önünde özlem uyandıran– milliyetle, özgürlükle, adaletle, insanlıkla ilgisi yoktur. Biz saf Türkler ise, bu parlak sözcüklerin kavramını, her zaman temsil ettiğiniz çok büyük milletlerde canlanmış görüyorduk. İnsanlık deyince Amerika, adaletten söz edilince İngiltere gözümüzün önüne gelirdi. Düşüncelerimiz, özgürlük sevgisini Fransa'da temsil edilmiş, milliyetin anlamını İtalya'da dile gelmiş sayardı. Belleğimizde, bu sözcüklerle bu milletler arasında bir çağırışım vardı. Olayların kıyıcı alayı, bu sanımızın yanlış olduğunu gösterdiği zaman, bizim için yaman bir düş kırıklığı olacak!

Hakkını isteyen, ödevini tanır. Çünkü, iki şeyin birbirine bağlı olduğunu bilir. Türklük üzerinde sağlam egemenliğimizi onaylayan maddede, Türkten başkalarına karşı ödevimize de işaret vardır. Deniliyor ki, “Bugün Türk egemenliği altında bulunan milletlere de özgürlük içinde gelişme yeteneği verilmelidir.” Bizim anladığımız anlamda

“özgürlük içinde gelişme yeteneği”, elbette, derhal ve tartışmasız verilebilir. Üstelik, yüzyıllar boyunca verilmiştir. Verilmiştir ki, bu milletler bugünkü düzeylerine gelmişlerdir. Nitekim, gerçeği sizler de oybirliğiyle açıklıyorsunuz : “Önceleri Osmanlı Devletine bağlı bulunmuş kimi topluluklar öyle bir gelişme derecesine erişmişlerdir ki... bağımsız millet sıfatıyla varlıkları tanınabilir” diyorsunuz.

Bu ne dil uzluğu ile (belâğtle) söylenmiş bir hak tanırılıktır! Bizim için pek değerli olan bu özlü ve anlatımlı açıklamayı – hak tanırılığınızdan yararlanarak – senet saymaktan geri duramam. Demek ki Türkler, yönettikleri toplulukları, bağımsız millet sıfatıyla tanınmalarına olanak sağlayacak bir biçimde yetiştirmişlerdir; şu yeni yaratılan *mandat* gibi bir iş görmüşlerdir. Eğer bu biçim dolaylı bir anlatımı Türklere beslediğiniz yakınlık ölçüsüyle bağdaştıramazsanız, şu gerçek severliği iyi kullanmış olmak üzere, üzerinde birleşmiş olduğunuz Milletler Cemiyeti Misakı’na girmesinden anlaşılan bu fıkranın en az anlamını, başka bir deyimle, Türklerin bu konuda etkin değil edilgin bir etkisi olduğunu kabul ederek, bu sonuca varalım. Öyleyse, diyebileceğiz ki Türkler, yönetimleri altında bulunan öteki milletleri, onların bağımsız bir millet olarak yetişmelerine, gelişmelerine gerekli yaşam koşulları içinde bulundurmuşlardır. Bu, bir tarihsel gerçektir ki yadasmakta direnenleri büyültmez, gerçeği söyleyenleri küçültmez. Egemenliğimiz altındaki milletler, yüzyıllar boyunca canlarına, dinlerine, dillerine, kültürlerine saygı görmüşlerdir. Bugün, onların içinde, durumdan yakınan, dâvacı bir ağzın açılması, bir beyin işlemesi bile, geçmişteki hoş görünün açık bir kanıtıdır. Onun için, Wilson’un fıkrasına bir “eskiden olduğu gibi” sözcüğünü ekleme olanağı vardır.

Kuşkusuz, Dünya Savaşı içinde meydana gelen birtakım üzücü olaylardan haberimiz vardır. Ancak, Avrupa’nın öğrendiği haberlerin de gerçeğe uygun olduğu kanısında değiliz. Kötülüğümüzü isteyenlerce, hayli para harcamalarına katlanılarak çevrenizde kurulan yalan dolan ve yayın şebekesinin, okurken gözlerinizden, dinlerken kulağınızdan yüreğinize bizim için düşmanlık zehiri akıttığını biliyoruz. Gerçekliği anlaşılmazlık konusu olan birtakım olgusal sorunların aydınlatılması ve açıklaması için, La Haye Barış Konferanslarında uluslararası soruşturma komisyonları kurulması düşünülmüştü. Doğu illerinde yaratılan çok acıklı olaylara kimlerin ve ne biçimde yol açtıklarını, hangi tarihlerde, nerelerde, ne gibi olaylar meydana geldiğini, yan tutma duygusundan arınmış karma komisyonlar aracılığıyla yer-

lerinde incelemek ve Türk milletinin –öne sürüldüğü gibi– pek korkunç bir yasal (meşru) savunma durumunda bulundurulmuş olup olmadığını anlamak, adalet ve insanlık adına çok yararlı ve zorunlu idi. Bu, yapılmadı.

Efendiler; balçıkla güneş sıvanamaz, propaganda ile gerçek örtülemez. Türkün temiz karakteri, görüşlerini kabul ettirmek için para verip yalan söylemeğe elverişli değildir. Onun belirtici niteliği “kurtuluş doğruluktadır” * sözüdür. Böyle dürüst ahlâkını, dürüst davranışlarını değiştiren bir Türk size dese ki :

“Birtakım azınlıklar Dünya Savaşı’nı, öteden beri besledikleri ayrılıkçı özlemlerinin gerçekleşmesine elverişli bularak, bütünleyici parçalarından bulundukları Osmanlı Devleti’nin dâvasına bağlılık göstermeyerek, kazanmasını istedikleri karşı tarafla, bir başka deyimle, sizlerle bir kader ve çaba birliği etmişler, böylece, kendilerine karşı, benzer durumlarda başka herhangi bir devletin davranacağı gibi davranılmasına yol açmışlardır. Heyecanın ülkenin içlerine bulaşmasıyla, savaş bölgelerinin dışına da taşan ya da tehlikenin savuşturulmasına yeter ölçüyü aşan şiddetli işlemler doğurmasına karşı da, yasal kovuşturma açarak, suçluları cezalandırmaktan başka bir yol var mıdır?” Bu sorulara ne karşılık verilebilir?

Efendiler; sizin düşündüğünüz anlamda azınlıkların haklarını tanımak, “Türk egemenliği altında bulunan milletlere özgürlük içinde gelişme yeteneği vermek” demek, ülkesinde oturanların bir buçuk milyonu Türk, üç yüz bini Rum olan bir ili, Yunan yönetimine vermek demek midir? Hakkın, adaletin bu acı alaya katlanabilme olanağı var mı? Çoğunluğa azınlığa bakmayarak, nerde biraz başka millet varsa ayrı bir Devlet ortaya çıkaracak olursanız, huzur ve âsaiş sağladığınızı mı sanacaksınız? Türkiye’de Türkler yok mu? Adana, Irak, İzmir Türklerini niçin yüzyıllardan beri bağlı bulundukları Türkiye’den ayırmağa kalkışıyorsunuz?

Azınlıkların hakları, çoğunluklara aldırmazlıktan gelinmesi demek değildir. Türkleri, çoğunlukta bulundukları yerlerde azınlıkların boyunduruğu altına sokmak, hakka aykırı, doğal olmayan bir davranıştır. İnsan, anlayış gücünü parçalasa [bile], eşsiz milliyet düşüncesine bu sonuçları veremez. Dünyanın Büyük Savaşı alt üst olması, XIX. yüzyıl

* “El necat-ı fis-sıdk”.

başlarından beri birçok savaşmalara yol açan milliyetler düşüncesine uygun ve akla yatkın bir örgütle sürekli bir barış döneminin temellerini atmağa olanak sağlanacağı, dünya düzeninin ilkelerini kurmak üzere, bu büyük fırsatın kaçırılmayacağı umudunu ve güvenini vermişti. Yazıklar olsun, görülüyor ki, milliyetler ilkesine uygulanma olasılığı tanımama yolunda Thiers'in 14 Mart 1867 ünlü söylevinde öne sürdüğü sakıncalara bir çare bulunmaksızın işe başlanılmıştır. Vaktiyle Viyana'da olduğu gibi, bu kez de Paris'de, çeşitli akımlar belirmeğe, nasjonalist, emperyalist, oportünist... özlemler ortaya çıkmağa başladı; ülkelerde arınmışlık (safiyet) kalmadı, Bu gidişle korkulur ki, Dünya Savaşı'nın parasal ağırlığını sırtına yükleyeceğimiz ardıllar (halefler), Konferans çalışmalarının ürünleri konusunda, "Dağ doğura doğura bir fare doğurdu" ünlü atasözümüzü söylemek zorunda kalacak!..

Böyle de olsa, bunlar sizin işiniz!... Bizim bildiğimiz bir şey var. Onu haber vermezsek, geleceğe karşı ödevimizi yerine getirmiş olmaya-
cağız. Türkler, nüfus bakımından yoğun bulundukları yerlerde tam bağımsızlıkla bağımsız bulunmadıkça, Türkiye'nin burnunun dibinde kurtarılmamış Türkler kaldıkça, sükûn ve rahat kurulamayacaktır. Oysa, Avrupa yeni baş belâlarıyla uğraşmağa pek istekli değildir. Adım adım kucağına doğru yürüyen sosyal dertler, onu uğraştırmağa yeterlidir. Türkün güçsüzlüğü, tutsaklığı, Avrupa'nın başına hayli işler açabilir.

Son yılların olayları, güçlü bir Türkiye'nin dünya dengesi için ne ölçüde gerekli olduğunu yeterince göstermiştir.

Hünkâr İskeleyi Sözleşmesini izleyen zamanlarda, başta İngiltere olmak üzere, Avrupa'ca bir belit (mütearife) gibi kabul edilen siyasi ilke, asıl bugün daha da çok değerlidir. Bosna-Hersek ilhakından beri, Balkanlar'da hızla birbiri ardında uzayıp giden olaylarda, Avrupa, Türkiye'nin çöküşünü ve yok olmasını amaçlamasıydı, Balkan Savaşı'nın başlangıcında –bizim yeneceğimizi sanarak– hemen ortaya attığı şu, "Savaşın sonucu ne olursa olsun, toprak *status quo*'suna hâlel gelmeyecektir." ilkesini –çok değil– yirmi gün sonra tümüyle unutup çabucak "yenenlerin imdadına" koşmasaydı, Türkiye'yi ezip dengeyi baştan aşağı bozmasaydı, ne İkinci Balkan Savaşı, ne Dünya Savaşı çıkacaktı... Bu konuda sizlerin görüşünüz pek başka olabilir; fakat, görüşünüzün Dünya Savaşı'nın çıkmasına engel olamadığını elbette anlamışsınızdır.

“Doğu Sorunu –Doğu’da değil– Batı’dadır.” diyen politikacılarınız, pek doğru düşünmüşlerdir. Siz yaratmazsanız, Doğu sorunu yoktur. Doğu Sorunu’nun tarihi, Osmanlı işlerine Avrupa karışmalarının tarihidir. Türkiye’nin karışmalara karşı güçsüzlüğü, karışmaların güçsüzlüğünü doğurmuştur. Bunun çaresi, Türkiye’nin güçlendirilmesine çalışmaktır; ülkesinde egemenliğin uygulanma biçimine karışmayarak, onun iktisat ve uygarlık alanlarında gelişmesine yardım etmektir. Kısacası, Türkiye, dünyanın barış ve esenliği için, varlığından vazgeçilmez bir Devlettir. Türkiye, Avrupa uygarlığı ile Doğu’nun islâm hükümetleri arasında ayırıcı bir çizgi değil, kavuşturucu bir çizgidir. Avrupa kültürü, uygarlığı Türklük aracılığıyla Doğu’ya girecektir. Son olarak, Türkiye, dinsel kuralları, sosyal kurumları bakımından, Doğu’dan Batı’ya ilerleyen yıkıcı devrime karşı bir siper hizmetini de görebilecektir. Uzak diyarlarda yaşayan milyonlarca müslüman, milyonlarca Türk, Türkiye’nin geleceğine bütün ruhuyla ilgi duyuyor. Bize karşı yönelen hırsların doğurabileceği tepkilerle, savaşı Avrupa’dan Asya’ya götürmek istemezseniz –vakit varken– düşününüz. Sınırlı bilgilerimin size söyleyemediğini, seziş gücü olan biliminizin kavrayışıyla düşününüz... Göreceksiniz ki, Türkiye’yi korumak, dünyaya hizmettir.

BOĞAZLAR SORUNU*

25 Haziran 1335 — 1919

Olayların akışı ve sürüp giden görüşmeler, başka bir biçimde yeni bir dünya hazırlarken, başımızda yüzyıllardan artık kalmış bir belâ karabasını (kâbusu) gibi duran, Doğu Sorunu'nun birtakım sonuçlara varmasını, bu arada, kördüğümleşen Boğazlar durumunun *status quo ante*'den hiç uzaklaşmamasını istemek, aşırı tutucu olmaktır. Hiç kuşkusuz, şu günlerin birinde, Paris Barış Konferansı bu düğümü de çözecek, Boğazlar konusunda kesin sözü söyleyecektir.

Olayların gerçek düzeyinde bulunmak için kabul etmeliyiz ki, Karadeniz'in bütün kıyıları egemenliğimiz altında ve Karadeniz de başkalarına açılmayan öz yuvamız durumunda olduğu zamanlar için pek doğru olan ve iki yüzyıl önce Rusların Azak kalesine inmesiyle sarsılan bu ilkenin, o deniz kıyılarında gerek önceleri Türkiye'den, gerekse sonraları Rusya'dan ayrılan birçok Devletlerin ortaya çıkışından beri, varlık nedeni kalmamıştır. Karadeniz artık, Büyük Petro'nun temsilcisi Emilien Ukraiyeñçof'a Divan-ı Hümayun tercümanının sözünü ettiği, "bir harem dairesi" durumundan çıkmıştı. O, şimdi, el değmemiş bir genç kız değil, yatak odasına yabancılar sokulan serüvenler kadını bir dul olmuştur. O, bugün, eski "namahrem"liğinden uzaklaşmış, binlerce kişiyle düşüp kalkan, eşsiz bir güzeldir. Birbiri ardından sürüp giden savaşların yarattığı yüz üstü bırakılmışlıktan ve gönül üzgünlüğünün artan yalnızlığından sonra, işte yine her ziyaretçiye bağrını açan bir "facire-i dehir" ** durumunu aldı. . . Ve bunda bizim hiç kabahatimiz yok! Biz ki ona en içtenlikle bağlı, onun en özverili bekçisiydik. . .

Karadeniz'in ve ona ulaştırılan Boğazlar'ın geçmiş öyküsü, genellikle Doğu Soru'nundan söz eden yapıtlarda, özellikle Mişef'in, Serj Goryanof'un, Daskoviçi'nin ünlü yapıtlarında ayrıntılarıyla yazılıdır. Biz burada Boğazlar'ın tarihini bırakarak, bugününden ve geleceğinden

* Asıl başlık : "Boğazlar Meselesi".

** Tefvik Fikret'in ünlü "sis" manzumesinden alınmıştır. "Facire-i dehir", herkesi birbirine katan bir zamane aşiftesi anlamına gelmektedir. (S.L.M.)

söz etmek istiyoruz. Barışın temeli sayılan Wilson ilkelerinin memleketimizle ilgili ve iki fıkrası daha önce açıklanan 12. maddesinin son fıkrasında deniliyor ki : “Çanakkale Boğazı uluslararası günevice ile, bütün milletlerin ticaret gemilerine sürekli olarak açık bulundurulacaktır”.

Sorun, bu biçimiyle hiç bir güçlük göstermediği gibi, önemli bir yenilik de kapsamamaktadır. İstenen, bundan başka bir şey değilse, bir sorun bile yoktur. Boğazlar’ın ticaret gemilerine açık olmasındaki hukuksal zorunluluk bellidir. Kaldı ki, andlaşmalar da, bu bakımdan kuraldışı bir durum yaratmamıştır. Çünkü, savaştan önce de Boğazlar, “İLKE olarak ticaret gemilerine açık ve savaş gemilerine kapalı” idi. Boğazlar’ın açılmasındaki gereklilik, zorunluluk ve çok büyük önem, özellikle ticaret gemileri konusunda varolduğundan, sayın Wilson daha çok bu yönü amaçlamış bulunuyorlar. Bu ilkenin, gerek bu savaşta gerekse Trablus ve Balkan savaşlarında, Boğazlar’ın geçici olarak deniz ticaretine kapanmış bulunması yüzünden bir kınamsıma kapsadığını sanmayız. Şu var ki, bu kapatmalar, Karadeniz kıyısında ve o zaman bizimle barış durumunda bulunan Devletlerin ticaretini hayli durdurmuştur. Fakat, bir Devletin varolma hakkı ile bir başka Devletin ticaret hakkı çatışırsa, varolma hakkının geçersiz olacağını ve ticaret hakkının üstün tutulacağını kimse öne süremez. “Enaz özveride bulunma” kuramı, bu konuda izlenmek gereken hak yolunu gösterir. Trablus savaşı sırasında İtalya savaş gemilerinin Boğazlar’dan geçmesi engellenmemiş olsaydı, hem İstanbul tehlikeye girer, hem de andlaşmalar uyarınca üzerimize aldığımız uluslararası yükümlülükler gereği gibi yerine getirilmemiş olurdu.

Boğazlar’ı savaş gemilerine kapayan andlaşmalar olmasaydı bile, siyasal yaşamını tehlikede gören bir Devletin, bütün sonuçları göze alarak, serbest bir boğazı bile tıkaması olanaklı olurdu. Çünkü varolma, hakların en kutsalıdır. Zorunluluklar, özellikle böyle yaşamsal zorunluluklar –hele politikada– yasak olan şeyleri izin verilmiş kılarken, öte yandan izin verilmiş, üstelik andlaşmalar açısından yerine getirilmesi zorunlu olan işlemlerin cezalandırılmasına olanak bulunabilir mi?... Kısacası, Boğazlar, ticaret gemilerine zaten açıktır. Savaş zamanında kapanmışsa, ticaret gemilerine karşı değil, savaş gemilerine kapanmıştır. Burada, bir sorun ortaya çıkar ki, o da, kapalılığın savaş gemilerine sınırlı tutulmasıyla ticaret gemilerinin geçişine izin verilmesi olanağı bulunup bulunmamasına ilişkindir. Tüccar gemilerine açık bir

yol olma koşuluyla, uygarlığın bütün yok etme gücüyle donatılmış, korkunç savaş gemilerine karşı tam ve etkili bir kapanma sağlanabilmiş olur mu? Bu konu, salt teknik ve askerî bir sorundur.

Sağlanamazsa ya da sonuç kuşkulu görünüyorsa, bu durumda savaş gemilerine karşı uluslararası yükümlülüğün yerine getirilmesi için, deniz yolunu ticaret gemilerine kapayan geniş kapsamlı bir önlem alınması kaçınılmaz olur. Savaş teknelerine karşı tam ve kesin bir kapalılık gerçekleştirilmesi –kara araçlarımız sınırlı, düşman askerlik araçları da eksiksiz olduğuna göre– ancak sıkı bir torpil şebekesi yaratmağa bağlıysa, memleketin esenliği için böyle bir önlem alınması neden kınama konusu olsun? Hele Dünya Savaşını göz önünde tutarsak, bütün savaş süresince Boğazlar'ın kapatılması, ne savaşanlar için, ne tarafsızlar için önemlice bir zarara yol açmıştır diyebiliriz. Çünkü, Boğazlar, ticaret gemilerine açık bulunsaydı bile, Türkiye savaşanlar arasında bulunduğundan, deniz savaş hukuku kuralları uyarınca, düşmanlarının bütün ticaret gemileri üzerinde –bunları ganimet sayarak– elkoyma hakkı olacaktı. Böyle olunca, ne Akdeniz'den İngiliz, Fransız, İtalyan, Amerikan, Yunan..., ne de Karadeniz'den Rus, Romen ticaret gemileri Boğazlar'a giremeyecek, girerse, bunlara hukuka dayanarak el konulacaktı. Müttefikimiz bulunan Alman, Avusturya, Bulgar gemileri ise Boğazlar'dan çıkamayacak, çıkarsa Adalar Denizi'ne başat (hâkim) olan öteki savaşan Devletlerin deniz güçlerince bunlara elkonulacaktı. Öyleyse, savaşan milletlerden hiçbiri için, tüccar teknelerini Boğazlar'dan geçirmek üzere kımıldatmak olasılığı yoktu. Hollanda, İspanya gibi tarafsız kalan kimi Devletler gemilerine gelince, onlar, birçok tehlikeleri göze alsalar bile, insanlığa yararlı her çeşit nesneleri savaş kaçağı dizelgelerine (listelerine) sokan savaşanların, savaş kaçağı saymayacakları neyi bulup da yükleterek göndereceklerdi?

Öyleyse Türkiye, girmiş olduğu savaşlarda Boğazların kapatılması zorunda kalmakla, durumunu kötüye kullanmamış, aynı durumda herhangi bir devletin yapacağından başka bir şey yapmamıştır.

Gerçekten Rusya ve Ukrayna, Odesa yoluyla, Romanya yalnız Köstence ile, Bulgaristan da Dedeağaç'tan yoksun kalırsa özellikle Varna ile, Kafkas milletleri de Batum ile dünya piyasasına katıldıklarından, Boğazlar'ın kapatılmasıyla ulaşımın kesilmesi genel ekonomi alanında uğursuz sonuçlar yaratmasının yanı sıra, gereksinme duyduğu

şeylerin önemli bir bölümünü dışarıdan getiren Türkiye için de yararlı olamaz. Boğazlar'ın sürekli olarak ticarete açık olması, elbet istenilecek bir şeydir. Ancak, bu konuda en sağlam güvence, Boğazlar'ın kapatılmasını gerektiren saldırılarla karşılaşmamaktır.

Boğazlar'dan savaş gemilerinin serbestçe geçişi konusuna gelince, işin inceliği, önemi ve bir sorun oluşturması, bu bakımdandır. Büyük bir olasılıkla, Paris Konferansı, Wilson'un sözü edilen formülüyle yetinmeyerek –özellikle Rusya'nın ortalıktan çekilmesinden yararlanarak– eski bağıştımların kurduğu kuraldışı durumu değiştirecek, kaldıracak ve düşünceleri kesin bir çözüme itecektir. Bu bakımdan, herşeyden önce, Karadeniz'e kıyısı olan Devletlerin Akdeniz'e geçecek gemileri üzerinde etkili olması yüzünden, önemi oldukça yerel olan İstanbul Boğazı ile, Akdeniz'den İstanbul'a ve Karadeniz'e geçişi bütün dünyaya karşı açıp kapayabilen Çanakkale Boğazı'ndan her birini ötekinin uzantısı gibi ve ikisini de, hukuk açısından, tek bir deniz yolu sayma olanağı vardır.

Bu deniz yolundan savaş gemilerinin geçişi konusunda öne sürülen görüşler, uygulamaya uymamaktadır. Hukuk ilkelerine göre durum, “deniz serbest, boğaz serbest” ünlü kuralıyla özetlenebilir. “Mutlak, ıtlakı üzere câridir”. Serbestlik, hem ticaret gemilerini, hem de savaş gemilerini kapsamaktadır. Karadeniz, XVIII. yüzyılın başından beri, “Türk Gölü” durumundan çıkmış, I. Aleksandr ile Napoleon'un Tilsit'te düşündükleri gibi, yalnız bir Rus Gölü durumuna gelememiş, son olarak da birçok Devletlerin komşuluğuyla uluslararası bir deniz olmuştur. Uluslararası denizleri birbirine ulaştıran geçitlerin, ayırım yapılmaksızın bütün gemilere açık olması, hukuk ilkeleri gereklerindendir.

Politika açısından, özellikle İstanbul'un bu deniz yolu üstünde bulunmasından dolayı, Türkiye'nin beklenmez saldırılardan korunma ve kapısını kilitleme çabası, denize açılan ağızlardan yoksunluğu yüzünden “penceresiz bir saray”a benzetilen Rusya'nın serbest denize özlemi, İngiltere'nin Rus filosunu tıpalı bir şişe içinde gibi kapalı bulundurmağa özen göstermesi, Balkanlıların Boğazlar'da pek güçlü bir Devletin yerleşmesini çıkarlarına aykırı görmeleri... bu soruna ilişkin olarak Türk, Rus, İngiliz, Balkan, v.b. görüşler diye adlandırılan çeşitli özelemler yaratılmasına ve bunların çatışmasına yol açmıştır.

Özelemlerde ve çıkarlarda bu aykırılık, durumu karmakarışık bir hale sokmuş, siyasal andlaşmaların amaçlarını bulandırmıştır. Nitekim,

Boğazlar Sözleşmesinin ilk çekirdeğini oluşturan 1809 İngiliz-Osmanlı Sözleşmesi, 'savaş gemilerinin Akdeniz'den Karadeniz'e, Karadeniz'den Akdeniz'e geçişini yasaklıyordu. 1833 Hünkâr İskeleyi andlaşması, Rus filosunun Akdeniz'e çıkmasına elverişli bulunduğu halde, yabancı gemilerin Karadeniz'e girmesine engel oluyordu. 1841 Sözleşmesi, barış zamanında Boğazlar'ın savaş gemilerine kapalılığı kuralını Türkiye'ce büyük Devletlere, büyük Devletlerce de Türkiye'ye ve birbirlerine karşı bir bağitlanma durumuna sokuyordu. 1856 Paris Andlaşması bunu doğruluyor, 1871 Londra Sözleşmesi, Bâb-ı Âlî'ce gerekli görülen durumlarda Boğazlar'ın barış vaktinde dost Devletlerin savaş gemilerine açılması hakkını Padişah'a veriyordu. 1878 Berlin Kongresi'nin 11 Temmuz Protokolünde, Salisbury'nin bu yoldaki demecine karşı, ertesi gün Rus temsilcisi Şovalof, Boğazlar'ın kapalılığının bir Avrupa sorunu olduğunu ve yalnız Padişah'a değil, eski andlaşmaları imza eden bütün Devletlere karşı bütün Devletlerce uygulanması zorunlu bulunduğunu, Protokole koyduruyordu. Kısacası, kapalılık, uluslararası bir yükümlülüktü.

Böyle olunca, Türkiye, savaşın başında tarafsız bulunduğu sırada, İtilâf Devletlerinin savaş gemilerinin Rusya'ya yardım için Karadeniz'e girmeleri olanağını kaldırmakla, kendi çıkarına uygun bir siyasal önlem değil, belki andlaşmalara dayanan uluslararası bir yükümlülük yerine getirmiş oluyor. Onların geçişini yasaklamak, kendisi için yalnız uluslararası bir hak değil, aynı zamanda bir ödevdi. Hele savaşa girişimizden sonra Boğazlar'ın savaş gemilerine kapatılması, varolma hakkının en vazgeçilmez bir görünüşü hükmüne girmişti. Sağduyu sahibi hiç kimse düşünülemez ki, Boğazlar üzerinde kendisine egemenlik söz verilmiş olan bir düşmanın savaşta kesin yenilgisini sağlayan bu davranışımızı –savaşı uzatmış olması bahanesiyle– kınamaya olanak bulsun. Kendini savunma bir cinayet sayılmadığı sürece, bu yoldaki davranış bir zorunluluktur, hak ve adalete uygundur.

Wilson'un önerisi, "Boğazlar'dan bütün ticaret ve savaş gemilerinin serbestçe geçişi" biçimine sokulur ve böyle kabul edilirse, bütün ilgilileri sevindirecek bir çözüm bulunmuş sayılabilir mi? Bunu sanmayız. Son zamanlara kadar, başkentini yabancı savaş gemilerinin gözdağı verici çirkin ağızları karşısında görmeğe alışmamış olan Türkiye, kendisini, kolayca kötüye kullanılabilen herhangi bir vesileyle beklenmez bir dış saldırı, ya da azınlıklardan birinin ötekine karşı silâhlandırılması ve kışkırtılması olasılığı karşısında bulunduracağı hoş

göremez. Bu bakımdan durum, ne Süveyş, ne Sund, Magellan boğazlarına benzer. Çünkü İstanbul Türkiye'nin beyni, bütün Devlet örgütünün bulunduğu merkez, Türklüğün yaşam düğümüdür; Boğazlar sorunundan ayrı bir İstanbul sorunu yoktur. Kuraldışı her durumun doğal haline dönüştürülmesi, karşı çıkılacak bir şey olmamak gerekirse de, Boğazlar'ın savaş gemilerine açılmasını öngören bir çözüme seviyeceklerden birincisinin Türkiye olmayacağı kolay anlaşılır şeylerdendir. Ancak, yenilmiş olanlar, her zaman hoşlanacakları koşullar ve işlemlerle karşılaşmazlar.

Bizim, belki yazgımıza katlanan bir suskunlukla karşılayacağımız bir çözümün, kendini Boğazlar sorununda en ilgili sayan Rusya'yı hiç hesaba katmamış olmasından korkulmaz mı? Özellikle, Boğazlar tahkimatı, barıştan sonra, daha güçlü bir Devlet elinde bulunursa... Bugün başka işlerle uğraşan Ruslar, yarın Rusya Cumhuriyetleri Birliği biçiminde kendini toparladığı zaman, eskiden ticaretini durduracak biçimde kapatılmış olmasından yakındığı Boğazlar'ın, şimdi de bu biçimde açılmasından yakınmayacak mı? Rusya, gizli diplomasiyi sevmiyenlerin meydana çıkardığı o mahut belgelerle, kendisine söz verilmiş olan Boğazlar'da zararsız komşusu eski "Yüce Bekçi" nin koruyuculuk görevini sürdürmediğini görünce, kurduğu özlem köşkünün çöküp yıkılmasına ve kapısının anahtarını güçlü bir Devlet elinde görmeğe razı olmayacaktır. Dünya politikasında, sonsuzluğa dek aldırılmazlıktan gelinecek bir güç olarak kalması olasılığı bulunmayan Almanya ise, Türkiye elinde kendisine yararlı olan Boğazlar'a verilecek durumu istemeye istemeye kabul etse bile, belki ileride hiç olmazsa Rusya'nın özlemine yardım gereğini duyacaktır.

Kitaplarda, kitapçıklarda birçok yazarlar, milletlerin çıkarlarına uygun gördükleri çeşit çeşit önlemler salık vermişler, örneğin Süveyş andlaşmaları düzenini, Panama, Magellen yöntemlerini uygulama yanlısı olmuşlardır. Fakat Boğazlar'a verilecek her biçim ve düzen, kesinlikle, üç-dört bilinmezli bir denklem olacaktır. "Boğazlar'ı tarafsızlaştırmak yöntemi", savaş gemilerinin geçmesine elverişli olan, tahkimatın olduğu gibi kalmasına ve düşmanlık girişimlerine elverişli olmayan bir anlamda alınırsa, akla yatkın gelmez. Geçiş serbestliği zorunluğu, yalnız ticaret gemileri için çok önemli sorunlardandır. Şu var ki, savaş gemilerinin serbest geçişine elverişli olan herhangi bir çözüm, kıyı Devletin kendi ülkesini korumaya ilişkin haklarına halel getirmemek gerekir. Eğer sorun hukuk açısından çözülmek is-

tenilirse, savaş gemileri geçer, fakat karadaki tahkimat, kıyı Devletinin ve yalnız onun elinde bulunur. Kısacası, Boğazlar sorununda, çağın değişmesiyle kuralların da değişmesine gerek doğduğu açıkça bellidir. Ticaret gemilerinin serbest geçişini sağlamağa elverişli önlemleri kabule zorunluluk vardır. Fakat, tam ve kesin tarafsızlığı gerçekleştirme olanağı, kıyı tahkimatının pekiştirilerek kıyı Devleti elinde bırakılması olasılıkları az olduğu gibi, savaş gemilerinin geçişine serbestlik veren herhangi bir çözüm, başlıca ilgililerin çıkarlarına uygun düşmemek sakıncası gösterdiği için, genel bir anlaşma gerçekleştirilinceye kadar –makalemizin başında öne sürdüğümüz düşünceyle çelişmeksizin– Wilson ilkelerinin 12. maddesi son fıkrasının kapsadığı gibi, savaş gemileri için çeşitli önerileri arasında yeni bir görüş olmak üzere, “olanı olduğu gibi tutma” (*status quo*) kuralını, şimdiye kadar dünyanın çıkarlarıyla özdeş giden çıkarımıza ve böylece de genel çıkarlara uygun buluruz.

SAVAŞ SORUMLULUKLARI *

Vakit, 27 Haziran 1335—1919

İtilâf Devletleri memleketlerinde yayınlanan düşüncelere göre, Almanya, dünyayı ele geçirme özlemiyle Dünya Savaşı'na yol açmış ve savaş sırasında askerlik zorunluluklarını aşan kıyımlarda, yakıp yıkmalarda bulunmuştur. Bu kanının etkisiyle Paris Barış Konferansı, Almanya için düzenlediği barış andlaşmasının yedinci bölümünde, önce, uluslararası ahlâka ve andlaşmaların kutsallığına saldırısı yüzünden eski Kaiser'i, sonra da, savaş yasalarına ve törelerine aykırı işlemlerde bulunan komutanları ve üstsubayları suçluyordu; Kaiser'i yargılamak için başlıca Müttefik Devletlerce atanacak, beş yargıçtan oluşan özel bir mahkeme kurulacağını, ötekilerin yargılanmasının da ilgililerin askerî mahkemelerine bırakılacağını açıkça belirtiyordu.

Almanya'nın, savaşın doğuşuna tek başına neden olarak gösterilmesi ve bunun, Ulusal Meclis'ce kabul edilecek andlaşmayla Almanya'ya da açıkça söylettirilmesi –hafif yönleri çok olmayan– barış koşullarının moral düzeyde en ağır demek olduğundan, Brukdorf-Rantzau ve arkadaşları, bu sorumluluğu –hukuksal değeri pek yüksek ve kanıtlara dayandırılmış muhtıralarla– son dakikaya kadar reddetmeği sürdürmüşlerdir. Sonunda, Weimar Ulusal Meclisi'nin yalnız bu sorunda öne sürdüğü çekinceyle, bütün koşulların kabul edileceği konusunda son bir bildiride bulunması da benimsenmediğinden, yeni temsilciler, ancak, dünya barış gereksinmesi içinde bulunduğu ve durum Brest-Litowsk'dakinden farklı olduğu için, belki de içlerine gömdükleri bir hınçla, andlaşmanın tümünü imzalamak zorunda kalacaklardır. Barışı kurma niyeti bakımından, geçmişteki barış andlaşmalarında eşine rastlanmayan bu sorumluluk –bir küçük düşürme kapsamıyla, kurulmuş barışın sürüp gitmesi etkenlerinden olmasa bile– madem ki öyle istiyorlar, yerli yersiz, onu, yenilenlerin hepsine yüklemeleri ve savaşa dokuzuncu olarak giren Türkiye'ye de yaymaları olasıdır. Bu vesileyle, savaş sorumluluğu konusunda hukuk ilkelerine topluca bakmak ve bunu durumumuza uygulamaya çalışmak yararsız olmasa gerektir :

* Asıl başlık : “Harb Mes'uliyetleri”.

Grotius'un üç yüzyıl önce dediği gibi, savaş, ancak hakları savunmak için zorunlu bir yol olduğu zaman, izin verilmiş sayılır ve yasal (meşru) olur. Fakat burada, "hakların savunulması"nı, savaşta savunma durumundan ayırmalıdır. İlk kez hangi taraftan top-tüfek atılmış, sınır aşılmış olursa, o tarafın savaştan sorumlu olması gerekse, savaş sorumluluklarının saptanması çok basit bir iş olurdu. Kimi zaman bir millet, hakkını savunmak için bir başkasına savaş ilân eder, sonra da saldırıya girişebilir. Bununla, hak çiğner sayılması gerekmez. Vaktiyle Marie Thérèse'in gizli maksadından ve ittifak düzenlemesinden haberli olan Büyük Frederik'in, birden bire Saksonya'ya saldırarak Dresden'i ele geçirmesi ve ittifak belgelerini bularak yayınlaması, bu saldırısını gerçek bir savunma gibi özörlü göstermişti. Asker toplaması ve yığılması yavaş işleyen bir Devletin tüm ya da bölümsel seferberlik buyruğu verdiği anlaşılırsa, başarı umudunu asker yığılma ve davranış hızında bulan bir başka Devletin, "Bakalım, öteki ne zaman savaş ilân edecek?" diye beklemesi, kendini yok etmekten başka bir şey olmaz.

Sorumluluk konusunda, ilk saldırı davranışının kimden geldiği değil, hukuk bakımından kimin saldırıda bulunduğuna bakılmak gerekir. Bunu saptamaksa, her zaman kolay değildir. 1870 Savaşını başlatan Fransa sanılmıştı. Hayli zaman sonra, Bismarck'ın birtakım açıklamaları, o bilinen Ems telgrafının, özünde ne amaç güttüğünü, olup bitenlerin perde arkasını bilen politikacılara gereği gibi öğretmiştir.

Savaş zorunlulukları, hem savaş nedenlerinin hakka uygunluğu, hem de çarpışmaların açılış ve yapılışı bakımlarından incelenir ve değerlendirilir. Çoğu zaman, savaştan önceki durum ve koşulların karmaşıklığı sonucu olarak, düşman iki tarafın, kendi haklarının değerlendirilmesi konusunda yanlış duygulara düşmeleri, bunlardan her birinin kendini yasal savunma içinde görmesi olanağı vardır. Sırbistan'a karşı Avusturya, Avusturya'ya karşı Sırbistan, Rusya'ya karşı Almanya, Almanya'ya karşı Rusya ve dünyaya karşı Türkiye, kendilerini bu durumda görebilirler.

Bir Devletin savaşa girmesi hukuk açısından özörlü görülebilmek için, savuşturulması kesinlikle savaşmaya bağlı bir saldırının olması, ya da durumun bir saldırı sezinlettirmesi ve bireyler arasında yasal savunma gibi, savaşa da –ondan kaçınmak için bütün barışçı yolların yararsız ya da olanaksız yahut tehlikeli olduğu anlaşıldıktan sonra– son çare olarak baş vurulması gerekeceği, hukuk bilginlerince büyük

bir yetki ve isabetle öne sürülmüştür. Ancak, her Devlet, bu yasal koşulların değerlendirilmesinde özgür olduğundan, birtakım hazırlıkları bir göz dağı verme ve saldırı gibi görmeğe, arabuluculuk, hakemlik gibi barışçı çözüm yollarını, ya vakit ve fırsat yitirme ya da barış umudunu ortadan kaldırmağa yol açıcı, bu yüzden de, tehlikeli saymağa engel yoktur. Öyleyse, Prof. Renault'nun yazdığı gibi, "Madem ki Devletler, kendilerini, kıskırtan, başlatan, saldırgan gibi göstermekten hoşlanmazlar ve mâdem ki savaşa girdikleri zaman kendilerini saldırıya uğramış gibi göstermeğe çabalarlar ve özenirler, bir savaşta gerçek ve hukuksal saldırının kimden geldiğini saptamak hayli zordur; vakte ve belgelerin yayınlanmasına ve gerçeklerin ortaya çıkmasına bağlıdır".

İkinci çeşit sorumluluklarsa, birinciden çok farklıdır. Savaş yasalarının ve törelerinin üzerinde görüş birliğine varılmış hükümleri, La Haye Barış Konferanslarında düzenlenen Sözleşmeyle, ona ekli Yönetmelik'te açıkça belirtildiği gibi, anlaşmazlık konusu sorunlarda da, savaşın iki büyük kuralı olan, savaş zorunluğu ile insanlık gerekleri bir karşılaştırma ölçütü olarak elde bulunduğu göre, bu konu, savaş çıkarma sorumluluğu kadar güçlük yaratıcı olmaz. Özellikle uygar Devletlerin hepsi, savaş yasalarının bir takım yükümlülüklerini açıkça benimsenmiş bağışlanmalarla saptamış ve kabul etmiş olduklarından, o ilkeler içinde davranmak, hak ve adalete aykırı sayılamaz. La Haye kararlarından IV. Sözleşmenin 1. maddesi, "Bağıtlı Hükümetler kara savaşı kuvvetlerine, işbu Sözleşmeye ekli bulunan, kara savaşı yasalarına ve törelerine ilişkin Yönetmelik hükümlerine uygun biçimde yönerge vereceklerdir" dedikten sonra, 3. maddede, "Sözü geçen Yönetmelik hükümlerini bozacak ya da onlara aykırı davranacak olan savaşan taraf, gerektiğinde, zarar-giderim (tazminat) ödeme zorunda olacak ve kendi savaş kuvvetleri içindeki kişilerce yapılacak her türlü eylemlerden ve davranışlardan sorumlu tutulacaktır" biçimde, açık ve kesin bir yükümlülük kapsadığından, bu ilke ona uygulanır sayılınca, sorunun kolaylıkla çözümü olanağı ortaya çıkar.

Bu düşüncelerin Türkiye'ye uygulanması konusunu başka bir makaleye bırakarak, burada yalnız şunu eklemek isterim : Savaş sorumlulukları konusunda uluslararası hak edinme yolları, hiçbir milletin yargı örgütüne ya da yargılama yöntemi ilkelerine tam uygun düşmeyecek bir biçimde oluştu. Olağanüstü durumlara ve koşullara karşı,

alışılmış dışında birtakım önlemler ve düzenler alınmasına bir şey denemez. Dünya dünya olalı, yenenler yendiklerine ağır yükümlülükler yükleyegelmişlerdir. “Düşman, düşmana mevlût okumaz”. Bunu pek iyi biliriz. Fakat, şimdiye kadar bunu yapanlar, ne kendilerine mahkeme sıfatı, ne dileklerine bir mahkeme kararı niteliği vermişlerdi. Onlar, hiç olmazsa, eski tarihte görülen örneklerle benzer bir tutum göstermişler, zarar-giderim tartan terazinin tam ayar olmamasından yakınılması üzerine, “*Vae Victis* = Veyl mağlûplara (Yandı yenilenler!)” ünlü yanıtıyla, ağır kılıcını, karşısına altın doldurulmak üzere, tartı kefesine fırlatan Brennus * gibi, iki yüzlülükten, övünmekten, safsatadan arınmış bir biçimde davranmışlardı.

Bugün sorun başka bir biçimde : Sorumluluk yüklemek, adaleti yerine getirme kılığına bürünmüş görünüyor. İşte klâsik hukuk anlayışlarına göre bir başkalık var. Sorumluluklar sorunu, yeni bir çeşit adalete yol açıyor. Gerçekten, Konferans, kendini bir yargı kurulu sayıyor. Kendinde, hukuk açısından, bir yola getirme yetkisi görüyor. Söylemeseler bile durum gösteriyor ki, yenilenler sanık, yenenler yargıç olmuş. İşte yenilik bu noktada! . . . Yalnız şu kuruluş biçimi bile, eski düşüncelere göre hak elde etmede her umudu ortadan kaldırmağa yeterlidir. Adaletin bu durumu, tıpkı bizim “Kadı ola dâvacı ve muhızır dahi şahit - Ol mahkemenin hükmüne derler mi adalet” ünlü beyitine tüm uygun düşer. Fakat unutmayalım ki, dünyanın en büyük devrimlerinden birinin öngünlerinde (arifesinde) ya da kurban bayramındayız. Adalet, insanlık konusundaki düşünceler başka bir çeşni aldı. Kitaplarda okunanlara benzemiyor. Yeni mahkeme, açıklıktan çekinmekte, yüzlemecedan (vicahîlikten) sıkılmaktadır. Önünde hukuk eşitliği yoktur. Milletler Cemiyeti’ne üye olanların hakları başka, ötekilerin başka! . . . Yargıçların red edilmesinin bütün koşulları –dünya ile ilgili düşmanlıklar, nesnel ilişkiler– tümüyle vardır. Fakat, yargıçların red olunması işitilmiş değildir. Kararlar, istinaf, temyiz, iade, itiraz kabul etmez. Kesindir. Kısacası, bu adalet şaşmaz, yanlış yapmaz, öbür dünyaya varışan bir adalettir.

Adına açıkça Evrensel Mahkeme dememişlerse bile, bu belki bir alçak gönüllülük davranışıdır. Biz, yaptığı işe bakarız. Sorumluluk yükleme, ceza düzenleme, adaleti yerine getirme. . . Kafamız eski ilkelere saplanmış kalmış; örneğin, aklımızca diyoruz ki : Yenenler yine

* Galya’lı önder; Romalıları İ. Ö. 390 da Allia savaşında yenmiştir. (S.L.M.)

dâvacı, yenilenler yine sanık olsa, ancak, yargıçlar tarafsızlardan oluşsaydı, acaba uluslararası adalet duygusuna, uluslararası yargılama yöntemine aykırı mı olacaktı? Kuşkusuz, toplumların dumanı üstlerinde tüten yenilenler, böyle bir adaletle katlanamazlardı. Çünkü milletler, dâvalarını kendileri görürler. Öyleyse, gerçek anlamıyla sorumluluk ya da adalet, yalnız tarih önünde söz konusu olabilir. Bu savlardan vazgeçip de, “Biz yendik, size koşullarımızı bildiriyoruz” dense, daha basit olmaz mıydı? Doğru düşünebilmiş olmak için, bir de işin lûtfen ters yanını çizelim Almanya ile müttefikleri yense, başkanlık makamında Gulmann, savcılık yerinde Hoffmann –hani şu Brest-Litovsk’da diplomasinin protokol halısı üzerinden çizmeyle yürüyen general–bulunmak üzere bir dünya sıkı yönetim mahkemesi kurulsaydı ve Üçler, Dörtler, Onlar da kendilerini savundukları suçlamasıyla sanık bulunsalar idi, bunun adına da adalet denecek miydi? Bizim dilimizde bu gibi mahkemelerin kararına “hükm-ü karakuşî” derler. O ne ise, bu da odur.

SAVAŞ SORUMLULUKLARI VE TÜRKİYE *

Vakit, 30 Haziran 1335—1919

Dünya Savaşı'nın kökenlerini Alman-Fransız, Osmanlı-Rus savaşları sonucunda oluşan durumlara bağlamak, nedenlerini Bosna ve Hersek ilhakından beri Doğu'da sürüp giden olaylarda, meydana gelen değişikliklerde aramak, vesile ve bahanesini de Avusturya Veliahdı'nın öldürülmesi olayında bulmak olanağı vardır. Bunlardan birincisi, aşırı silâhlanmaya, karşılıklı üçlü ve ikili ittifaklara, anlaşmazlıkların oluşmasına ve ortaya çıkmasına, sürekli siyasal kurcalamalara kaynak olmuş; ikincisi, dört Devletin saldırısıyla tek başına Türkiye'nin yenilmesine ve bunun sonucu olarak da Avrupa'daki topraklarından yoksun kalmasına ve İtilâf Devletlerinin yardımıyla büyüyen Balkanlıların emperyalist özelemlerinin gelişmesine varmış; üçüncüsü de, Ferdinand'ın kişiliğinde Avusturya'nın varlığına bir suikast niteliğinde görülmüştür. Bütün bu olaylarda Türkiye, suçsuz ve ezilen durumunda kalmış olduğundan, Dünya Savaşı'nın doğuşundan dolayı ne Tanrı huzurunda ne tarih karşısında, ne de kendi hesabına göre bir likidasyon yapan Konferans önünde hiç bir sorumluluk kabul edemez. Dünya Savaşı'nı çıkaran biz değiliz. Bu, bilinen bir şey; fakat, gür sesle anlatılması gereken, bilinen bir şeydir.

Dünya Savaşı'nı yaratma sorumluluğundan aklanmamız belli olunca, ikinci derecede, yapılmakta olan savaşa Türkiye'nin katılması ve çatışmaların açılış biçimi sorumluluğu söz konusu olabilir. Bu noktada, yine söylenecek birçok söz vardır. Ancak, Konferans önüne kadar götürülen bir dönüş biçimi, çok kestirme bir yoldan giderek, çoktan sorumluluğu kabullendiğini açıklamış olduğu için, başkalarına "lâ-havle" çekmekten başka yapılacak iş kalmıyor. Gerçekten, uluslararası sorumlulukların incelenmesine parti düşmanlıkları karıştırılmış ve bütün sorumlulukların gerçekten varolabileceği, fakat o zaman egemen olan partiye ait olduğu açık yürekle dile getirilmiş bulunduğundan –eğer varsa– danışmalarımız, *délégué technique*'lerimiz, Rantzau'unkiler kadar yorulmayacaklar, boşuna pala çalmıyacaklar demek olur.

* Asıl başlık : "Harb Mes'uliyetleri ve Türkiye".

Sanki milleti aklandırmağa yönelik görüldüğü halde, onu küçülten bir savunma biçimi –kendi sınırlı ve bağımsız aklımla düşünmememe izin varsa, diyebilirim ki– hiç akıllıca değildir. “Bu işte sorumluluk vardır; fakat millet sorumlu değildir; onu aldatan, sürükleyen birkaç kişi sorumludur” demek, “Mâlum a! Bizim millet koyun gibidir. Nereye sürüklersen gider” demektir; “Bizim memlekette meşrutiyet yalandır. Egemenlik ve ulusal irade yoktur” demektir. Ben, milliyet yüzyılında milletimin değerini bu aşağı dereceye düşürmekten Tanrı’ya sığınırım. Türklerin gerçek dostu Pierre Loti, Ruslar hangi yandaysa, Türklerin ona karşı yer almaları kaçınılmazlığını tarihsel bir zorunluluk gibi söyler ve eski dostlardan gördüğümüz vefasızlığı belirtirken, elinde belge olmadığı halde, haklarımızı daha iyi savunmuş oluyordu. Sanırım biz, birbirimizi çürütmek için, bizim olmayan sorumlulukları üzerimize almağa o kadar alıştık ki, bundan böyle hakkımızı savunacak sözcüklerimizi, Mecelle’nin bir maddesi uyarınca “aleyhimize, ikrarı muteber olmamak şartıyla” atamak zorunda olacağız.

Bu düşünceden sonra, hangi soru karşısında bulunduğumu iyice duyuyorum : “Savaş ilânından dolayı içimizde sorumlu olması gerekenler yok mudur?” Elbet vardır. Fakat, kime karşı? Şu savaş sonucunda gördüğümüz duruma gelen millete karşı; ve bu da, özellikle savaş sırasında içeride tanık olunan birçok kötü işlemlerden dolayı! Ancak, “yabancı milletlere karşı böyle bir sorumluluk var mıdır?” sorusuna, hiç duraksamadan, olumsuz yanıt veririz. Çünkü, bu savaştan onlara zarar değil, yarar gelmiştir. Biz savaşa girmeseydik, Mısır’da yaratılan durum bir yana, Paul Cambon ve Edward Grey arasında 9 Mayıs 1916 günlü yazışma ile kararlaştırılan andlaşmada yazılı (A) bölgesi, (B) bölgesi, mavi ve kırmızı bölgeler gibi yağlı fırsatlar ele geçer miydi? İstanbul’u Ruslara, İzmir’i Yunanlılara bahşiş gösterip çalıştırmak olanağı bulunur muydu? “Kısacası, bu savaşa girişmemizden ötürü uluslararası bakımdan bir kabahat yoktur ki, sorumluluk söz konusu olsun. Kabahatın büyüğü, savaşın sonunda, başka bir deyimle, yenilgidedir”. Bizim görüşümüz budur. Gerekçeye gelince, bunu hakkıyla anlamak için, savaştan önceki olaylara bir göz atmak yeterlidir.

Devrim’den sonra [1908 Devrimi’nden sonra], gerek Bosna ve Hersek’in ilhaki ve Bulgaristan bağımsızlığı sorununda, gerekse İtalya’nın Trablusgarb’e saldırısı sırasında, Almanya’dan müttefiklerinin zararına kendimize yardım ummak olanağı bulunmadığı için, Türklerin bütün sevgi ve yardıma çağırısı bakışları İngiltere ve Fransa’ya yönel-

mişti. Doğaldır ki, kendilerinin bilecekleri nedenlerle, onlardan etkili bir yardım görülmek şöyle dursun, Trablus savaşında, hukuk ve andlaşmalar bakımından Osmanlı topraklarının parçalarından olan Mısır'ın tarafsızlığı ilân edilmekle, askerimizin oradan geçmesi yasaklanmış, özellikle İtalya ile Fransa'nın 1901 ve İngiltere'nin 1902 tarihlerinden beri yürürlükteki andlaşmalarıyla, Afrika'daki memleketlerimiz üzerine hava oynadıkları anlaşılmıştı. "Taziya tut, tavşana kaç" politikasıyla gönül avlanabilseydi, elbet sonuç böyle olmazdı. Milliyet ilkeleri uyarınca halkın oyuna başvurulsa, içlerinde İtalya'ya katılmak isteğinde bulunacak elli kişi çıkması olasılığı bulunmayan bir buçuk milyon nüfus ile bir milyon kilometre kare toprağı İtalya'ya aktaran uğursuz bir andlaşma (Lozan andlaşması) * dan sonra, Rusya büyük Devletin koruyuculuğu altında -çağdaş düşüncelerle alay eder bir uyanmazlıkla- bütün Rumeli'nin paylaşılma biçimini kararlaştırmak bakımından, adı savunma olsa da, daha önce yapılmış saldırgan bir ittifak sonucunda, dört Balkan Devleti birden Türkiye üzerine saldırmıştı. Sayın Poincaré, Türkiye'nin yenme olasılığı kaygısıyla, o zamana kadar hiçbir savaşta eşi görülmeyen *status quo territorial* ilkesini ortaya attı ve Avrupa'ya kabul ettirdi. Balkanlılar yenik düşselerdi, Türkiye sınır düzeltmesi yapamayacak, belki de Rusya, ünlü "tarihsel ödev"ine çağrılacaktı. Fakat, Balkanlılar yenince, toprak *status quo*'su kuralı, iğne batırılmış bir balon gibi söndü. Hele kadınların memelerini kesen, çocukların karınlarını deşen, kızların ırzına geçen Balkanlı kan dökücülerine, en uygar milletler o kadar el çırpıyorlar, onları öyle alkışladılar, başarılarına öylesine çalıştılar ki, artık insanlık erdemlerinin hiçbir değeri kalmadı. Yirminci yüzyılın ışıklı sabahında, Haç'ın Hilâl'e saldırmakta olması tantana ile kutlandığından, biz kendimizi Pierre l'Ermite'in * çağdaşı sanmağa başladık. Sonunda, Londra Konferansı, Türkleri Avrupa'dan sürerek gelişi güzel Balkanlılara paylaştırmak yolunu tuttu. Denge bozulmuş, adalet sırt üstü yere serilmişti. Avrupa, bu haksızlığın cezasını çekecekti ve çekti...

Edirne, İşkodra, Yanya savunmalarını yapan kahraman Türk -kendisine haksız bir barış imza ettirilen bütün milletler gibi, ilk fırsatı kollamak üzere- süngüsü düşkün, yüreği küskün ana yurda çekildi.

* Söz konusu olan 1912 Lozan (Ouchy) andlaşmasıdır. (S.L.M.)

* Amiens'li bir Fransız din adamı (1050-1115). İlk Haçlı savaşının başlıca kışkırtıcısı. (S.L.M.)

O dakikada artık savaş istemiyordu. Ruhunda cenaze dönüşü gibi bir durgunluk vardı. Biraz başını dinlemek niyetindeydi. Fakat Avrupa'daki, Afrika'daki memleketlerini yitirdikten sonra düşmanlarından, savaş sırtlanlarından çok onlara arka çıkanlara göğsünde imanı kadar büyük bir kin, ruhunda geçmişi kadar parlak bir ateş taşımasaydı, Türk yaşamağa lâıyk olmayacak, bir yıl sonra süper dretnotları göğsüyle geri çeviremeyecekti. Tanrı'nın beğenisini kazanır yolda göğü titreten savunmalar, zoraki ve yapay olamazdı. Balkan cinayetleri, rezaletleri, Avrupa hareketleri, hele Lozan [Ouchy] ve Londra konferanslarının insafsızlıkları, 1913 yılından 1919 yılına kadar tümüyle unutulamazdı. İşte, savaşa girmekte özürlü olup olmadığımızı anlamak için, her şeyden önce milletin şu ruh durumunu göz önünde tutmak gerekir. Sadrâzam Paşa, savaş sorumlulukları arasında Almanya ile ittifak yapılmış olmasını anmışlardır. Bu ittifak konusunda açık seçik bilgiler bulunmamakla birlikte, genellikle ittifakları, her Devlet için en eski haklardan ve ödevlerden olan, varlığını koruma hakkının ve kendini koruma ödevinin yarattığını anımsamamak olanağı yoktur. Özellikle zamanımızda, en büyük Devletlerin kendi başarılarına kalmasındaki olanaksızlık anlaşıldığı sırada, giriştiği felâketli iki savaşı, yardım yoksunluğu yüzünden yitiren, dünya politikasının birdenbire oluşan en korkunç durumlarında yalnız kalmamak için, içtenlikle uzatılacak eli sıkmasından daha doğal ne olabilir? Asıl kötülük o noktadadır ki, bu ittifakı yapanlar hesaplarında yanılmışlardır. Zaten, Almanya ve Avusturya'da onlardan daha çok akıllı olanlar da hesaplarında yanılmamışlar mıydı? Diyorlar ki : "Almanya ile birlikte savaşa girdiğimize iyi etmedik". Bugünkü sonucu gördükten sonra, bunu bilmeyecek ne var? Yine diyorlar ki "Almanya ile birleşeceğimize, İngiltere ve Fransa ile birleşseydik!" Araba kırıldıktan sonra yol gösteren çok olur. Onlar, bizi önemsenmeyecek bir güç saymasaydılar, yürekten bir güvenle kendilerine ısmarladığımız savaş gemilerine el koyarak, bize karşı -hiç olmazsa- az dostça denilebilecek bir işlemle, o gemilere çok umutlar bağlayan bütün milletin karamsarlığına yol açmasalardı, belki öyle de olabilirdi.

Bize sorumluluk yüklenirken, *Goeben* ve *Breslau*'dan da, üstünde durarak söz ediliyor. Deniz silâhlarımızın Yunana karşı savunucu bir niteliği bulunduğu ve Yunanistan Amerika'dan yeni iki savaş gemisi satın alıp getirttiği halde, bizim ilişkilerin süregideceğine güvenerek, bütün milletin büyük özverilerle sağladığı paralar karşılığında İngil-

tere'ye ısmarladığımız *Sultan Osman* ve *Reşadiye* dretnotlarına İngiltere'ce el konulduğu düşünülürse, o zaman bu olayın milletin yüreğinde ne derin bir yara açtığı, ne şiddetli bir kırgınlık ve kızgınlık uyandırdığı anlaşılabılır. Bunlar, savaşa girişimizden üç ay önce oluyordu.

Tam bu sırada, Bon ve Filip-Vil'i bombardıman ettikten sonra, İtalya limanlarına sığınan *Goeben* ve *Breslau* gemilerinin, kendilerini bekleyen düşman donanmasını izlemesinden kurtularak ve Osmanlı Devletine satılarak, Çanakkale'ye girdiği haberi alındı. İtilâf Devletleri basını ateş püskürmeğe başladı. 14 Ağustos 1914 tarihli *Temps* gazetesinde, bir danışmaya karşılık Maître Edouard Clunet'nin öne sürdüğü ve sonra ünlü öteki hukuçularla politikacılarca da benimsenen görüşler o kadar çürük kanıtlara dayanıyordu ki, Bâb-ı Âlî, herhalde bunları boşa çıkartmak için çok sıkıntı çekmiş olmayacaktı. Örneğin, bu satın alışın geçersizliğine kanıt olmak üzere, 1909 Londra Deniz Konferansı kararlarının 56. maddesine dayanılıyordu. Oysa, önce, Türkiye bu Konferansa çağrılmamış, kararlarına oyuyla katılmamış olduğundan, bunlar kendisine karşı bir kanıt olarak öne sürülemezdi. İkinci olarak, sözü edilen madde, savaşanlarca tarafsızlara satılacak ticaret gemilerine ilişkin bulunuyor, savaş gemilerini amaçlamıyordu. Üçüncü olarak, Londra Konferansı kararlarını, İngiltere Parlâmentosu başta olmak üzere, savaşanlardan bir bölümü onaylamamıştı. . . V. b. .

Genel ilkelere gelince, savaş sırasında, tarafsız bir Devletin savaşanlara donatılmış savaş gemileri satması, tarafsızlık ödevlerine aykırı düşerse de, yazarların çoğunluğuna göre, savaşanlardan tarafsızların savaş gemisi satın alması, tarafsızlığı bozucu sayılamazdı.

Son olarak Boğazlar'a ilişkin 1841 ve 1856 sözleşmeleri kanıt olmak üzere öne sürüldüğü halde, daha sonra yapılmış ve elverişli olan 1871 Sözleşmesinin 2. maddesi göz önünde tutulmuyordu. Zaten satış olunca, Boğaz'dan geçen yabancı savaş gemisi olmuyor, Osmanlı savaş gemisi durumuna dönüşüyordu. . . Bu gemilerin Boğazlar'dan girdikten sonra pek uslu oturmadıkları, birer afacan çocuk gibi davrandıkları saklanamaz. Fakat onlar, hukuksal durumlarının değiştiğinden vaktiyle haberli kılınmamış olabilirler. . . Gemilerin girişinden sonra hayli zaman barış ilişkilerinin süregitmesi, Hükümetimizin bunları almakla haklı olarak tarafsızlığı bozmuş sayılmadığını gösterir. Hele bu gemilerin yönetimine Deniz Kuvvetlerimiz elkoyduktan sonra Devletimize bunların geçirilmesi ve teslimi, satışın danışıklı olmadığını şimdiye kadar kanıtlayabilmiş olsa gerektir.

Karadeniz olayından önce, Rusya'nın, Osmanlı uyrukluğunda bulunan Ermenileri bir Çarlık Bildirisi ile ayaklanmağa çağırdığı, Kafkas sınırında asker yığıldığı ve saldırıda bulunduğu bir gerçekse, bunu belgeleriyle birlikte yayınlamamış olmamız büyük bir yanlış davranıştır. Karadeniz olayının da, Rus Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanlığının raporunda anlatıldığı biçimde cereyan edip etmediği kesin değildir. Sadrâzâmın, olaydan sonra, 30 Ekim 1914 tarihiyle Sazanof'a çektiği özür dileme ve gönül alma telgrafı, iyi niyet sahibi bir hükümete daha başka bir davranış esinletilebilirdi. Ne var ki, Rusya, savaşa katılmasının ürününtü, ancak ve ancak, memleketimizde ve özellikle Boğazlar'la İstanbul'da gördüğü için, kendisinin karadan saldırısı Avrupa'ca öğrenilmeden, ondan biraz sonra meydana gelen deniz olaylarının oluşma biçiminden yararlanmağa kalkışmıştır. Kuşkusuz, Hükümetimizin elinde daha başka ip uçları da vardır. Bununla birlikte, bilgi sınırları içindeki olayların ruhu, tarihi, zorunlu olarak şu biçimde anlaşılışı, savaşa girmemizden dolayı uluslararası bir sorumluluk söz konusu olamayacağı sonucuna varmaktadır.

Eklenti –Temsilciler kurulumuzun Konferansla ilk ilişki kurması konusunda Fransız gazetelerinde görülen ayrıntılı açıklamalara göre, Clemenceau, “Doğu'nun gelecek düzeni konusunda Türkiye'nin görüşlerini anlamak üzere temsilcilerinizi çağırmağa gerek gördüklerini” bildirmiş olduğundan, bunun ardından söze başlanırken, *bizimkilerde idée fixe* haline gelen, “Bütün bu işlerin sorumluluğu İttihatçılar'dadır, bunlar bolşevikler gibidir; geliniz, bizi bunların elinden kurtarınız” biçiminde savunmaya kalkışılması, politika bakımından, görüşme yöntemi bakımından iyi bir taktik sayılamazdı. Bu, durumun ve yerin gerektirdiği bir karşılık değildi. Bunu soran yok ki. . .

Bir Fransız atasözü, “Özür dileyen kendini sanık kılar” diyor. Belki, sorumluluk söz konusu olmayacaktı. Vaktiyle Edirne Barışın'da yapılanın benzerini mi yapacaktık? Elimize bir andlaşma tasarısı verilse ve onda sorumluluklar konusu bulunsaydı, karşı-öneri ve yanıtlardan birinin konusu da bu sorun olabilirdi. O durumda da, öne sürdüğümüz nedenlere ve düşüncelere dayanarak, sorumluluğun söz konusu olmayacağını göstermek, Türk milletinin onur ve saygınlığına daha uygun olurdu.

UMUTLAR VE UMUT KIRIKLIKLARI*

Tarik, 23 Temmuz 1335—1919

Doğu'nun gelecek düzeni konusunda Türkiye'nin görüşünü bildirmek üzere bir buçuk ay önce –bilirkişiler mi, uzmanlar mı, siyasal temsilciler mi, her ne sıfatla ise– Devlet adamlarımızın Paris Barış Konferansı'na çağrılışı, temsilcilerimizin iyi seçilmesinden çok, maksadımızı duyurmağa fırsat sağlaması ve andlaşmanın düzenlenmesinden önce görüşümüze bir değer verilmesi bakımından sevinilecek bir ergi (mazhariyet) gibi sayılmış, millete, yürek çarpıntıları yapan umutlar uyandırmıştı. Temsilciler kurulumuz, yerine getirilmesi pek az görülen üstün niteliklere, büyük özenlere bağlı güç ve önemli görevinde –kendi söylentisine göre– tümüyle başarılı olduktan sonra, sanıldığı gibi bitkin değil, Tanrı'ya şükürler olsun, iyimser bir durumda ve Clemenceau'nun son mektubunda örtülü olarak belirttiği gibi, yeniden çağırılma olursa Paris'e dönmek niyetiyle memleketimize geldi.

Kendilerince bu vesile ile açıklanan iyimserliğin, o bilinen bağımsızlık bildirisinin ertesi günü Yunan Başbakanının Atina'ya çektiği telgraflarda gösterilen iyimserlikle aynı doğrultuda olması, ancak burada Clemenceau'nun gerçek yanıtını okuyanların anlayışına uygun düşmemesi, değerinden çok bir şey yitirmese gerektir. Konferans Başkanlığı, Türk vatanının bugünkü durumunda, varlıkları oradan çok burada daha az zararlı olabilecek olan temsilcilerimizi geri göndermekle, memleketimizin iç ve dış gereksinmelerine uygun bir önlem almış oldu. Gerçekten, bu sorunda bizi en çok avunduran bir yön varsa, o da temsilciler kurulunun geri dönüşüyle seçimlerin artık ertelenmesine bahane kalmaması ve Devletin var ya da yok olmasına ilişkin bir sorunda, milletin de ne düşündüğünü eklemesine olanak doğmuş bulunmasıdır. Çünkü, bilindiği üzere, gerek barış yapılması gerekse asayişin sağlanması ve bütün milletin kaderi için milletvekillerinin bir an önce toplanması gereğindeki kaçınılmazlığı ve ivediliği Saltanat Şûrasın'dan beri göz önünde tutan eski Hükümet, 11 Haziranda hazırlanmış olan yedi sekiz maddelik seçim kararnamesinin

* Asıl başlık : "Ümidler ve Hüsrانlar".

görüülmesini Sadrâzam Paşa ile arkadaşlarının yurda dönmelerine ertelemişti. Yakında her yerde gerçekleşmesi beklenen tam bir durulma, şimdilik boş bir düş olduğundan, böyle bir durulma sonrasını beklemeye vakit elverişli olmadığı gibi, Meşrutiyet'e karşı iyi niyetten kuşku duyulması sonucunu yaratmaksızın, başka bir erteleme koşulu aranmasına da olanak kalmadığından, umar ve dileriz ki, artık seçimlere başlanır ve hiç olmazsa Devletin biçimi belirlenir.

Dış politikaya gelince, bu ilk gidiş-gelişte elde edilen başarının, gelecek kez yenilenmemesi için çare, kendine güvenirliliği yanlış yapmazlık inancı ölçüsüne çıkarmaktan kaçınarak, görüşmeye istekli olmak ve dünya politikasından haberi, aklı başında ve bilgili kişilere uymaktan, kısacası, düşülen kuyuya bir kez daha düşmemekten başka bir şey değildir. Tatlı dil ve güler yüzden hükümler çıkaracak zamanda değiliz. "Şîrin dahi kasdetmesi câna gülerektendir".

Konferans'da sesini duyurma isteğinin Bâb-ı Âlî'ce açıklanmış olmasına göre, orada yapılacak konuşmaların daha önce burada etraflıca düşünülerek kararlaştırılmış olması, belirli bir program ve hukuksal bir düzen içinde davranılması beklenebilirdi. Bu arada, barışın temeli sayılan Wilson ilkeleriyle Türk milliyetinin ülkesel hakları, Arap, Rum, Ermeni sorunları ile bağımsızlık, Hilâfet, kapitülasyon, Devlet borçları (Düyün-u Umumiye), Boğazlar ve işgaller... gibi birçok sorunlar konusunda, temsilciler kurulumuzun, hiç olmazsa Hükümet görevlerinde kendileriyle sorumluluk birliği içinde bulunan bakanlarla, birtakım ilkeler kararlaştırması ve Konferans'da o çerçevede öneriler sunulması ve yeni bir durum karşısında kimseye hesap vermez kesin bir güçle davranmayarak, buradan yönerge istemesi zorunluydu. Böyle bir danışma, Devlet yönetimindeki basamaklara uyma yöntemine aykırı olamazdı. Çünkü, yüzyılımızda bir Devletin yaşamı, dâhi bile olsa, bir temsilcinin dudağının ucuna bağlanamaz. Yazışma ve ulaştırmanın hızı ve kolaylığı, vatanla sürekli bir görüş alış-verişini olanaklı kılar. Fakat, görüşmeler uzamadığı ve bir barış andlaşması hazır olmadığı için, buradan gereği gibi, hazırlanmış olarak gitmek, maksadı sağlamağa yeterli olacaktı. Bunun için de, herşeyden önce, bizim gibi yenik düşmüş milletlerin Konferans'daki savunmalarını, bir vakit Brukdorf-Rantzau, Renner'in çeşitli sorunlara ilişkin olarak öne sürdükleri görüşler ve önerilerle bunlara verilmiş karşılıkları inceleyerek, akla yatkın bir savunma kuramı bulmak, hukuksal durumumuzu gerçek durumumuzla karşılaştırıp, anlatım biçimimizi ha-

limize yaklaştırmak, uzmanlığa göre iş bölümü yaparak, barış sorunlarını bilenlere çözdürmek, her türlü ilişkilerimizin son zamanlardaki gelişmelerini bilen ünlü politika adamlarımızı birlikte götürmek, Dünya Savaşı başlangıcından, hele Bırakışma'dan (Mütareke'den) beri toplanan ve sınıflandırılan belgeleri, dosyaları almak, Konferans'a sunulacak bildirileri Bakanlar Kurulunda kararlaştırarak o ilkeleri izlemek... gerekirdi.

Umut etmek istiyoruz ki, o zaman Hükümet, Konferans'da sözü edilecek sorunları öngörmüş, Dışişleri Bakanlığı da bunlara değinen bütün görüşleri toplamıştır. Acaba Sadrâzam Paşa'ca sonradan yayınlattırılan belgeler ve açıklamalar, burada önceden elbirliğiyle kararlaştırılmış ilkelere uygun düşüyor mu?

Çok yanlış birtakım görüşler üzerinde, çok üyeli yüksek bir Hükümet kurulunun, özellikle ilgili devlet adamlarının birleşmesi olanağı bulunmadığından, yayınlanmış belgeleri yalnız temsilciler kurulunun görüşü saymaktan başka çare yoktur; bunu, kendileri de kabul etmişlerdir. Her ne kadar, kendine güvenmenin, kişisel işler ve girişimler için yararı olsa da, özellikle bugünkü felâketli koşullar içinde, "Ben varım, başkası yok" ("Menem diğer nist") savının, milletin esenliğini sağlamak, memleket işlerini yönetmek için, görüldüğünden çok yararı umulmaz.

Hukuk ilkelerine göre, temsilciler, tam yetkiyle donatılmış dahi olsalar –yine kendi görüşleriyle değil– Hükümetlerinin yönergeleleriyle iş görmek zorundadırlar. Çünkü, görüşmelerde bulunanlar Hükümetlerdir. Kendileri onların organlarıdır. Bir kongreye gidecek devlet adamlarına verilen yetki belgesi, Devlet kişiliği adına davranmak üzere bir başka kişiye verilen vekâletten başka bir şey değildir. *Diplomasi Klavuzu* adlı tanınmış yapıtın yazarı Charles de Martens, "bu vekâlet ve yetki –ne kadar geniş olmak üzere yazılmış bulunursa bulunsun– onun sınırını saptayan yönerge ile kısıtlanmış olduğuna kuşku yoktur" diyor.

Siyasal temsilcilerin görüşmelerde bulunma ve andlaşma yapma yetenekleri, vekâletlerinin sınırı içinde davranmış olmalarına bağlıdır. Vekâleti olmayan ya da vekâleti olup da vekâlet ve yetki sınırı dışına çıkan bir kimsenin bağitlanmaları (*sponsio*) adını alır ve hükümetçe her zaman reddolunabilir. Söyledikleri benimsenmez (*désavoué* edilir), onamasız kalır. Aklına geleni söylemek hakkı, kimseye verilmemiştir.

1803 de, bir başka deyimle, telli ve telsiz telgrafların, demiryolu ve uçakla ulaştırmanın bulunmadığı bir dönemde, doğal hukukla uluslararası hukuk konusunda çok güzel bir yapıt ortaya koyan Gérard de Rayneval, yazılı görüşmeler konusunda şunları söylüyordu :

“Bir genel kural olarak denilebilir ki, bir başbakan, bir temsilci, yazılı bildirilerinde gerek kendini önemli bir sorumluluk altına koymaktan, gerekse bağlı bulunduğu hükümetini onamama zorunda bırakmaktan pek çok çekinmelidir. Böyle iki katlı bir sakıncanın önünü almak için, açık bir buyruğa ya da yönergeye dayanmadıkça, yazılı bildirilerde bulunmamak, sakıntılı (ihtiyatlı) davranmaya uygundur. En küçük bir şey, bir tek sözcük bile pek büyük sonuçlar doğurabilir”.

Temsilcilerimizin bu gerçekleri göz önünde tutmamakla, önceki kararlara ve yönergelere bağlı olmaksızın, Paris’de kendiliklerinden, yeni bir takım ilkeler üzerine akla yakınlığı daha az olan belgeler düzenlenmiş olmaları, kolayca unutulmaması ve ileride önemle göz önünde tutulması gereken bir noktadır. Çünkü, şimdi eleştirilmekte olan yanlışların kökeni budur. Ne var ki bu görüş, çekilmiş Hükümetin öteki üyelerini bu konuda tümüyle aklanmış kılamaz. Sadrâzam Paşa’nın Konferans’a sunduğu muhtıralar önceden kararlaştırılmış ilkelere aykırı ve sonuç da meydanda olduğuna göre, o zamanki tasarımı onaylamış olanlar, Sadrâzam Paşa’nın yurda dönüşünden sonra onun verdiği bilgileri, övgüleriyle açıkça, susmalarıyla da üstü örtülü olarak, kabul etmiş ve böylece kendi kendileriyle çelişkiye düşmüş olmasalardı, zaten kırk sekiz saat sonra kendilerinden alınan bakanlık desteğini korumak için uygarca çabalarını feda etmemiş, salt ürünü tarihsel sorumluluktan başka bir şey olmayan o ortaklıktan bir an önce sıyrılma vicdan avuntusunu kazanmış olacaktı.

YANLIŞ, DOĞRU*

Tarik, 28 Temmuz 1335—1919

Türkiye - İtilâf Devletleri barış andlaşması imza edilinceye kadar, dış politika alanında bizim için en dikkat ve özen gösterilmesi gereken sorun, görüşmeleri adım adım izlemek ve açıklamaktan başka bir şey olmadığına göre, temsilcilerimizle Konferans arasında verişilip çevirileri son günlerde basına bildirilen siyasal yazışmaların – akıl erdiği kadar – incelenmesini ve çözümlenmesini vakti hiç geçmeyen ilginç bir konu sayıyor, olup biten işler bakımından uyanık olmak için gerekli görüyoruz.

Hükümet, dış politikada tutturduğu davranış çizgisi konusunda yazarların eleştirilerini ve uyarılarını iyi karşılayacağına ve kimseyi görüşlerinden ötürü suçlamayacağına açıkça söz vermiş olduğundan –velev Basra harap olduktan sonra (bâde harab-ül Basra)– bundan yararlanmamak, memleketin herkesten gücüyle orantılı olarak beklediği hizmete karşı etkin (aktif) değil, edimli (pasif) bir tutum almak, o bilinen “neme lâzım” yoluna girmek olur. Özellikle son zamanlarda kötü bir yönetim biçimine katlanan ve boyun eğen milletlerin bu yüzden sorumlulukları söz konusu edilmeğe başladığı için – bir memlekette hele millet denetimi işlemezse – basın ve o alanda görüş ve bilgi sahiplerinin eleştirme hakkı ve ödevi, genişliği, vazgeçilmezliği ve amacı bakımından da bir çeşit kutsallık kazanmaktadır.

Azar azar yayınlanan belgelere ilişkin olarak öne sürülen eleştiriler, pek akla yatkın ve hayli haklı temellere dayanmakla birlikte, sözü edilen siyasal bildiriler çok güzel ve kanıtlara dayalı olarak düzenlenmiş ve bütün Mütteliklerin oybirliğiyle kaleme alınmış olması durumunda bile, temsilci kurulunun gücüne ve iradesine hiç bağlı olmayan nedenler yüzünden, başarısızlıkla sonuçlanmasının, olasılık dışında bulunmadığını kabul edebiliriz. Çünkü bu, Konferansa çağrılışı gerektiren siyasal nedenlerle sıkıca ilgilidir. Bu çağrı, Fransa'ya sevgisini çeşitli vesilelerle açıklayan Hükümetin, ondan geniş kapsamlı bir yardım istemesi olasılığına mı, yoksa Almanya barışı imzalamadığı

* Asıl başlık : “Hata, Sevak”.

halde Türkiye'ye daha elverişli davranmak niyetine mi, ya da gerçekten büyük bir karmaşıklık gösteren Doğu sorunlarının çözümü için Türkiye'nin belki akla yatkın bir yol sunabileceği umuduna mı dayanmaktaydı? Bunu açıklık ve kesinlikle bilemeyiz. Fakat, onların iç düşünceleri ne olursa olsun, genel durum ve koşullarda meydana gelecek değişikliklere göre dirsek çevirmeleri ya da kucak açmaları politika dolabının nasıl döndüğünü bilenlerce şaşılacak bir şey değildir.

Bu yüzden biz, siyasal bildirilerimizin aksayan yerlerini araştırırken, onlara verilen karşılıkları da salt bilgelik sayamayacağımızı, özellikle bu karşılıkların içerdikleri gizli düşüncelerin tarihsel gerçeklerden uzaklaşır bulunmasını, dünyanın ünlü hukukçularıyla politika adamlarının yardımlarından yararlanan, olgun devlet adamlarının bulundukları yere yaraşır göremediğimizi de saklamamalıyız. Çok bilinen kurt ile kuzu öyküsü ve gizli düşüncelerini eyleme dönüştürmek için kurdun düzenlediği gerekçe tasarısı, başlangıcı belli olmayan zamanlardan beri, güçlü ile güçsüzün ilişkilerini güzel bir biçimde anlatmaktadır. Derenin kaynağında onlar, alt yanında biz bulunsak dahi, bizi suyu bulandırmış olmakla her zaman suçlayabilirler; çünkü, La Fontaine'in kıssadan hisse olarak söylediği gibi, "daha güçlünün kanıtı her zaman daha güzel ve daha üstün tutulur".

Bu böyle olmakla birlikte, biz dâvamızı kötü açıklamaktan (teşhir etmekten) ve anlatmaktan dolayı özürlü görülebilir miyiz? Asla! Bireyler arasında haklı bir dâva kimi zaman yargıcın dürüstlükten yoksunluğu, ya da kötü niyeti, kimi zaman da dâva vekilinin bilgisizliği yüzünden yitirilebilir. Almanya'nın Rathenau'u, Schuschning'i, Avusturya'nın Renner'i, Lamasch'ı dâvalarını kazanmış olmakla değil, memleketlerinin haklarını savunmak için söylenebilecek şeyleri söylemiş olmakla iç huzuru duymaktadırlar. Biz, bu iç huzurunu temsilcilerimiz için de dilerdik. Biz de hiç olmazsa, dâvamızı gereği gibi açıklamış olmak ve yargıç bize karşı hüküm verse bile, tarihin lânetine hedef olacağını ve insanlık mahkemesinin vicdanı önünde hesap gününün geleceğini düşünerek, avunmak isterdik. Çok haklı savlarımıza karşı alacağımız zorbaca yanıtlar, bozma nedenleri kapsayan mahkeme kararları gibi olurdu. Yazık ki savunucularımız, buradan gitmezden önce, giderken ve gittikten sonra, öyle yanlış bir takım anlayışlara düştüler, dâvamızı orada öyle bir biçimde açıkladılar ki, yargıçlar, en iyi niyet sahibi ve adaletli kimseler olsa bile, hakkımızı vermeğe yol bulamazlardı, İşte, asıl güçlük bu noktadadır.

Bununla birlikte, bu gibi sorunları ard düşünceden arınmış bir kafayla düşünmek âdetimiz olduğu için, temsilcilerimizin davranış çizgisi konusundaki görüşmelerimizi, onların Konferans'da iyi karşılanmalarından ya da başarısızlığa uğramalarından tüm ayrı olarak yürütmek isteriz. Çünkü bu, sağlam bir ölçü değildir. İktidar sahibi ve kararında direnmesini bilen kişilerin, milliyet çabası, ya da iyi hizmetle daha kötü durumlara düşmesi, ya da özel ilgilere, övgülere, alkışlara boğulan herhangi bir kimsenin de, üstelik vatana karşı, çok büyük bir hayınlık işlemiş bulunması olasılıkları bile vardır. Herhalde, bir Hükümet ileri gelenlerinin değeri, iç ya da dış bakımlardan, her zaman aynı biçimde ölçülmez; bugünkü eleştiriler ileride Konferans'a gidecekleri, aynı sonuçlardan korumak üzere, ikiyüzlü, yaltaklanan ve her aşağılığı kabule hazır kılması olasılığını çok hoş bulmuyoruz. Çünkü düşmanları sevindirmekten daha yüksek ülkülerimiz vardır. İki küçük örnek, bizi uyarmaya yeterlidir. Temsilcilerimizin bildirileri arasında Clemenceau'nun en çok beğendiği görüş, bize en zararlı olanıdır; başka bir deyimle, "Türkiye'nin çabalarını kültürel ve ekonomik alanlara sınırlamak"tır. En beğenilmeyen ve Venizelos ile yordakçılarının çeşitli dillerdeki bir çok gazetesinin saldırısına uğrayan da, "Türkiye'nin ülke bütünlüğünü istemek"tir.

İşte, her olayı dış etkenlerden ayırarak özünde olduğu gibi inceleysek, ulusal bakış açısından birtakım yanlışlara rastlıyoruz; bunların yinelenmemeleri, güçlü bir biçimde eleştirilmelerine bağlı bulunuyor. Bu eleştiriyi yasaklamak ya da ortadan kaldırmak amacını güden her davranış, vatanın esenliğine karşı yönelmiş sayılmak gerekir. Biz bunları iyi niyetle saymak istiyoruz

[1] Konferans önünde söz konusu edilecek siyasal sorunlar, daha önce burada ayrıntılı ve bilimsel bir biçimde incelenmiş ve araştırılmış değildir. Öldürmelere ve sürgünlere ilişkin görüşler, bunu yeterli ölçüde gösteriyor. Bırakışma'dan (Mütareke'den) sonra kimi Devlet dairelerinde barış hazırlık kurulları toplanarak, birtakım ilkeler oluşturmuşlarsa da, bunlar temsilci kurulunca yok sayılmıştır; buradan yeterli kanıtlar ve belgeler almadan, savunma araçlarıyla donatılmaksızın yola çıkılarak, orada bir takım temelsiz görüşler öne sürme zorunluğu doğmuştur.

[2] Sadrâzam Paşa'nın, arkadaşlarını seçmekle isabet etmiş olduklarını söylemek çirkin bir dalkavukluk olur. Bu gibi işler için

biraz yetişmiş sayılabilecek elde çok çok iki-üç kişi varken, onların İttihatçılar zamanında bu gibi işlerde hizmetleri geçmiş olmasını görevlendirilmelerine engel saymak uygun değildi. İttihatçılarla işbirliği etmemiş olanlar, ya on yıl önce diplomasiden çekilen ya da Bırakışma'dan (Mütareke'den) sonra bu mesleğe girenler olabilir ki, bu iki kümenin hiç birisinden bu işte bir hayır gelmezdi. Uzmanlığın ve tecrübenin bir değeri varsa, temsilci kurulunun, ömründe bir kongre ya da konferans görmemiş ya da bir siyasal görüşmede bulunmamış kişilerden oluşturulmasına özen gösterilmesi, doğaldır ki, yararlı olamazdı.

[3] Birinci ve ikinci temsilcilerin İstanbul'dan birlikte yola çıkmayıp, birinin *Demokrasi* adlı Fransız zırlıslısıyla, ötekini de *Cyprus* adındaki İngiliz savaş gemisiyle yolculuk etmesi, Konferans'a kabul günü temsilcilerden her birinin eğilim duyduğu milletin otomobiline binmesi, anlamsız bir rastlantı ya da politika değilse, herhalde durumun ciddiliğine uygun düşmeyen tuhafliklardandır.

[4] Temsilcilerin ikinci bölümünün birinci bölümle buluşmadan, temsilci kurulunun tamamlanmış sayılmaması, böyle olunca da Konferans'la ilişkiye ve bildirilere girişmemesi kararlaştırılmışken, tecrübesi yararlı olmak gereken Tefvik Paşa hazretlerinin gelmeleri beklenmek-sizin, ivedilikle Fransa Dışişleri Bakanlığına telefonla başvurulması ve yazılan muhtıranın Tefvik Paşa'nın gelişinden bir gün önce Konferans'a sunulmasına kalkışılverilmesi, üyeleri eksik bir temsilci kuruluyla Konferans'a gidilmesi, kazanılan başarının şerefini [!] temsilcilerimizin yalnız birinci bölümüne ayırsa gerektir.

[5] Temsilci kurulunun yola çıkışından önce, Konferans'a sunulmak üzere Sadrâzam'ın buyruğu ile Bayındırlık Bakanınca kaleme alınan ve Bakanlar Kurulunca onanarak gereğine uygun davranılmak üzere temsilci kuruluna verilen belge, tümüyle bir yana bırakılarak, orada daha güçsüz bir belge düzenlenmiş ve sunulmuş, bulunması, vekâlet (temsilcilik) sınırı dışında kalan bir davranıştır.

[6] Savaşanlar arasında Bırakışma'nın (Mütareke'nin) yapılmasından önceki yazışmalara göre, yapılacak barışın temeli Wilson ilkeleri olacağına ve bu ilkeler o zaman düşman tarafların açıkça verdikleri sözle, hukuk açısından *Pactum de contrahendo* niteliğini almış bulunduğu göre, savunmalarımızda, Wilson ve öne sürdüğü görüşler konusunda şimdiki düşüncemiz ne olursa olsun, ancak onunla iş görmek bizim için kesin bir gereksinmeydi. Her ne kadar, bu ilkelerin halkı

türdeş olmayan bir Devlete uygulanması o Devletin parçalanması sonucunu vereceği konusunda Âyan'da öne sürülen karşı görüşler büsbütün geçersiz sayılamazsa da, mahşere benzer bu kargaşalıkta Türkün siyasal bağımsızlığı da tehlikeye girdiğinden, hiç olmazsa onu sağ ve esen kurtarmak için, bu ilkeleri, kazaya uğrayan milliyetlere atılmış bir cankurtaran simidi gibi saymak ve sıkıca kavramak zorundaydık. İstemlerimizin öz temeli bu olmalıydı. Oysa temsilcilerimiz, bundan, şöyle lâf arasında dolaylı bir biçimde söz ettiler. Ve "bizim istediğimiz şeyler de Wilson ilkelerine uygundur" dediler. Arabistan yarımadasının Osmanlı egemenliği altında kalması -umulur ve istenir olsa da- bunun Wilson ilkelerine nasıl uygun düştüğü anlaşılamazdı. Herhalde, bağışlaşma biçimi eksiktir.

[7] Temsilcilerimiz ya savaş öncesi varolan Osmanlı İmparatorluğu görüşünden, ya da savaştan sonra elde kalan, varlığını ve birliğini bilen Türk Devleti görüşünden yana olmak zorundaydılar. Milletvekillerinden güç almış olmadıkça, ikinci görüşü yeğlemek belki zordu. Devlet borçları (Düyun-u umumiye), Devletin taşınır ve taşınmaz malları, maliye sorunları yönünden de bu konu duraksama kaldırır görülüyordu, Birinci görüşten yana olmaksa daha kolay, başarısızlık durumunda kendini aklamaya elverişliydi. Avusturya Baştemsilcisi Renner, Konferans'ta, önceki Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun ortadan kalktığını ve onun yıkıntıları üzerinde kurulan Çekoslovakya, Yugoslavya, Macaristan... gibi Alman Avusturya'sı Cumhuriyetinin de eski İmparatorluktan bambaşka, ayrı bir Devlet kişiliği biçiminde yeni bir örgütlenme olduğunu, eskinin tek mirasçısının kendisi olmadığını öne sürmüştü. Almanya ise, cumhuriyet biçimine dönüşmekle birlikte *Reich* olarak kalmıştı. Türkiye için, Arabistan'dan başka bir toprak parçasının ayrılması öngörülmediğinden, Renner'in görüşü belki izlenemezdi. Böyle de olsa, Arabistan sözünü uzatmaktan, ya da zorluk çıkarıcı davranmaktansa, Türk milliyetinin ülke bütünlüğünü, ya da Türk ulusal birliği noktasında direnilmesi elbet daha uygun olurdu.

[8] Sorumluluklar sorunu, aslında bir hukuk sorunudur. Ev yapmak mimarın işi olduğu gibi... İş görecektir her politikacının hukuktan anlaması gerekirse de, biz henüz alaydan yetiştirme diplomatlardan bıkmaya mutluluğuna erememiş olduğumuzdan, uzmanlara soruvermek günah olmazdı. Alman karşı-önerilerinde, sorumluluk sorunu konusunda yazılan onbeş-yirmi satır bir hukuk başyapıtıdır ki, düşünce

ile zor kullanma (cebir) arasındaki savaşmada önemli bir yeri vardır. Bu alanda kalınsaydı, soran olmadan ve sanki gönül okşama davranışı gibilerden, savaş sorumluluklarını çok büyük bir istekle üzerimize almağa gerek görülmez, parti hınçları Konferans önüne çıkarılarak kirli çamaşırlar açıkta sergilenmezdi.

[9] Doğu illerindeki öldürmelerde Ermenilerin davranış biçimi, Türk dostluğuyla suçlanamayacak olan Rus yüksek subaylarının yayınlanan raporları ve savaşın başından beri Osmanlı ordusuna karşı düşmanla işbirliği yaptıkları konusunda Bogos, Nubar, Antranik... gibi ileri gelenlerin, gönül borcu yüklemek için İtilâf Devletlerine sürekli olarak yaptıkları açıklamalarıyla saptanmışken, bu davranışları, her memlekette savaş yasalarının öngördüğü karşılık vermeye değer saymayıp, sanki Türkler içeriden ve dışarıdan iki ateş arasında kalmağı kendileri özlemişler, gereğinden çok güçlü ve dirençli olan Moskof'un gücünü arttırmak için düşünüp taşınıp bu önlemleri bulmuşlar gibi üstü örtülü olarak, öldürme olaylarına Türklüğün bulaştığı ve girdiği sanısını yaratmak, Avrupa'nın satılmış basınıyla birlikte, tarihsel gerçekleri, kıyıma uğratılmış Türkiye'ye karşı çevirmek demek olur. Belki politikacılarımız bu sorunda, Talleyrand'ın "aşırı çaba çok zararlıdır" ünlü öğütüne uygun davranmışlardır.

[10] Rumlara gelince : Kral Konstantin'in akıllıca politikası, Türkiye'de yerleşmiş birçok Rum ve Yunanlı'nın durumunu güçleştirmemek için hayli zaman savaşa girmekten çekinik durmasını gerektirdiğinden, onun bu davranışı Rumlara, savaş ticaretiyle zengin olmaktan başka üzüntü, keder vermemiştir. Savaş bölgesinde casusluk ve düşmana yardım gibi nedenler, Devletin en kutsal hakkı olan varlığını sürdürmesi adına, savaş yasalarının sınırları içinde -başka birtakım memleketlerde yapıldığı gibi- kendilerinin de canlarını korumak için kıyıdan içerilere taşınmaları sonucuna varmış olsa bile, politikacıların elinde abartılmış rakkamlarla tutkuların doyurulmasına araç yapılmak istenildiği gibi öldürme olayları, v.b. olmamıştır.

Öldürmelerin, kendini koruma durumuyla sınırlı olmadığı, sürgünlerin savaş zorunluluklarının üstüne de çıktığı öne sürülürse de, buna karşı da genel bir sorumluluk söz konusu olamaz. İtilâf Devletlerinin savaş içinde şiddetli bildirilerinde, özellikle 24 Mayıs 1915 tarihli bildirilerinde kabul ettikleri gibi, "hükümet ileri gelenleri ve bu işlere bulaşan görevliler", "kişisel sorumlu, *personnellement reponsable*" tut-

makla yetinmek gerekir ve millet bu sorunda suçlanma karşısında bulundurulamazdı.

[11] Açılan savaş yüzünden milyonlarca Müslümanın yok olmasına neden olunması başka, üç milyon Müslümanın öldürülmüş olması ya da, çevirideki resmî deyimle “İsal-i dâr-ı adem kılınmış” (yokluğa gönderilmiş) olması başkadır.

[12] Basınımızın haklı eleştirilerine yol açan Toros Dağları konusu, sonradan düzeltilmeğe çalışılmış olmasaydı, Talleyrand'ın yanlış (hata) konusundaki ünlü sözünü anımsatacaktı. Eğer onlarca bize Toros ulusal sınır ya da ülke sınırı gibi gösterilmiş olsaydı, “bu dağların dünyanın oluşumu ve yaratılışında rastlantı olarak meydana gelmiş doğal bir engelden başka bir şey olmadığı” belki söylenebilirdi. Fakat notamız, Toros'un ötesinin Türkiye'ye milliyet bağıyla bağlı olmayıp, yalnız din bağıyla bağlı olduğunu dolaylı olarak anlatıyor ki, bu doğru değildir. Bereket versin, ulusal sınırlar, ikinci muhtırada biraz doğruya yakın olarak gösterilmiştir. Konferans, Napoleon döneminde olduğu üzere, doğal sınırlar kuramlarıyla uğraşmadığı gibi yerbilimi konularından pek hoşlanır görünmediğinden, Toros sözcüğünün söylenmesi bir yarar kapsar görünmüyor, yararlı olmayınca da zararlı oluyordu.

[13] “Türkiye'nin görevini ekonomik ve kültürel alanlarla sınırlandırma”, Clemenceau'nun son yanıtının bitiminde belirttiği gibi, çok göze çarpan bir yeniliktir. Bununla, Türkiye'nin başka alanlardaki, yani siyasal, yönetsel çalışmalarına son vermek amacı mı izlendiği, düşünülmeğe değer. Herhalde, yanıt sahibinin bundan çıkardığı anlam, akla korku vermektedir. Kendilerinin arka çıktıkları gibi, Türk soyu ileri gelenleri arasında bu düşüncenin desteklenmesine girişilmesi ve aracı olunması, ne kadar gecikirse o kadar yararlı olur. Bu düşman öğütünün değerini gereği gibi tartmakla birlikte, biz, ekonomimizi, düşüncelerimizi, edebiyatımızı yükseltmek isteriz; fakat, toplumumuzun çağdaş bir Devlet sıfatıyla siyasal, yönetsel, yargısal, parasal her türlü haklarını ve yetkilerini korumak ve çalışmalarını sürdürmek özleminden vazgeçemeyiz.

II

ÖTEKİ YAZILARI, KONUŞMALARI

SALİH ZEKİ OLAYI

“İttihat ve Terakki’nin Maarif Nâzırı Şükrü Bey, sözüm ona hastalığından, ama daha çok Hükümetle bağdaşmayan liberal düşüncelerinden ötürü matematikçi Sâlih Zeki’yi azledivermişti. O zaman yine kimse “gık” dememişti. Pabuç, o zaman da pahalı idi. Yalnız bir kişi çıktı : Zamanın Yüksek Öğretim Genel Müdürü Prof. Ahmet Selâhattin, Sâlih Zeki’ye yapılan bu haksızlığı protesto etti. İttihat ve Terakki’nin bu yüz kızartan suçuna katılmayacağını ve Yüksek Öğretim Genel Müdürlüğünden hemen o gün istifa ettiğini bildiren tokat gibi bir mektubu Maarif Nâzırı’nın önüne attı. Beş parasız, aç, açık kaldı. Zira sadece pabuç değil, hayat da pahalı idi o zaman. Ama kimse ona istifasını geri alırdı tamadı. Kaldı ki, Sâlih Zeki’yi şahsen de tanımazdı. Sırf kendine, vicdanına, insanlık onuruna ters düşmemek için yapmıştı bunu. Bundan ötürü de evlâdû. ayalı sıkıntıya düştü. İki üç yıl sonra öldüğünde de, cebinden yalnız yetmiş beş kuruş çıktı”.

Haldun TANER, *Milliyet* (Pazar eki), 1 Haziran 1975.

Vakit gazetesi, 26 Şubat 1331 — 1919

SELÂHATTİN BEY’İN YANITI

Üniversite Genel Müdürü Sâlih Zeki Bey’in görevinden alınması sorundan dolayı istifa eden Yüksek Öğretim (Genel) Müdürü Selâhattin Bey’den, başka bir-iki gazete ile kendisine yöneltilen eleştirilere karşılık olarak bir mektup aldık. Bu mektubu olduğu gibi aşağıda yayınlıyoruz :

Sayın yazar,

Üniversite Genel Müdürü Sâlih Zeki Bey’in görevinden alınması (azli) haksızlığına karşı basın pek haklı olarak gösterdiği duygular ve onun yarattığı tartışma, kimi gazetelerde benimle ilgili yanlış yakıştırmalara yol açmıştır. Bu vesile ile de açıklamağa gerek görüyorum ki, memleketimizde şimdiye kadar kurulan siyasal partilerden hiçbirine katılmış değilim. Böyle olunca, ne İttihatçılara, ne İtilâfçılara ne sevgim, ne özel ilişkim vardır; bir siyasal partiden olmak da bence bir suç değildir. Bağımsız düşünceli ve tarafsızım. Eylemlerim ve davranışlarım —doğru ya da yanlış— kendi vicdanımın kanılarına dayanır.

Selânik’li olduğum iddiası da tümüyle yanlıştır ; soy sop İstanbul’lu ve Türküm. Hiç kuşku duymuyorum ki *Alemdar* yazarı beni tanımıyor ya da başka birisi sanıyor.

Alman taraftarlığına gelince, bunu da reddederim. Milletime sevgim, yüreğimden öteki milletlerin sevgisini kovacak kadar güçlü ve geniş kapsamlıdır. Ötekilerine karşı duygum, sevmek değil, haklarına saygı göstermektir. Bu nedenle ne Almanların taraftarı, ne de öbürlerinin hayranıyım. Yalnız Türkiye’yi ve vatandaşlarımı severim ve bu bana yeterlidir. Alman hukuk bilginlerinin çağrısı üzerine bilimsel bir ilişki kurmak üzere bir kurul içinde onbeş gün kadar Almanya’ya gitmek ve orada arkadaşlarımla birlikte Türk bilimini oldukça elverişli koşullar içinde temsil etmek bir suçsa, ben bunu üzerime almakta bir sakınca düşünemiyorum.

Fransızcadan başka yabancı dil bilmediğim için, İngiliz ve Alman irfanlarından kendi uzmanlığım içinde yararlanamadığıma üzgünüm. Bence bilimin uyrukluğuna bakılmaz. “Hikmet müminin yitiğidir”, “Bilimi Çin’de bile arayınız” diyen büyük Peygamber’imin ümmetindenim. Madem ki memleketimizde bir bilimsel kanksızlık vardır, her yoldan ve sürekli olarak Batı’nın düşünce ürünlerinden, bilimsel yöntemlerinden yararlanma zorundayız. Eğer maksat bir takım vatandaşlar üzerinde kimi yabancı çevrelerin düşmanlığını çekmekten başka bir şey değilse, bu işe girişenler, namuslu kişilerle konuşma liyakatını yitirirler.

Derin saygılarımı kabul ediniz.

Üniversite Profesörlerinden
Selâhattin

İZMİR'İN İŞGALİ ÜZERİNE FATİH MİTINGİ SÖYLEVİ

İzmir'i Yunanlıların işgali üzerine, İstanbul'da, Fatih Belediyesi önündeki alanda, 19 Mayıs 1919 günü, 40-50 bin İstanbul'lunun katılmasıyla büyük bir miting düzenlenmiştir. Fatih Parkı, kadın erkek büyük bir kalabalıkla doluydu. Belediye Dairesi balkonunun iki yanına, siyaha boyanmış Türk bayrakları asılmıştı. Büyük bir heyecan ve gözyaşları içinde geçen toplantıda, önce Ahmet Selâhattin Bey söz alarak, toplantının yalnız burada yapılacağını, alınacak kararları ilgililere ulaştırmak için bir kurul seçilerek dağılacakını bildirdi. Bundan sonra Halide Edip (Adivar), Hukuk Fakültesi Profesörlerinden Ahmet Selâhattin Bey, Türk Ocağı Genel Sekreteri Hüseyin Ragıp Bey, Yedek Subaylar yardımlaşma Derneği başkanı Tahsin Fazıl, Doktor Sâbit ve Üniversitenin kız öğrencilerinden Meliha Hanım konuşmalar yaptılar.

Fatih toplantısının ayrıntıları *Vakit* ve *İstiklâl* gazetelerinin 20 Mayıs 1919 günlü sayılarında çıkmıştır. Ahmet Selâhattin Bey'in konuşmasını biraz daha ayrıntılı veren *İstiklâl* gazetesinden dili sadeleştirerek aktarıyorum (S. L. M.).

Sayın vatandaşlar!

Cihan bilir ki, 1914 yılı Ağustosunda başlayan Dünya Savaşı'na Türk milleti ancak Kasımda girmiştir. Yalnız bu gerçek, Dünya Savaşı'nı açmakta Türk milletinin hiçbir sorumluluk payı olmadığını açıkça göstermeğe yeterlidir.

Daha önce girmiş olduğu iki savunma savaşından bitkin ve iktisat bakımından harap bir halde çıkan memleketimiz, yitirdiklerini karşılamak, yıkıntılarını onarma için durgunluğa ve huzura gereksinme duyduğundan, yeni bir savaşa girmeye hiç de hevesli değildi. Dünya Savaşı'nın patlamasından üç ay sonra savaşa girişinde de kendisinin bir suçu yoktur.

Günün birinde Rusya'nın, bir saldırıdan söz eden bir olayı anlatan resmî bir bildirisiyle, millet, vatani koruma görevine çağrıldığı zaman, artık olan olmuştu. Devletimizin üç yüzyıldan beri siyasal yaşamına suikast düzenleyen Çarlık Rusya'sına karşı savaşmaktan Türkün çekinmesi gerekeceği öne sürülemezdi.

Zaten daha önce ve sonra savaşa giren Devletlerde, silâh altına çağrılanların savaş ilânı kararını tartıştıkları görülmüş değildi. Herkesin

bildiği bu gerçeklerle şu sonucu elde etmek istiyoruz ki, Türk milletinin, millet sıfatıyla varlığını tehdit eden cezalar hiç de haklı ve akla yatkın değildir.

Efendiler; biliyoruz ki savaş talihi bize yaver olmadı.

Amerika Birleşik Devletleri'nin erdemli ve sayın Başkanı Wilson'un 1917 yılında ilân ettiği ve her yanda iyi karşılanan barış programı çerçevesinde barış istedik. Bu istemimizi anlatırken, Wilson ilkeleri ve hukuk kurallarının 12. maddesinin bize nasıl bir özveri yükleyeceğini, siyasal yaşamımız için ne gibi güvenceler kapsadığını bilmekteydik. Bu ilkeler çerçevesinde Bırakışma'yı (mütareke'yi) uygun bulan büyük Devletlerin hakkımızda bu maddenin kapsadığı bağıtı (taahhütü) uygulayacaklarına güveniyorduk ve buna dayanıyorduk. Şimdi de buna dayanıyoruz. Lâkin vakit vakit memleketimizin birtakım önemli kesimleri ve son olarak da İzmir konusunda gelecekle ilgili birtakım oldu-bittiler yaratarak, belki de Paris Konferansına ancak o oldu-bittileri kâğıda geçirmek görevini bırakmak isteyen davranışlar görüldü. Bırakışma'nın bütün maddelerine karşın, ulusal ruhun bundan incinmemesine olanak yoktu. Hele son olayda, Bırakışma'nın geçici maddelerinden başka bir de, henüz katılınmamış ya da imza edilmemiş bir kararından söz edilmesi, bütün yüreklere bir ölüm acısı koydu.

Dün bütün gençliğin, bugün bütün halkın açıkladığı bu temiz duygu, güveniniz vatandaşlar, Türk milletinin ölmediğini, ölmeyeceğini ve öldürülemeyeceğini, kesinlikle inandırıcı bir biçimde gösteriyor. Bu duyguya malik milletlerin bugün, öldükten sonra dirildiklerini görüyoruz. Milliyet, işte bu yüce duygudur ve yüzyılımız milliyet yüz-yıldır.

Müslümanız; Cenab-ı Hak'ka ve adaletine inancımız vardır. Biz, bu kesin adaletin belirtilerini, nedenlerle sonuçların arda arda gelişinde görüyoruz. Çoğu savaşların kaynağının, geçmişin haksız barışları içinde olduğunu, her haksızlığın doğal yasalara aykırı, bu yüzden de doğal yasaların o haksızlığı ortadan kaldırmağa yönelik olduğunu, tarih bir çok örneğiyle ortaya koyuyor. İşte bunun için, umutsuzluktan doğan karamsarlığa düşmekten çekinelim.

Bir nokta daha var : Mademki her milletin kaderine sahip olması dünyaya söz verilen yüksek adalet ilkeleri gereğidir ve madem ki dünyada bir Türk milleti vardır, madem ki bir Türk milletinin de yüreğinde

bugün gördüğümüz ateşli duygu vardır. bugünümüzü tehdit eden bütün felâketlere karşı, geleceğimiz güvenlik altındadır.

Vatandaşlar,

Paris'te toplanan ve kendinde dünya düzenini kurma yeteneğini duyan kongre, barışı, Dünya Savaşı'nın siyasal ve ekonomik sonuçlarını saptamak ve düzenlemekle birlikte, uluslararası ilişkilerde, hakka ve adalete dayanan örgütü oluşturmak yoluyla insanlığa mutlu bir gelecek hazırlamağa çalıştığını, dünyayı Dünya Savaşı gibi âfetlerden ve karışıklıklardan korumağa çaba harcar olduğunu, bunun için de her milletin varolma hakkını tanıyarak, onun tam bağımsızlığı ile yaşaması araçlarını sağlayacağına söz veriyor.

Yasalara ilişkin kararlar hakka ve adalete dayanmazsa, birçok güçlkle yaratılan yapının kendi kendine çöktüğünü yakın bir gelecekte görür. Ve bundan zarara uğrayanlar filân ya da falan siyasal topluluk olmakla kalmaz.

Hanım ve efendiler,

Batmış Devletlerin yeniden yaratılmasına, üstelik yüzyıllar boyunca bağımsız bir siyasal varlık göstermemiş toplulukların bağımsızlığına çalışıldığı bir sırada, yedi yüzyıllık bir siyasal varlığı olan milletimiz, yüzyıl önce Lehistan konusunda işlenen siyasal cinayetin Türkiye'ye karşı uygulanmayacağını ummakta haklıdır. Milletleri konyun sürüleri gibi bölen Viyana Kongresi'nin yaptıklarına imrenilmeceğini sanmak hakkımızdır.

Dünyanın en akıllı Devlet adamlarından oluşan Barış Konferansı'nın çalışma amacı, yenenlere ödül dağıtmak, yenilenlere cezalar vermekten başka bir şey değil de, gücün hakkını onaylayan eski davranışlar yerine, hakkın gücünü ilân edecek yeni bir dönem açılmasına yönelik ise, bu bizi ister sevsin ister sevmesin, artık cihangir, fütühatçı ve son acı tecrübelerden sonra serüvenci bir Türkiye karşısında bulunmadığını, bu kadar tantana ile ilân edilen milliyet ilkelerinin, bir milletin azınlıkta bulunduğu yerlerde çoğunlukta olan bir başka millet üzerine egemenlik kurması demek olmadığını kabul edeceklerine kuşku duyulmaz. Bunun tersinden yana olmak, bir milleti ticaretinin, tarımının, endüstrisinin en gelişmiş ve nüfusunun daha çok olduğu, yaşamı için çok önemli çıkış yerlerinden yoksun etmek, milliyet düşüncesini çok acılı bir bunalıma sokmaktır; bu da, dünyada huzur ve durulma etkenlerinin arttırmasa gerektir.

Sayın ahali,

Ulusal egemenlik ilkelerini dünyaya ilân eden İtilâf Devletlerinin kentimizde bulunan temsilcileri, toplantı amacımızdan haberli kılınacaktır. Akla uygundur ki, halkımızın şu çok güzel gösterilerle sarılmış duygularını, bağlı bulundukları hükümetlerine bildirmekte kusur etmezler.

Biz hakkımıza ve haksızlığın kalıcı olmadığına güveniyoruz. Türk milleti sıfatı ile söylüyoruz : Bizce hak pek kutsaldır. O kadar ki, Hak sözcüğü Tanrı'yı anlatır.

İnanıyoruz ki :

Hak üstündür, onun üstünde hiçbir şey yoktur.
(Elhakku yâhu ve lâvûlâ aleyh)

BARIŞ YAPMA YETENEĞİ VE MİLLÎ MECLİS *

Vakit, 4 Haziran 1335 — 1919

Kentimizdeki Fransız siyasal temsilcisince, temsilcilerimizin Paris Konferansı'na gönderilmesi konusunda Sadrâzam Paşa hazretlerine yaptıkları bildiri, dünyanın geleceğini saptamağa çalışan yüksek toplulukta –yenik, bu yüzden de sanık durumunda bulunan bir millet hakkında– kendisini dinlemeden hüküm vermemek adaletseverlik gereğinin hakkıyla anlaşılıp kabul edildiği anlamına gelebileceğinden umut verir gibi görünmektedir. Bu vesile ile, “en eski dost” milletin İstanbul'daki resmî temsilcisine şu nazik aracılığından dolayı teşekkür etmek bir borçtur.

Akla yatkın sözün akıllı adamı etkilememesi olanak dışıdır. Böyle olunca, bu fırsattan yararlanma çarelerini bulamazsak, kurtuluşa lâayık olmaktan uzak düşmüş olacağız. Herşeyden önce anımsamalıyız ki, en büyük cinayetimiz yenilmemizdir. Bunu teslim edip cezamızı çekeceğiz. Fakat bu sırada dünyanın değişiklikleri üzerinde buyruğunu yürüten bir ilke var ki, yanılıp onu unuttursak haklarımızı koruyamayız. O da milliyet ilkesidir. Türk milleti, çoğunlukta bulunduğu yerlerde bağımsız ve Milletler Cemiyeti hesabına yaldızlı vekâletlerden (*mandat*-lardan) yakasını sıyırmış bir siyasal yaşam ister. Tıpkı, Polonya, Çekoslovakya, Yugoslavya... gibi. Yenilmesinin cezası olarak ülkesinin halkının üçte ikisini yitirirken, bu korkunç yitirme üzerine bir de bağımsızlığından olmak istemez. Bize bu amacı sağlamayan barış, bir barış değildir. Ve gerçeklerin itişine, olayaların zorlamasına da aykırı olacağından –istedikleri kadar çelik putrel koysunlar, payanda destek vursunlar– barış yapısı dik kalamaz. Zaten bunu sağlamayan bir bağışlaşmaya girişebilmek için kendini yetenekli görecektir kimse bulunmadığı kanısındayız. Bu noktadan, temsilcilerimizin iyi seçilmesi yaşamsal sorunlardandır. Gerek burada arkadaşlarını seçmekte, gerekse orada karşılaşacakları güçlüklerde baştemsilcimize Tanrı'nın yardımını dileriz.

Bugün mâdem ki barış yapılması sorunu söz konusu oluyor, bu vesile ile hem bu barış yapılmasına yetenek konusundaki hukuk hüküm-

* Asıl başlık : “Akd-i Sulha Ehliyet ve Meclis-i Millî”.

lerini, hem de Saltanat Şûrası'nda söz konusu edilen Millî Meclis sorununa değinmek yararsız olmaz :

Saltanat Şûrası'nda öne sürülen düşünceler arasında, Üniversite* ve saygı değer birtakım başka gruplar adına öne sürülen, Millî Meclis, Olağanüstü Millî Şûra önerisi vardı; bu öneri, böyle olağanüstü zamanlarda, Padişah ile Hükümet ve milletin birlikte yürümesi, özlembirliği ve dayanışma içinde olması umudundan doğmuştu; Hükümetçe de esas olarak kabul edilmiş, uygulamaya konulması için yasal bir yol aranmasına girişilmişti.

Hükümeti, yasal biçimlere ve törenlere aşırı saygı duyduğu için eleştirmek yerinde olmasa gerektir. Gerçekten, Edirne'nin Bulgarlara bırakılmasını ve Adalar'ın geleceğinin büyük Devletlere sunulmasını görüşmek üzere, 9 Ocak 1912 tarihinde Padişah Sarayında toplanan Danışma Meclisi'nin kararından yirmi dört saat sonra, gazetelerde görülen resmî bir bildiride deniliyor ki :

“Kâmil Paşa kabinesinin düşünce ve görüşü de bu merkezde bulunduğu dünkü Danışma Meclisi'nde (Meclis-i Meşveret'te) yapılan görüşmelerle anlaşıldı. Kâmil Paşa, Edirne'nin bırakılmasının zorunlu ve kaçınılmaz olduğuna herkesi inandırmak için kararını bu sorumsuz Meclis'e kabul ettirdi ve onaylattı. Meşrutiyet kurallariyle yönetilen, Anayasa'sı bulunan Devletlerde bu gibi meclislerin yeri yoktur. Kâmil Paşa kabinesi, Edirne'yi Bulgarlara, Adalar'ın geleceğini büyük Devletlere bırakmak gibi katmerli bir cinayeti örtmek için Anayasa'yı parçalamaktan çekinmiyor . . .”

Bu gibi karşı çıkışlara uğramamak için, “Şûra”ları şûralıktan çıkarmamak, sonucu ağır kararların sorumluluğunu onunla bölüşmek, Millî Meclis denince, yasanın anladığı millî meclisleri anlamak özenine bir diyecek yoktur. Yalnız varolan yasalar çerçevesinde kalırsak, acaba, hukuk açısından işgörmeye elverebilecek bir barış yapabilecek miyiz ?

Hükümet, Milletvekilleri Meclisi'nin (Meclis-i Meb'usan'ın) dağılmasını izleyen birçok bildirisinde Osmanlı memleketlerinin birçok noktaları işgal altında bulunduğundan, barışın yapılması, memleket sınırlarının saptanmasıyla seçimlerin yapılması olanak kazanır kazanmaz, Meclis'in toplantıya çağrılacağını bildiriyordu. Öte yandan, Anayasa –parlamente ülkelerin hepsinde olduğu gibi– barışın ya-

* Bu toplantıda Üniversite'nin sözcüsü Ahmet Salâhattin Bey'di. (S.L.M.)

pılmasını milletvekillerinin uygun bulmasına bağlı bıraktığından, ya-saya saygı koşuluyla Hükümet, barış yapmamak, barış imza etse bile onaylatamamak ve söylediğine göre de Milletvekilleri Meclisi'ni so-nuna kadar toplayamamak durumunda, başka bir deyimle, bir olum-suzluklar dizisi içinde bulunuyordu. Gerçekten Parlâmentoya sunula-cak andlaşmalar bakımından, 1875 Fransız Anayasasının 8. maddesi hükümlerine uygun düşen, Anayasamızın 7. maddesinde, Padişah'ın hakları sayılırken, uluslararası ilişkiler konusundaki haklar arasında “savaş ilânı, barış yapma... ve genel olarak andlaşmalar yapma Padişah'ın kutsal haklarından” denildikten sonra, “ancak barışa ve ticarete, ülke bırakılmasına ve edinilmesine, Osmanlı uyruklarının temel haklarıyla kişisel haklarına ilişkin ve Devletçe harcamayı gerek-tiren andlaşmaların yapılmasında Genel Meclis'in onaylaması gerekir” diye, kesin bir açıklık vardır. Şu var ki, Trablusgarb ve Balkan savaş-ları sonucunda yapılan barış andlaşmalarına ilişkin olarak bu kurala uyulduğu görülmemiştir. Fakat “bâtıl makusunaleyh olamaz”. Yolsuz bir işlemin İttihatçılardan gelmesi, ona yasal bir biçim ya da meşruluk rengi veremez.

Denilebilir ki, “O durumda andlaşmayı kabulden başka çare var mıydı?” Evet, vardır. Bir andlaşmayı kabul etmekten başka çare, kabul etmemektir. Ve bu da bir düşünce, bir görüştür. Basit, ilkel, her ne ise... bir bakış noktasıdır. Örneğin ben, Türkiye'yi üç ya da beş *mandat* (vekâlet) altına koyacak ve onun bağımsızlığını bozacak bir sözleşmeyi imza etmektense, hiçbir hukuksal bağ kurmamayı yeğleyebilirim. Düşünce özgürlüğü, basın özgürlüğü varsa bundan dolayı neden kınanayım?

Yapmak zorunda kalacağımız barış, yalnız barış andlaşması ola-cağı için değil, üzülererek söylemek gerekir ki, toprak bırakılmasına ve bırakılan o topraklarda Osmanlı uyruklarının temel ve kişisel haklarına da ilişkin olacağına, üstelik Devletçe harcamalar gerektirebileceğine göre, her yönüyle Milli Meclis'in onaylamasını gereksindirecektir. Hükümet, yasalara uygun davranmak istiyorsa –ki istiyor– andlaşma imzalandıktan sonra, Padişah'ın onayından geçmezden önce, Milli Meclis'e sunulacak ve daha önce söylenmiş olanlar doğaldır ki hüküm-süz olacaktır.

Hukuk ilkelerine göre, Parlâmento'nun andlaşmalar konusundaki görevi, yasalar konusundaki görevine benzemez; yasama gücünün

andlaşmaları değiştirmeye hakkı yoktur. Andlaşma aslında bir bütün oluşturduğundan ya tümüyle kabul ya da red olunmak gerekir. Millî Meclis, bir andlaşmayı kayıtsız-şartsız reddedebilir; böyle davranışından dolayı açıklamada bulunma zorunda olmaz. Paris'te temsilcilerimizi bekleyen görüşmelerin ve sözleşmelerin o kadar güzel bir şey olmadığı kendi kendine anlaşılıyor. Milletın feda edeceği şeyleri bilmeden yüküm altında kalması caiz midir? Özellikle bir hukuksal bağıt tam ve eksiksiz olmadıkça, sonuçlarını da yaratamaz. Barış andlaşması, ancak Anayasa çerçevesinde onaylanmayla tamam olur. O vakte kadar imzalı andlaşma bir tasarıdan başka bir şey değildir. Bir tasarı da kendi kendine bir değer taşımaz. Bizim için hazırlanan şeyler, kazançlı ve reddi olanaklı olamayacak kadar tatlı sözleşmelerden başka bir şey olmasaydı, milletin uygun bulmasına her zaman güvenilerek; yürek gücüyle imzalanabilir ve onaylanabilirdi. Fakat belki milletin kabule hiçbir vakit razı olmayacağı birtakım düzenlerin ve tasarlanmaların bile söz konusu edilmesi olanağı vardır. O halde millet, bunu, beklenmez bir olay gibi, ansızın mı öğrenecek? Bu “çıkamaz” dan kurtulmak çarelerini başka bir makaleye bırakıyorum.

Eklenti Kapitülasyonların varlığına karşın, bugüne kadar bağımsızlığımızın süregittiğini, öteki Devletlerin de bizi bağımsız tanıdıklarını ve *mandat*'nın Devlet yönetimi işlerine sürekli olarak etkiye bulunan bir yabancı boyunduruğundan başka bir şey olmadığını savunuyordum ve savunuyorum. Bununla birlikte –böyle kişisellikten uzak da olsa– tartışmaya son vereceğim. Kaldı ki bu konuda söz hakkına sahip olan biz değiliz. Millet son buyurandır. Anlaşıldı ki Ben “bağımsızlık, ne olursa olsun bağımsızlık” yanlısıyım. Bir başkası, yabancı *mandat*'sından yanadır. Her iki tarafın görüşleri şimdiye kadar tümüyle açıklığa kavuşmuştur. Her iki tarafın haklı ya da haksız olduğu anlaşılmıştır. Ben sorunu daha çok uzatmayarak susmayı yeğliyorum. Zira istemiyorum ki, bağımsızlığını korumak için beş yıldan beri çekmediği kalmayan; savaştan, hastalıktan, kıtlıktan milyonlarca evlâdını gömen bir millete, “Ne çare, kısmet böyle imiş, bağımsızlığını yitirme aracını kendin ara ve iste!” yolunda bir öğütün bir kez daha söylenmesine ben yol açmış olayım. (A. S.)

ADAYLARLA KONUŞMA

Selâhattin Bey Milletvekili olursa

Dün, çeşitli öteki aday dizelgelerinde (listelerinde) adları görülen ve böylece çoğunluk elde edecekleri umudu pek güçlü olan adaylarımızdan, Yüksek Öğretim Müdürü ve Üniversite Profesörlerinden Selâhattin Bey'le görüştük. Selâhattin Bey sorduğumuz soruları yanıtlarken, düşüncelerini ve kanılarını, söz konusu olacak sorunlara ilişkin görüşlerini aşağıdaki gibi açıkladı :

—Milletvekili seçilirseniz partiniz ve doktrininiz ne olacaktır?

—Doğru ya da yanlış kişisel düşüncelerimin ürünü birtakım kanılarım varsa da, şimdiye kadar memleketimizde kurulmuş ve kurulmakta olan partilerden hiçbirinin siyasal inançlarına tümüyle katılmadığımdan, kendimi şimdiye dek bağımsız düşünceli sayıyorum. Bununla birlikte, yeni milletvekillerinin düşünce özgürlüğü bahanesiyle, kendi başlarına ve herkesten ayrı bir durumda kalması, Hükümetin Meclis'de bulmak istediği güçlü desteği oluşturamaz, içeride ve dışarıda sağlam bir politikaya temel koyamaz. Bu yüzden milletvekillerinin İstanbul'a gelmelerinden sonra bir tanışma ve anlaşma yoluyla enaz birtakım ilkeler çerçevesinde hatırı sayılır bir hizip halinde toplanmalarını, yasama çalışmaları bakımından yararlı bulurum. Böylece dış, ekonomik ve iç politikaya sağlam bir yön verilebilir.

—Bu yasama dönemi boyunca en önemli olmak üzere ne gibi işlerle uğraşılacaktır?

—Pek uzun olmayacağı kestirilebilen, fakat pek kısa olmaması da istenilen bu yasama döneminin başında barış andlaşması elimizde bulunmuş olmayacağı için önemli birtakım başka sorunların çözümü gerekir. Her şeyden önce, bugünkü durum ve koşullar içinde güçlü bir düşünsel kişiliği olan bir Başkana gereksinme duyulmaktadır.

Meclis'in İstanbul'dan başka bir yerde toplanması düşünülemeyeceğinden, zaman ve yerin nezaketi ve çevrenin duyguları göz önünde tutularak, büyük bir siyasal beceriyle davranışların ve eylemlerin düzenlenmesi gerekir.

[Beş satır o zamanki sansürce çıkartılmıştır].

Anayasa'nın değiştirilmesi, milletvekili seçimi için yeni birtakım ilkelere dayanan bir yasa düzenlenmesi, hukuk görevlilerini güvence altına alan bir yasa yapılması... bu Meclis'in, barış andlaşmasına ilişkin tarihsel görevinden başka, ivedilikle düşünülmesi gereken önemli işlerdendir.

—Bağımsızlık, *mandat*, yardım konusundaki son düşüncenizi sorabilir miyim?

—Yazık ki bu konuda altı ay öncesine oranla ilerleyememiş olduğumu açıkça söylerim. Son düşüncem ilk düşüncemden çok başka olmayacak... Yalnız şunu eklemem insafa uygundur ki, taraftarlarının öğrendiğim görüşlerine göre *mandat* ve yardımı bağımsızlığa karşıt olarak koymak doğru olmayacak... Çünkü onlar, *mandat*'yı, şimdiki duruma göre, bağımsızlığı sağlayacak tek yol olarak düşünmek istiyorlar. Ben, *mandat*'ya karşı kalmakla birlikte, ondan esaslı bir biçimde ayırmak istediğim yardıma (müzaheretle) —kendi verdiğim kapsam ve anlama— taraftar olabileceğimi yazmıştım.

Fakat bugün siyasal koşullarda öyle önemli değişiklikler meydana gelmiştir ki, ulusal ve ülkesel sınırlara halel gelmemek ve ekonomiyle maliyeye ve ikincil birtakım başka işlere sınırlı kalmak üzere, tek bir yardımın, özellikle Amerika yardımının —başarı umuduyla— istenmesi zor görünmektedir.

—Siyasal durum konusunda iyimser mi ya da kötümser misiniz?

—Bunların ikisi de korkunç birer hastalık olmakla birlikte, kötümser olmadığımı ve olmayacağımı, özellikle şimdi günden güne direnç kazanan dinsel duyguların ve vicdanımdaki bütün kutsallığın olanca gücüyle iyimser olduğumu söyleyebilirim. Zaten kötümserlik, insana bezginlik ve karamsarlık verir. Ancak iyimserlik —görmeyi engelleyici bir perde çekmemek koşuluyla— çalışmağa itici bir güçtür.

Çalışabilmek için umut gereklidir. Edirne istilâ edildiği zaman geri alınmasından umutsuzdum. Rusya Erzincan'a kadar geldiği vakit, günün birinde onun başarısız ve zararlara uğrayıp çekilerek, bizim Kafkasya'ya kadar gidebileceğimizi hatır ve hayalime getirememiştim.

Dünyanın en büyük, en karşı konulmaz Devletlerinden olan yüzaltmış milyon nüfuslu Moskof İmparatorluğu'nun ve yetmiş milyon nüfuslu Almanya İmparatorluğu'nun, onbir milyona varan düşman askerî kuvvetleriyle çöküp toprağa serildiği ibret belleklerimizde işlenmiş oldukça, Tanrı'nın büyüklüğünden ve adaletinden umutlu olmakta haklıyım sanırım. İslâmiyet sönmeyecek, Türklük ölmeyecektir.

Ne yan tutuculuğa, ne ikiyeüzlülüğe gereksinme vardır. Yalnız duygu değil, akılda bunu böyle söyler.

III

A N I Ş L A R

İSTANBUL'UN BİLİM VE ERDEME SAYGI GÖSTERİŞİ

*Salâhattin Bey'in Cenaze Töreni Dün Çok
Büyük Bir Toplulukla Yapıldı*

Dünkü sayımızda ölüm haberini büyük bir acı ve üzüntüyle yazdığımız bilim ve hukuk adamının cenaze töreni, erdemlere gönül vermiş olan binlerce kişiden oluşmuş büyük bir toplulukla yapıldı. Tabutu taşıyan istimbol rahmetlinin hısımlarından ve dostlarından birkaçı birlikte olduğu halde, saat onbuçuğa doğru Sirkeci rıhtımına yanaşmış ve orada Üniversite öğretim üyeleri, Hukuk Fakültesi, Mülkiye Mektebi, Yüksek Öğretmen Okulu kız ve erkek öğrencileriyle İstanbul Sultanîsi öğrencilerince karşılanarak el üstünde kıyıya çıkarılmıştır. Bu sırada bir komiserin (merkez memurunun) yönetiminde bir polis birliğiyle bir jandarma takımı son selâm törenini yapmıştır. Tabutun karaya çıkarılmasından sonra, önde, “Lâilâheillah” sesleriyle, Musikî-i Hümayun efendileri, polisler ve sonra da çeşitli okullar ve Yoksullar Yurdu, Darüşşefaka öğrencileri, yanlarında üçer adım aralıkla jandarma erleri ve en arkada da öğretim üyeleriyle öteki kişiler bulunduğu halde, cenaze alayı, yavaş yavaş Bâb-ı Âlî'den Divanyolu'na çıkmıştır. Tabut burada Kızılay Genel Merkezi, sonra da Millî Eğitim Bakanlığı binası önünde bir süre durdurulmuş, sonrada Fatih'e götürülmüştür. Cenaze namazında, Üniversite Hukuk Fakültesi Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye Profesörü Şevket Efendi imamlık yapmış, sonra da tabutun çevresinde bir halka oluşturan rahmetlinin hısımları ve dostları, kız ve erkek öğrencileri, Emniyet-i Umumiye polis topluluğu birinci sınıf hulefasından duagû Hüseyin Hilmi Efendi'nin okuduğu çok güzel bir duayı saygıyla dinlemiştir. Bundan sonra, Üniversite İdare Hukuku Profesörü ve Millî Eğitim eski Müsteşarı Muslihiddin Âdil Bey tarafından bir söylev verilmiş, yerin darlığından bir parçasını olsun aktaramadığımız bu söylev, topluluğun hıçkırıklarıyla kesintiye uğramıştır. Âdil Bey'in konuşma gücünün etkisiyle yaşayan gözler daha kurumadan, rahmetlinin öğrencilerinden Hukuk Mektebi [Fakültesi] Öğrenci Derneği Başkanı Bahaeddin Nasuh Efendi, Selâhattin Bey'in yitiril-

mesiyle duyulan acının ve üzüntünün genişliği karşısında insanın söyleyeceklerinin güçsüz ve sınırlı olduğunu belirten ve “Hak durağını cennet eylesin” duasıyla biten bir söylev vermiş, ondan sonra da yine merhumun Mülkiye Mektebi son sınıfındaki öğrencilerinden Hâşim, Cevdet Efendilerin söylevi başlamıştır; bu söylev, “Geçirdiğimiz kara matemli günlerimiz içinde geleceğin ışıklı umut kılavuzlarından birini daha yitirmek felâketine tanık olan mutsuz evlâtlar”ın, bu yokluktan duydukları acıyı dile getirmiş, rahmetlinin, ölümünden bir hafta önce bir vesileyle Mülkiye Mektebi öğrencilerine yazdığı bir mektupta, gençlikle ilişkili ne anlamlı bir dil kullandığını, ne kadar umutlu görüldüğünü anlatarak o, mektubun Mülkiye ailesi için görev ve erdem yolunda gerçek bir vasiyetname olacağını söylemiştir.

Topluluk, sayın ölünün tabutu önünde boynu bükük, yürekleri ezik, sürekli hıçkırıklarla sarsılıyor, ağlıyor, ağlıyordu.

Törene, Saltanat Veliahdı Abdülmecit Efendi Hazretleri adına yaverleri Ekrem Bey, Mareşal [Müşir] Fuat Paşa, Âyan ve eski milletvekillerinden bir çok kişi katılmaktaydı.

Padişah'ın Üzüntüsü

Rahmetlinin ölüm haberi Padişah'ın kulağına gider gitmez, Padişah Hazretleri, güzel huylarını ve erdemlerini övgü ile anarak, “Bilirim, pek seçkin bir gençti” buyurmakla üzüntüsünü ve acımasını açıklamışlardır *.

* Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar'ın ölümü üzerine yazdığı bir yazıda sayın Haldun Taner, 27 Nisan 1960 İstanbul Üniversitesi olayları sırasında polisce coplanan Rektör Onar'ın, Ahmet Selâhattin Bey'e ilişkin bir anısını şöyle aktarıyor :

“Cop olayının hemen haftasında idik. Geçmiş olsuna gitmiştim. Kaşının üstünde hâlâ bandaj vardı. Onu hiç bu kadar karamsar ve umutsuz görmemişim. Beni yanına oturttu. Kolumu tuttu. Kendine özgü nazik, yumuşak ses tonu ve tane tane konuşması ile :

Baban, Sevr'i imzalayan iktidara karşı derslerinde, nutuklarında, başmakalelerinde ve halk mitinglerinde ateş püskürüyordu, dedi. Daha ortalarda millî hareket yoktu. O, bir başına, Türkiye'nin neden Türklerin olması gerektiğini bütün hukukî gerekçeleri ile dünyaya anlatmaya çalışıyordu. Bu sırada Vahdettin sarayda bir Şûra-i Saltanat topladı. Bu Şûra'ya Üniversite temsilcisi olarak Ahmet Selâhattin Bey katıldı. İlk sözü o aldı ve Sultan'ın suratına karşı, “Artık Şûra-i Saltanat toplamanın zamanı çoktan geçmiştir. Artık devir, Şûra-i Millet toplama devridir” diye haykırdı. Padişah'ın aşırı öfkelenildiğini sonradan öğrendik. Sonra baban öldü. Ailesi onu doğduğu Üsküdar'a defnetmeye hazırlanıyordu. Ona diş bilemesi gereken Vahdettin, babanın ölümü haberini aldığı zamanki tepkisi ne

Başsağlığı Dilekleri

Selâhattin Bey'in ölümü üzerine gerek ailesine, gerek Darülfünun Emaneti [Üniversite Rektörlüğü] ile Hukuk Fakültesi öğretim üyelerini temsil eden Âdil Bey'e, Hukuk Öğrenci Derneği'ne her yandan başsağlığı dilekleri gelmiştir.

Ş İstanbul Sultanîsi başsağlığı ödevini özel bir kurul göndererek yapmış ve cenaze Saraçhanebaşı'ndan geçerken de, okulda kalan öğrencilerle karşılayarak sonsuzluk konutuna büyük bir üzgünlük içinde uğurlanmıştır.

Teşekkür

Selâhattin Bey'in cenazesine katılan dostlarına ve arkadaşlarına ve özellikle Üniversitenin sayın üyelerine ailesi adına teşekkür ederim.

Merhumun Kayını
Osman Fevzi

oldu bilir misin? “Çok yazık oldu” dedi. “Çok hamiyetli, vatansever bir hoca idi”. Ve irade etti: “Fatih Külliyesi'ne, Caddimin yanına defnedilsin”. Dedigi yapıldı. Sıddık Sami Onar'ın hüznünlü sesi burada durdu, sonra yüksek sesle ekledi : “Şimdi bir o zihniyete bak, bir de bugünkü vahşete. Ben ölsem belki bunlar ölümü bile ortada bırakırlar. (Cumhuriyet, 7 Eylül 1972).

ACIKLI BİR ÖLÜMÜN YILDÖNÜMÜ

Rahmetlinin ansızın denilecek bir biçimde ölümü, gençliği değerli ve erdemli bir öğretmenden, her zaman hak ve gerçek yolunu gösteren bir doğru yol göstericisinden ve kılavuzundan, millet ve memleketi de çok namuslu, doğrudan şaşmaz ve bağımsız bir evlâdından yoksun bırakmıştır. Ahmet Selâhattin Bey, bütün gençliğin ve milletin saygısını ve sevgisini kazanmış, yayınladığı yapıtlar ve basında yayınlanmış bilimsel ve bilgiye dayanan makaleleriyle bilim ve kişisel değerini kanıtlamıştır. Son yılların felâketleri, hasta yüreğinde pek acıklı etkiler yapmış, öğrencilerine yorgunluktan yakınmasına ve doktorların dinlenme öğütlerine karşın, derslerini yarıda bırakmamış, son olarak kalp durmasından genç yaşında ve memlekete en çok hizmet edeceği bir çağda ölmüştü. Rahmetlinin çok geniş bilgilerinden ve pek büyük yurt sevelliğinden başka bir üstün niteliği de, her şeyi her zaman açık ve doğru söylemesi ve düşünce bağımsızlığını korumadaki direnci idi. Bizim memleketimizde çok az görülen bu üstün niteliği yüzünden, politika bakımından hiç bir kimseye ve partiye baş eğmeyen Selâhattin Bey. .

[üç satır o zamanki sansürce çıkartılmıştır]

uzun pek güzel bir hukuk savunması yazmıştı. Böyle özgür düşünceli, çok geniş bilgili bir kimsenin genç yaşında ölümü memleket için ne kadar büyük bir yitik ise, gençlerimizin, çok az yetişen böyle kimseleri unutmayarak ölüm yıldönümleri dolayısıyla adlarını anmağa çalışmaları da o kadar şükretmeğe değer. Çünkü, değerbilir olmayan milletler içinde pek az büyük adam yetişir.

Tanin, 25 Ocak 1340—1924
Ölümünün üçüncü yıldönümü.

ACIKLI BİR ANMA TÖRENİ

Ahmet Selâhattin Merhumun Ölümünün Yıldönümü
Dolayısıyla

Üniversite Profesörlerinden Mehmet Cemil [Bilsel] Bey tarafından gönderilmiştir:

Bugün üçüncü kez olarak, arkadaşları ve öğrencileri onun mübarek kabri çevresinde toplandık, Hukuk Öğrenci Derneği'nin övülecek bir değerlilikle her yıl okuttuğu Mevlût'tan sonra, onun kabri önünde hüzünlü bir sûre dinledik ve ayrıldık. . . Orada ve oradan dönerken, hep onu ilk oraya getirdiğimiz günü düşünüyorum : Sirkeçiden Fatih'e uzanan yolda onun cenazesini bütün irfan çocukları ve İstanbul halkı nasıl parmak üzerinde, yüce kişilere duyulan büyük bir saygıyla taşımışlardı. Onun tabutu önünde erdemli bir arkadaşı ve erdemli iki evladı ne büyük bir yürek ezikliğiyle konuşmuşlardı.

O gün hepimizin gözümüzde yaş vardı. Gök bile onun tabutuna bir kaç üzüntü damlası katmıştı. Hepimizin yüreğimizde ne derin bir sızı, yüreğimizi delen ne tüyler ürpertici bir acı vardı. . . Her şeyi taş gibi katılaştıran, herşeyin üzerine sessizlik perdesi çeken zaman hükmünü yürüttü: Bugün onun kabri başında iken, artık gözlerimizde yaş yoktu; kalbimizde sızlayan yaranın kanları dinmişti. Acılarımız yazgıya derin bir boyun eğişe dönmüştü. . .

Bununla birlikte, değişmeyen ve doldurulmamış olan bir şey vardı: Onun arkasında bıraktığı boşluk. Arkadaşları arasında, öğrencileri arasında, memleketin irfanı ve hamiyeti alanında bıraktığı derin boşluk gittikçe daha çok anlaşılmıştı. Cenazesi arkasında zeki bir öğrenci, "Tıbbiye, Mazhar Paşa ile büyük bir üstadını yitirdi. Ancak Mazhar Paşa, yerini dolduracak birçok seçkin üstadlar yetiştirerek gitti. Salih Zeki ve Salâhattin Beyleri yitiren Fen ve Hukuk Fakültelerinin böyle bir avuntası yoktur" demiş. Ne kadar doğru söylemiş!

Salâhattin'e, adını daha çok yüceltecek olan olgunluk çağı yapıtını bu vatana veremedi, çalışma ve incelemelerinin sevinçli ve

mutlu ürününü göremeden, hele kurtuluşu ve savunması için o kadar çalışırken, acıları altında kıvrılarak öldüğü vatanın bu kurtuluş günlerini göremeden gittiği için, çok acırım. Oniki yıl Devlet için aradığı bağımsızlık kavramının gerçekleştiğini görmek, kendisi için ne büyük bir devlet olacaktı! Selâhattin Bey ile, İstanbul, çok değerli ve hamiyetli bir milletvekili, Üniversite çok yüksek bir profesör, memleket büyük bir bilgin ve büyük bir yol gösterici yitirdi. Onun göğsüne sığmayan büyük bir yüreği hep iki şey için çarpardı :

Marifet, memleket ve salt bunlar uğrunadır ki, çok çarpa çarpa bir gün o yürek birdenbire durdu. Onun Üniversite kürsüsünden millet kürsüsüne kadar, sürekli bir çalışma ile geçen bütün tertemiz yaşamında, Saltanat Şûrası'ndan *Vakit* gazetesindeki yayınlarına kadar bütün konuşmaları ve yazılarında, sonsuz bir azim ve hamiyetten, sonsuz bir bilim, vatan sevgisinden başka bir şey yoktur. Namuslu ve erdemli her insan gibi, bu uğurda herşeyi, üstelik evlâdını bile nasipsiz bırakarak, nasipsiz gitmiştir. Evlâdını düşünmek vatanın borcudur.

Üniversite Profesörlerinden
Mehmet Cemil

(*Tanin*) —Ahmet Salâhattin Bey merhumun, arkada nasipsiz bir çocuk bırakarak gittiğini bugün ilk kez duyuyoruz. İrfan alanında bu vatana gerçekten büyük hizmetler etmiş olan bir Üniversite öğretmeninin yetimini yokluk acısı içinde bırakmamak, bilim ve eğitime yaraşan yeri veren Cumhuriyetimiz için şeref ve meziyet borcudur. Millî Eğitim Bakanlığının, değer bilir bir davranışla bu borcu ödeyeceğine güveniyoruz. Aynı zamanda, Salâhattin Bey merhumun profesör arkadaşları için de bu borcun arkasından koşmak, buna ön ayak olmak bir yüküm olduğunu sanıyoruz.

HUKUK DÜNYASI'NIN ANIŞI

Hukuk Dünyası dergisi bir sayısını (Ocak-Şubat 1945, sayı 4-5) ölümünün 25. yıldönümünde Ahmet Selâhattin'in anısına armağan etmiştir. O sayıda, Selâhattin Bey'in yaşam öyküsünü ve yapıtlarını tanıtan bir başyazıdan başka, Ord. Prof. Cemil Bilsel'in, Ord. Prof. Ebû'lulâ Mardin'in, Asım Us'un, Ord. Prof. Sıddık Sami Onar'ın yazıları vardır. Derginin kurucuları Muin M. Küley, Halid Kemal Elbir ve Safa Ş. Erkün idiler. Bu yazıları sırayla veriyoruz :

AHMET SELÂHATTİN

(1878 — 1920)

Mecmuamızın bu sayısını aziz hatırasına armağan ettiğimiz Ahmet Selâhattin Bey, birinci Büyük Harpten evvel yetişmiş yakın tarihimizin büyük hukukçularından biridir.

Erkânıharp Miralaylarından İbrahim Muhiddin Bey'in oğludur. 1294 yılında İstanbul'da doğmuş, ilk tahsilini müteakip Mekteb-i Mülkiye'ye girmiş ve idadî kısmından 1313 yılında, âlî kısmından da 1316 tarihinde mezun olmuştur.

Ahmet Selâhattin, 1316 yılı sonlarında İstanbul Reji Nezareti muhafaza kitabetiyle memuriyet hayatına başlamıştır. Burada altı senelik bir çalışmadan sonra terfian tayin edildiği Trablusgarb Reji Nezareti Başkâtipliğinden 7 Ağustos 1323 tarihinde istifa etmiş ve Reji idaresinden ayrılmıştır.

Aynı yıl Ziraat Bankası piyango kalemi kitabetine girmiş ve kısa bir müddet sonra Düyun-u Umumiye İdaresi âşar ve gümrük resmî-i munzamı müsevidliğine tayin edilmiştir.

Düyun-u Umumiye İdaresindeki memuriyeti Ahmet Selâhattin için feyizli bir devreye rastlar. Hukuku- Düvele karşı esasen duymakta olduğu derin alâka, işinin bu sahada esaslı malûmata ihtiyaç gösteren mahiyeti icabı bir kat daha artmış ve burada geçirdiği yıllar ilim alanında hummalı bir faaliyete sahne teşkil etmiştir.

Bu çalışmaları bize Hukuk-u Düvelci Ahmet Selâhattin'i, kendisine de Hukuk Fakültesi Hukuk-u Düvel kürsüsünü kazandırmıştır.

Filhakika 1324 tarihinde, yukarıda adı geçen memuriyetine ilâveten Darülfünun Hukuk Şubesi Hukuk-u Umumiye-i Düvel muallimliğine tayin edilmiştir. 1326 da Darülmuallimin İlm-i Hukuk, Usul-ü Tercüme ve Tarih-i Osmanî muallimlikleri de uhdesine ilâve-i memuriyet olarak tefviz edilmiştir. Bu tarihte kendisi Düyun-u Umumiye'deki vazifesinden istifa ederek ayrılmıştır.

Ahmet Selâhattin, 1329 da Darülmuallimîn'deki vazifesinden de istifa ve o yılın Ocak ayında da muallimliğine ilâveten Hukuk Fakültesi Müdürlüğüne tayin olunmuştur. 1334 de, Tedrisat-ı Âliye Müdür-i Umumîsi olmuş ve son intihapta İstanbul mebusu olarak Osmanlı Meclis-i Meb'usanı'na girmiştir.

1336 da Mekteb-i Mülkiye Hukuk-u Âmme muallimliğine ve Hukuk Medresesi [Fakültesi] Reisliğine intihap olunmuş ve ertesi yılın Ocak ayının 20. günü, 42 yaşında olarak hayata gözlerini kapamıştır.

*

Ahmet Selâhattin genç yaşında son bulan kısa hayatında süratle ilerlemiş ve eser vermek hususunda velûd olmuştur.

Hukuk-u Beyneddüvellin Mukaddematı- Siyasiye ve Safahat-ı Tekâmüliyesi ve *Muahedat* adlı eserleri ilim kütüphanemizin orijinal hukuk eserlerindendir.

Muhallâs Hukuk-u Umumiye-i Beyneddüvel nam eseri talebe için hazırlanmış özlü bir Devletler hukuku kitabıdır.

Hukuk-u İdare-i Düvel adlı eseri tabedilmiş olup not halinde talebesinde mevcuttur. Bu değerli notların tab'ı temenni olunur.

Hukuk-u Cezaiye-i Düvel adlı notları da tabedilmemiş eserlerindendir. Bu notlar geçen yıl merhumun oğlu Bay Selâhattin [Haldun] TANER tarafından Türk Hukuk Kurumu'na verilmiş ve Kurum tarafından tab'ı kararlaştırılarak yeni lisana uydurulması için eser Ankara Hukuk Fakültesi Devletler Hukuku Profesörü B. Nihat Erim'e tevdi edilmiştir.

Ahmet Selâhattin'in bu telif eserlerinden başka tercümeleri de vardır.

Debidour'un *Diplomasi Tarihi*'nin birinci cildini, Henri Bonfils'in *Hukuk-u Umumiye-i Düvel* adlı eserinin de medhal, birinci, dördüncü, altıncı, yedinci ve sekizinci kısımlarını bizzat, diğer kısımlarını Cemil BİLSEL'le birlikte tercüme etmiştir.

Ayrıca Hukuk talebesinin hukukî ve siyasî bilgisini arttırmak üzere. *Külliyat-ı Hukuk ve Siyasiyat* namı altında bir seri neşriyatı da vardır ki, bunlar kısmen telif kısmen de tercümedir. Bu külliyat arasında intişar eden mevzular şunlardır :

Birinci kitap : *Berlin Kongresi*; ikinci kitap : *Medeniyet Yalanları* (tercüme); üçüncü kitap : *Tettebbuat-ı Siyasiye* (matbu makalelerinden mürekkeptir).

Gene bu seri neşriyat hacminde ve mahiyetinde olmak üzere *Makedonya Meselesi ve Balkan Harbi İcraatı* adlı eserini zikretmek lâzımdır.

Ahmet Selâhattin, Mütareke yıllarında muhtelif gazetelerde siyasî ve hukukî mahiyette birçok makaleler de kaleme almıştır ki, bunların bir kısmı ölümünü müteakıp *Hukukî ve Siyasî Tettebbular* adlı ufak bir broşürde toplamıştır.

(*Hukuk Dünyası*, Ocak-Şubat 1945, sayı 4-5 ss. 121-122)

RAHMETLİ AHMET SALÂHATTİN

Ord. Prof. Cemil BİLSEL

(Samsun Milletvekili)

Yirmibeş yıl önce 20 Ocak günü, memleket en değerli oğullarından birini kaybetti. “Hukuk Fakültesi Reisi ve Hukuk-u Düvel Müderrisi Ahmet Selâhattin Bey” gözlerini hayata kapadı.

O günün gençleri arasında onu tanımayan ve tanıyıp da ona bağlanmayan yok gibidir. Bundan ötürüdür ki, onun ölümüne bütün gençlik ağladı. Gençlikle beraber bütün İstanbul da ağladı; çünkü son “Meclis-i Meb’usan”a İstanbul Mebusu olarak girmişti ve İstanbul’un en sevilen ve sayılan meb’usu olmuştu. Cenazesi, çok az kimselere nasip olan alayla kaldırıldı. Bütün fikir adamları, bütün gençlik, İstanbul’un bütün ileri gelenleri parmaklar üzerinde götürülen cenazeyi gözyaşlarıyla takip ettiler.

Ahmet Selâhattin yönetmesi güzel, söylemesi güzel, yazması güzel, ahlâkı ve karakteri güzel, her şeyi güzel bir hoca idi.

Yönetmesi güzeldi. Fakülteyi tam bir Batı kafasıyla idare etti. Yanına giren gençler, istedikleri yapılsın veya yapılmasın, onun yanında kanmış olarak çıkarlardı. Bütün hocalar ve bütün gençler üzerinde onun sevgi ve saygıya dayanan bir otoritesi vardı. Onun içindir ki Fakültemizin altmış yıllık hayatını idare edenlerden yalnız onun resmini Dekanlık odasına asdık.

Söylemesi de güzeldi. Bir halk hatibi değildi; fakat tam bir kürsü hatibi idi. Derslerini yüksek sesle ve seçkin bir dil ile anlatır ve bütün dinleyenlere yedirirdi. Talebesi dersine bayılırdı. Meclislerde söz söylediği herkes onu zevk ve güvenle dinlerdi.

Yazılarında ise geniş bilgisinin ve istediği yolda kullandığı kaleminin her okuyanı teshir eden kuvveti belirgindi. On iki yıl süren hukuk hocalığında çok yazı yazdı. Talebesinin ellerinde kalan notlardan, gazete ve dergilerdeki yazıları ve millî kütüphanemizi değerlendiren kitaplarına kadar işlerinin hepsinde kaydettiğim iki güzellik, bilgi genişliği ve kalem kudreti daima kendini saydırır. Talebe kitabı halinde kalan “Muahedat” ile “Hukuk-u Beyneddüvelin Mukaddemat-ı Naza-

riye ve Safahat-ı Tekâmüliyesi” adlı kitabı dünya ölçüsünde birer orijinal eserdir.

Ahmet Selâhattin ahlâkı ve karakteri ile de gençliğe gerçekten örnek olan bir değerdi. Konuşmalarında ve münasebetlerinde çok nazik idi; fakat vazife, hak ve doğruluk işlerinde eğrilmeyen ve eğilmeyen çelik bir irade sahibi idi. Bütün hayatında kendini hiçbir kötülüğe kaptırmamış, hiçbir kuvvet önünde eğilmemiştir. Yıldız Sarayı’nda ilk Saltanat Şûrası toplandığında işi Meclis-i Meb’usana bırakma gereğini o söylemişti. Meclis’in toplanmaya çağırılmasını o istemişti. Damat Ferit Paşa kabinesine karşı memleket yüce menfaatlerinin gerektirdiği doğru yolu günlük gazetelerde selis yazılarıyla o gösterme cesaretini kendisinde ve bilgisinde bulmuş ve Damad’ı haklı olarak o tenkit eylemişti.

*

Ahmet Selâhattin ile aynı yılda, aynı dersi okutmağa başladık. Meşrutiyet’in ilân olunduğu 1908 yılında Hukuk öğretimine çok heves gösterildi. Bundan ötürü birinci sınıf beş şubeye ayrıldı ve her şubeye bir hoca seçildi. Hocalara, o vakit hep muallim denirdi. Hukuk Fakültesinin beş Hukuk-u Düvel muallimi şunlardı : Sonra Sadrâzam olan İbrahim Hakkı Paşa, Ahmet Şuâyıp, Selâhattin, Ali ve Ben. Yalnız Ahmet Selâhattin’i tanıımıyordum. O derslerini Cağaloğlu’nda, ben Zeynep Hanım Konağı’nda verdiğim için hiç bir vakit buluşamadık. Darüfunun kurma işini görüşmek için hocamız Hasan Sırrı Bey’in reisliğinde toplantılar yapıldığı günlerdedir ki onunla görüştüm. Görüşmemizle sevişmemiz ve anlaşmamız bir oldu. O günden sonra daima birbirimizi tamamladık.

İkimiz de Devletler Hukuku öğretimine yeni başlamıştık. Eser telif etmek değil bir eser tercüme etmek yoluna gitmenin bize yaraşan tek yol olduğunu gürüştük. Beş şubede de o yıl basılan Bonfils-Fauchille’in “Devletler Hukuku” kitabı esas alınmıştı. Biz bu kitabı tercümeğe başladık. O medhal ile birinci, dördüncü, altıncı ve yedinci kısımlarını, ben ikinci, üçüncü ve beşinci kısımlarını tercüme ettim. Sekizinci kısım olarak da, kitapda olmayan ve bizi ilgilendiren muahede ve mukaveleleri topladık. İki bin nüsha olarak basılan eser bir iki yılda bitti. İkinci basısına başlamıştık ki harpler koptu ve kaldı.

Birinci Dünya Harbinin dört yılını ben Suriye, Filistin ve Batum’da geçirdim. “Hukuk Fakültesi Mecmuası” adıyla bir dergi bastırmağa

Fakültece karar verilmesi üzerine bana uzun bir mektup yazmış ve mecmua için yardım istemişti. İnci gibi güzel yazısıyla yazılmış olan dört sahifelik bu mektup diğer bazı yazıları ile beraber yakın zamana kadar kâğıtlarım arasında idi. Batum'dan dönüşümde öğretim mesleğine/dönüşümü isteyenlerden biri de Ahmet Selâhattin'dir. Mülkiye'de okuttuğu bu dersi bana kendi bıraktı ve Darülfunun Âmme Hukuku kürsüsünü kabul etmemde çok ısrar etti. O vakit Bâbîâlf'de kurulan barış hazırlık komisyonunda beraber çalışıyorduk. Kapitülasyonlara ait raporu ikimiz, Boğazlar'a ait olanı ben yazmıştım.

Mülkiye o vakit Fındıklı'da bir konakta idi. Yirmibeş yıl önce 20 Ocak günü Mülkiye'den dersten çıktıktan sonra oturduğu Bebek'e, onu görmeğe gittim. Hasta olduğunu duymuştum. Kendisini yatakta buldum. Yanakları, gece geçirdiği sert bir anjin dö puatrin bunalımından kıpkırmızı idi. Genel durumu düşüktü. Beni görmekten sevindi ve ben ayrılmak istedikçe bırakmadı. Kendisini çok konuşturamamağa dikkat ederek hep ben anlattım. Oğlu Haldun bir aralık yanımıza geldi. Arnavutköyünde haçı suya atma töreninden geliyordu. Gördüklerini anlattı. Küçük çocukta büyük bir zekâ vardı. Sorularıma ne güzel cevaplar vermişti ve babası oğlu ile ne kadar gururlu idi! İyileşince Ankara'ya gideceğini söylüyordu.

Onları bu mutlu durum içinde umutlu olarak bıraktım ve Erenköyü'ne döndüm. Onu bu görüşümün son görüş olacağını bilir miydim? Ertesi gün kara haberi gazetelerde okudum ve ağladım. Ne kadar yazık oldu!

Ahmet Selâhattin'in yüreğinde tükenmez bir istiklâl aşkı vardı. İlim çatısı altında uzun yıllar hep bu istiklâl aşkıyla çırpındı ve bunu aşılamağa çalıştı. Denebilir ki, yüreği, istiklâl uğrunda didine didine yoruldu. Bu bakımdan o, mutsuz bir istiklâl şehididir. İstiklâl uğrunda didindiği memleketin mutluluğunu göremeden ölüşüne de ayrıca yanarım.

Memleket Ahmet Selâhattin'in genç yaşında vakitsiz ölümü ile büyük bir değerden mahrum olmuştur. O değerli bir hukukçu, değerli bir hoca, değerli bir idareci ve değerli bir yazıcı idi ve bunların hepsiyle beraber tertemiz idealli ve karakterli bir insandı. Ölümünün yirmi beşinci yılında onun aziz ve büyük hatırası önünde en derin saygı ile eğiliyorum. Kurtarılmış vatanın her bucağında ondan aldıkları ateşle vazife gören binlerce talebesi ve memleketin bütün kadirbilir insanları benim bu eğilişimde duygularının öz ifadesini bulurlar.

(*Hukuk Dünyası*, Ocak - Şubat 1945, Sayı 4-5, ss. 123-124)

İKİ MEKTUP

Hukuk Dünyası'nın Ahmet Selâhattin'i anma sayısı için, Ord. Prof. Ebû'lulâ MARDİN ile Vakıf gazetesi sahibi Asım US, dergiye birer mektup göndermişlerdir. Rahmetli Mardin'in mektubunu dil bakımından biraz sadeleştirmek zorunluğunu duydum. (S.L.M.)

Devletler Hukuku Müderrisi Selâhattin Bey merhum, tanışmakla şeref duyduğum büyük şahsiyetlerden biridir. İlmî kudreti, derin nüfuz-u nazarı, yüksek vatanseverliği, üstün kavrama yeteneği, karakter sağlamlığı, kadirbilirliği, tevazuu, Fakülteyi ıslah için hatıra gönüle bakmaksızın nüfuzlu kişilere karşı sarsılmaz savaşı ile tarihimizde adı daima takdir ve şükranla anılacaktır.

Merhum tedris hayatında olduğu gibi teşri hayatında da seçkin bir sima idi. İstikrar teessüs etmeyen devirlerde müdürlüğünü yaptığı Fakültemizi birçok vartalardan kurtardı. Fırkaların alabildiğine muhterisane çarpıştıkları günlerde hakîmane tedbirleriyle müessesenin nezh muhitini çirkin siyasî garazlardan, mânasız dedikodulardan korumaya muvaffak oldu.

Anadolu'nun o vakitki bakımsız haline pek üzüldü ve teessürünü her vesile ile izhar ederdi, Hiç unutmam bir gün bana Konya Meb'usu, sonraları Şer'îye Bakanı olan Tefsir sahibi Hoca Vehbi Efendi'nin Meb'usan Meclisi kürsüsündeki samimî beyanatı hakkında "Sanki Anadolu konuşuyor ve onu dinliyor gibi oluyorum" demişti.

Hukuk Fakültesi Mecmuası'nı tesis ettiği gün gösterdiği sevinci de hiç unutamam. Mecmuanın müstakbel muhteviyatı hakkında düşüncelerini, tahayyülâtını, muhiti vecde getiren bir şevk ve heyecan içinde anlatmıştı. Mecmuaya yazı yazmamız için ricalarda bulunuyor, her birimizi ayrı ayrı teşvik ediyordu.

Ânî ve pek vakitsiz ölümü memleket için cidden büyük bir ziyadır. Değerli halefi Ord. Prof. Bay Cemil BİLSEL'İN uzun yıllar şeref verdiği kürsüde yalnız merhumun hatırasına hürmeten derslerini ayakta tedris ederek yerine oturtmak istemediğini Üniversite muhitinde hemen herkes bilir.

Merhum hakkındaki düşünceleri toplamak ve kaydetmek fikrinizi doğrusu derin takdir ve şükranla karşıladım.

Ebü'l-ulâ MARDİN

(*Hukuk Dünyası*, Ocak-Şubat 1945, sayı 4-5, s. 125)

*

Ahmet Selâhattin ile Meşrutiyet inkılâbından bir sene evvel Ziraat Bankası'nın o zaman İstanbul'da bulunan umumî merkezinde tanıştım. O sıralarda reji idaresinden gelmişti. Orada bir kalemde birleştik ve arkadaşlık ettik. Bana nispetle yüksek tahsilini galiba beş sene kadar evvel bitirmiş olduğu için tanıştığımız zaman kendisinin garp ilimle-
rindeki tetkiklerinden faydalandım. Ahmet Selâhattin Meşrutiyet'ten biraz evvel Düyun-u Umumiye'ye geçti. Ben de bir müddet sonra idare mesleğine döndüm. İzmir muhitine gittim. Bu suretle ayrıldık. Fakat kalbî rabıtamız devam etti. Ahmet Selâhattin ile neşriyat arkadaşlığımız da oldu. Ben mütareke devrinde *Vakit*'i neşrederken ara sıra gazeteye başmakale yazdırdım. Bunlar Ahmet Selâhattin'in en kıymetli fikir mahsulleridir. Zira Türk milletini yabancı devletler mandasına vermek cereyanı revaçta bulunduğu o sıralarda bu yazılar millî istiklâlimizi müdafaa etmiştir ve muharririni memleket efkârı umumiyesine çok sevdirmiştir. O zaman İstanbul meb'usluğuna seçilmesine tesiri olmuştur. Ölümünde *Vakit*'te bir başmakale yazarak teessürlerimizi ifade ettiğimi hatırlıyorum. Ahmet Selâhattin pek genç yaşta aramızdan ayrılmamış olsaydı Cumhuriyet devrinde hiç şüphesiz memlekete büyük hizmetler edecekti.

Asım US

(*Hukuk Dünyası*, Ocak-Şubat 1945, sayı 4-5, s. 125)

AHMET SALÂHATTİN

Ord. Prof. Sıddık Sami ONAR

(İst. Hukuk Fakültesi Dekanı ve
İdare Hukuku Ordinaryüsü)

Bundan yirmibeş sene evvel Türk Hukuk dünyası değerli bir hoca, kuvvetli bir idareci, temiz ve dürüst bir insan, imanlı ve faziletli bir yurttaş olan Hukuk Fakültesi Reisi ve Devletler Umumî Hukuku Müderrisi Ahmet Selâhattin'i kaybetti.

O günü ve ertesi günü hâlâ aynı acı ile hatırlarım! Aziz Fakültemizin bir talebesi idim; kapıdan girerken bu vakitsiz ölümü öğrendik; hocalarımız ve arkadaşlarımız ders yapabilmek kudretini kendilerinde göremediler. O gün Fakültenin bu sevgili başının ebedî kaybı karşısında genç, yaşlı, talebe, hoca, idareci bütün Hukuk ailesi en samimî göz yaşlarını döktü.

Ertesi gün; tabutunu ellerimizin üstünde Sirkeci'den Fatih'e kadar götürdük. İstanbul'un bu aziz çocuğunu büyük Fatih'in yanına gömdük, mezarının başında içimizi döktük, ağlaştık.

Onun gür, ahenkli sesi sınıfı aşar koridorlarda çınlardı. Sınıfından ve kürsüsünden ayrıldıktan sonra da, dersimiz olmadığı veya derse geç kaldığımız zaman koridorlarda bu sesi duyar ve eski şevkle, aşkla yine dinlerdik. Bu sesi talebeliğim zamanında hep arar ve acı hakikatı hatırladıkça yüreğim sızlardı. Hoca olarak Fakülteye döndükten sonra ilk aradığım sima o oldu. Bugün hâlâ onun yokluğunun acılığını duyarım. İdare işlerinde üzüldüğüm zamanlar aziz Hocamın ve büyük selefimin Dekanlık odasını süsleyen resmine bakar, onun manevî huzurunu hisseder, bundan talebeliğimde olduğu gibi bir teselli duyar, yeni bir ümit ve cesaret alırım.

*

Ahmet Selâhattin'i ilk defa sevimli, mütevazî ve fakat çok ciddi ve âlim bir Hoca olarak tanıdık : Büyük ve felâketli bir harbin bütün acılarını, sıkıntılarını çektikten sonra mağlûp olmuş, neş'e, ümit ve nisbî bir refah içinde bırakarak ayrıldığımız İstanbul'u ümitsiz, aç ve sefil bir halde bulmuştuk. Az zaman sonra, evvelce dedelerimizin kah-

ramanlık destanlarını iftiharla anarak gezdiğimiz sokaklarında renk renk yabancı müstevlileri gördük. Asırlık yurdumuzun içinde hakir bir yabancı muamelesi görüyorduk. İşte bu hava içinde hukuk tahsiline başladık. Bu şartlar altında Devletlerin haklarından, istiklâllerinden bahsetmek bir felâketle eğlenmek, bir yara ile oynamak kadar elîmdi. Ahmet Salâhattin; yüksek ilmi, kırılmaz imanı ve kudretli Hocalığı ile bizi yeisten, ümitsizlikten çıkardı. O; doğacak Devletler Hukukunu, Türkiye'nin bu hukuk âleminde oynayacağı rolü âdeta seziyor ve onun vecdi içinde bizi de sürüklüyordu. Derslerini dinlerken içinde bulunduğumuz felâketleri unuttur, istikbalin ümit ve hayaliyle yaşar ve ruhumuzda bir mâbedin verdiği sükûn ve huzuru duyardık.

Ahmet Salâhattin, sezdiği ve manevî varlığı içinde yaşadığı hukuk dünyasını, her şeyden fazla sevdiği ve her şeyin üstünde tuttuğu aziz Türkiye'sinin kurtuluş ve yükselişini görmeden bu fâni dünyaya gözlerini yumdu. Bir gün onun bir vakitler Mülkiye'de işgal ettiği yüksek kürsüsüne, aziz Hocam Ordinaryüs Profesör Nusret Metya'nın lûtfiyle çıkmak ve Devletler Hukukunu okutmak şerefi bana nasip olduğu zaman o kürsüde, Ahmet Salâhattin'in ilhamlarını Lozan'ın bir haki-kati olarak anlatmak imkânını bulmuş ve bu suretle talebeliğimde hissettığım hüsrânların ve acıların en büyük tesellisini ve Hocalığın saadetini duymuştum.

*

Ahmet Selâhattin; Fakültemizin reisi, bizim Dekanımızdı. Onu, Fakülte'nin hakikî bir kurucusu olarak tanıdık. Fakülte'yi düştüğü şerhçilikten kurtaran ve bir Fakülte haline çıkaran, Fakülte içinde türeyen fena geleneklerle, çok adam yetiştirmek ve tuğba ağacı teorilerinin yarattığı fenalıklarla ilk mücadele eden ve onları ilk yıkan Ahmet Selâhattin idi. O, lüzumuna ve faydasına iman ettiği bu mücadeleden hiç yılmadı. Ölünceye kadar eserinin, Fakültesi'nin üzerine titredi ve onu yükseltti.

Ahmet Selâhattin için makam ve mevkiin hiç ehemmiyeti yoktu. Onun için gaye ehemmiyetli idi. O, bir makam sahibi olmak peşinde koşmaz belki, üzerine adını bile koymağa lüzum görmediği bir eser yaratmak imkânını bulmağa çalışırdı. Darülfunun muhtariyeti kabul edilerek Darülfünün Eminliği ihdas edildiği zaman biz onun bu mevkie geçmesini istemiştik. Bir gün talebenin ve kendimin bu arzusundan

kendisine bahsettiğim zaman, “Hayır” demişti. “Darülfünun Emmini olmalıdır; ben Fakültemin başından ayrılmak istemem; onun eminliği bizim için kâfidir”.

Gayesini, hedefini tayin edemiyen ve herhangi bir fırsat kollamak maksadiyle Fakülte’ye gelenler için Ahmet Selâhattin çok sert bir Dekan sayılırdı. Halbuki hakikî talebe için, o, çok hayırhah, müşvik ve onların iyiliklerini onlardan fazla düşünen bir baştı.

Hukuk Fakültesi hiç bir zaman bu Dekanını unutmayacak ve halefleri onun yolunda yürümekle vazifeyi yapmanın büyük zevk ve huzurunu duyacaklardır.

*

Ahmet Selâhattin; çok dürüst bir insan ve faziletli yurttaştı. En büyüğünden en küçüğüne kadar herkesin derdiyle ilgilenir, onlara bir teselli bulmağa çalışırdı. Ondan haksız, nizam dışı en ufak bir şeyi istemeğe cüret edemiyenler, her dertleri, sıkıntıları için kapısını vurmak cesaretini kendilerinde görürlerdi. Ahmet Selâhattin hiç sıkılmadan dinler, bunları dinlerken kendi dertlerini unuttur ve onlarla meşgul olur, onları teselliye, dertlerine bir çare bulmağa çalışırdı.

Vatanın en felâketli ve ümitsiz anlarında o, cesaret ve ümidini kaybetmedi. Tehlikeden yılmadı. Ümitlerini hak ve hakikat gördüklerini kürsüde, mitinglerde, gazete sütunlarında ve nihayet Meclis kürsüsünde anlatmaktan, müdafaadan çekinmedi. Fikirlerini kabul etmeyenler ve hatta tehlikeli görenler onun mertliği ve dürüst karakteri karşısında eğilmeğe mecbur oldular.

Fakat o, içinde uyuşturmağa çalıştığı acılarını dindirmeden, ümitlerinin hakikat olduğunu görmeden, hazırladığı sahada çalışmak zevkini duymadan ufûl etti. Eseri yaşıyor ve yaşayacaktır.

(*Hukuk Dünyası*, Ocak-Şubat 1945, sayı 4-5, ss. 126 — 127)

MANDAT'YA KARŞI

Doğan AVCIOĞLU

Sayın Doğan Avcioğlu, İstanbul'da Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki mandat'cılık yarışını anlatırken (*Millî Kurtuluş Tarihi*, Birinci kitap, 1974, s. 258) şunları yazmaktadır :

"İstanbul'da daha 1918 de başlayan Amerikan *mandat*'sı görüşü, Yunan işgalinden sonra güç kazanacaktır. 23 Mayıs'ta Sultanahmet'te yapılan Büyük Protesto Mitingi'nden sonra, Amerikan milletine çekilen telgraf'ta, İzmir'in işgali kararını Amerika Cumhur Başkanı aldığı halde, "Siz, ilkelerinizle bize bu cesareti verdiniz ve bugün bizi savunmanız gerekir" denilmektedir.

26 Mayıs'ta Sultan'ın topladığı Sultanat Şûrası'nda Rauf Ahmet, Amerikan *mandat*'sı görüşünü savunur. 31 Mayıs 1919 da Ahmet İzzet Paşa, Çürüksulu Mahmut Paşa ve Atatürk'ün Anadolu'ya geçişinde yardımcı görülen Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa (Çobanlı), İstanbul'daki Amerikan Kurulu'na giderler ve bütün Türkiye için bir Amerikan *mandat*'sı isterler. Bu ünlü Paşalar, Amerikan Temsilcisine, ABD'in Türk Ordusuna güvenebileceği garantisini de verirler. Manda fikri, İstanbul'daki Amerikan yetkilileri tarafından cesaretlendirilir".

Sayın Avcioğlu, bunları anlatırken, bir dip-notta, şu açıklamayı da yapmaktadır :

Anadolu'da Mustafa Kemal'in yaptığı gibi tam bağımsızlığı savunanlar, çok azınlıkta da olsalar, İstanbul'da da vardır. Hukuk Dekanı ve Devletlerarası Hukuk Profesörü Ahmet Selâhattin bunlardan biridir. Zaferi görmeden 38 [42] yaşında ölen A. Salâhattin –ünlü yazar Haldun Taner'in babasıdır– şöyle konuşur : "Vasilik ve himaye altına giren bir devlet, bağımsızlığını yitirir. Egemenlik hakkı teslim olunamaz, ayrılık kabul etmez. Bağımsızlık bir bütündür. Ya vardır ya yoktur; yok ise devletin kimliği ortadan kalkmış demektir".

Manda'cılar diyorlar ki, "Bizi bağımsız bırakmıyacaklar". Onlar ne düşünürlerse düşünsünler, meydanda bir gerçek vardır. Her millet bir devlet halini alıyor ve bir Türk milleti ve milliyeti vardır. Bizi bağımsız bırakmazlar düşüncesi, maneviyat bitkinliğinden doğan bir iman eksikliğidir. Bir an için kabul ve teslim edelim ki, bizi devlet olarak yaşatmayacaklar, o halde bunu biz mi isteyelim ? Bu âdeta savaş alanında bir askerin intihar etmesine benzer.

AHMET SELÂHATTİN BEY *

Uluğ İĞDEMİR

Kurtuluş Savaşımızın ilk yıllarında İstanbul'da yazıları, söylevleri ve cesur davranışlarıyla yurtseverlik örneği olan, ne yazık ki genç yaşta hayata gözlerini kapayan, Devletler Hukuku Profesörü Ahmet Selâhattin Bey, devrinin büyük bir fikir ve kalem savaşçısıdır. Bugünkü kuşağın tanımadığı bu eşsiz insanı yazılarından ve söylevlerinden faydalanarak tanıtmak istiyorum.

Değerli tiyatro yazarımız Haldun Taner'in babası olan Ahmet Selâhattin Bey, 1878'de İstanbul'da doğmuştur. Babası Kurmay Albay İbrahim Muhittin Bey'dir. 1900 yılında Mülkiye Mektebini (Siyasal Bilgiler Yüksek Okulu) bitiren Selâhattin Bey, o zamanın en itibarlı yabancı kuruluşlarından olan İstanbul Reji Nezareti Muhafaza Kâtipliği ile memurluk hayatına başlamış, daha sonra Trablusgarb Reji Nezareti Başkâtipliğine atanmışsa da, 7 Ağustos 1907'de bu işten istifa ederek ayrılmıştır. Aynı yıl Ziraat Bankası Piyango Kalemî Kâtipliğine giren Selâhattin Bey, kısa bir süre sonra Düyun-ı Umumiye İdaresi Âşar ve Gümrük Resm-i Munzamı Müsevvidlerine atanmıştır.

Devletler hukukuna karşı büyük ilgi duyduğu için Düyun-ı Umumiye'deki işi bu alanda okumasına ve yetişmesine yardımcı olmuştur. Buradaki çalışmalarının, çok kısa süre içinde (1908), İstanbul Darülfünunu Hukuk Şubesi Genel Devletler Hukuku (Hukuk-ı Umumiye-i Düvel) öğretmenliğine ek görev olarak atanması ile karşılığını görmüştür.

1910'da kendisine Darülmuallimin (Öğretmen Okulu) Hukuk Bilimi, Çeviri Yöntemi ve Osmanlı Tarihi dersleri de verilmiştir. Bu sırada Düyun-ı Umumiye'deki görevinden ayrılan Ahmet Selâhattin Bey, 1913'te Öğretmen Okulundaki görevlerinden de çekilerek Hukuk Fakültesinde Devletler Hukuku öğretmenliğine ek olarak Hukuk Fakültesi Müdürlüğüne atanmıştır.

1918'de Maarif Nezareti Tedrisat-ı Âliye Müdür-i Umumîsi (Yüksek Öğretim Genel Müdürü) olmuş, 1919 yılı sonunda son Osmanlı

* *Belleten*, cilt XXXVIII, sayı 149, Ocak 1974.

Meclisine İstanbul'dan milletvekili seçilmişse de 20, Ocak 1920'de 42 yaşında hayata gözlerini kapamıştır.

Kısa, fakat çok parlak akademik yaşamında birçok değerli eser de veren Ahmet Selâhattin Bey, mütareke yıllarında cesur, atılgan bir yazar olarak da tanınmıştır. Ölümünün 25'inci yıldönümü dolayısıyla "Hukuk Dünyası" dergisinin Ocak 1945 sayısında, Prof. Cemil Bilsel, Ahmet Selâhattin Bey için şöyle demektedir :

"O günün gençleri arasında onu tanımayan ve tanıyıp da ona bağlanmayan yok gibidir. Bundan ötürüdür ki, onun ölümüne bütün gençlik ağladı. Gençlikle beraber bütün İstanbul da ağladı. Son Meclis-i Mebusan'a İstanbul mebusu olarak girmişti ve İstanbul'un en sevilen ve sayılan mebusu olmuştu. Cenazesi çok az kimselere nasip olan alayla kaldırıldı. Bütün fikir adamları, bütün gençlik İstanbul'un bütün ileri gelenleri parmaklar üzerinde götürülen cenazeyi göz yaşları ile takip ettiler.

Ahmet Selâhattin'in yönetmesi güzel, söylemesi güzel, yazması güzel, ahlâkı ve karakteri güzel, her şeyi güzel bir hoca idi".

Aynı dergide Prof. Sıddık Sami Onar da şöyle yazmaktadır :

"Ahmet Selâhattin için makam ve mevkiin hiç ehemmiyeti yoktu. Onun için gaye, ehemmiyetli idi.

Vatanın en felâketli ve ümitsiz anlarında o, cesaret ve ümidini kaybetmedi. Tehlikeden yılmadı. Ümitlerini hak, ve hakikat gördüklerini kürsüde, mitinglerde, gazete sütunlarında ve nihayet meclis kürsüsünde müdafaadan çekinmedi. Fikirlerini kabul etmeyenler ve hattâ tehlikeli görenler, onun mertliği ve dürüst karakteri karşısında eğilmeye mecbur oldular".

Ahmet Selâhattin Bey'in son Osmanlı Meclisine mebus seçilmesi üzerine Atatürk, ona, 7 Ocak 1920'de şu telgrafı çekmiştir :

"İntihabatta ihraz-ı ekseriyetle İstanbul Mebusu olmanız, Heyet-i Temsiliye'ce pek ziyade mucib-i memnuniyet olmuştur. Menafi-i hakikat-i memlekete azmle çalışacağınızdan şüphe edilmeyerek muvaffakiyetinizi temenni ve beyan-ı tebrikât eyleriz efendim.

Heyet-i Temsiliye namına
MUSTAFA KEMAL"

Ahmet Selâhattin Bey'i, mütarekenin kara günlerinde, İstanbul'da yurdun kurtuluşu ve Cihan Savaşından en az zararla çıkmamız için

1. N° de l'original 2. N° de l'original 3. N° de l'original 4. N° de l'original 5. N° de l'original 6. N° de l'original 7. N° de l'original 8. N° de l'original 9. N° de l'original 10. N° de l'original		11. N° de l'original 12. N° de l'original 13. N° de l'original 14. N° de l'original 15. N° de l'original 16. N° de l'original 17. N° de l'original 18. N° de l'original 19. N° de l'original 20. N° de l'original		21. N° de l'original 22. N° de l'original 23. N° de l'original 24. N° de l'original 25. N° de l'original 26. N° de l'original 27. N° de l'original 28. N° de l'original 29. N° de l'original 30. N° de l'original	
31. N° de l'original 32. N° de l'original 33. N° de l'original 34. N° de l'original 35. N° de l'original 36. N° de l'original 37. N° de l'original 38. N° de l'original 39. N° de l'original 40. N° de l'original		41. N° de l'original 42. N° de l'original 43. N° de l'original 44. N° de l'original 45. N° de l'original 46. N° de l'original 47. N° de l'original 48. N° de l'original 49. N° de l'original 50. N° de l'original		51. N° de l'original 52. N° de l'original 53. N° de l'original 54. N° de l'original 55. N° de l'original 56. N° de l'original 57. N° de l'original 58. N° de l'original 59. N° de l'original 60. N° de l'original	

1. N° de l'original

2. N° de l'original

3. N° de l'original

4. N° de l'original

5. N° de l'original

6. N° de l'original

7. N° de l'original

8. N° de l'original

9. N° de l'original

10. N° de l'original

11. N° de l'original

12. N° de l'original

13. N° de l'original

14. N° de l'original

15. N° de l'original

16. N° de l'original

17. N° de l'original

18. N° de l'original

19. N° de l'original

20. N° de l'original

21. N° de l'original

22. N° de l'original

23. N° de l'original

24. N° de l'original

25. N° de l'original

26. N° de l'original

27. N° de l'original

28. N° de l'original

29. N° de l'original

30. N° de l'original

31. N° de l'original

32. N° de l'original

33. N° de l'original

34. N° de l'original

35. N° de l'original

36. N° de l'original

37. N° de l'original

38. N° de l'original

39. N° de l'original

40. N° de l'original

41. N° de l'original

42. N° de l'original

43. N° de l'original

44. N° de l'original

45. N° de l'original

46. N° de l'original

47. N° de l'original

48. N° de l'original

49. N° de l'original

50. N° de l'original

51. N° de l'original

52. N° de l'original

53. N° de l'original

54. N° de l'original

55. N° de l'original

56. N° de l'original

57. N° de l'original

58. N° de l'original

59. N° de l'original

60. N° de l'original

Istanbul Milletvekilliğine seçilmesi dolayısıyla Atatürk'ün 7 Ocak 1920'de Ahmet Selâhattin Bey'e çektiği telgraf

çaba gösterenlerin başında görmekteyiz. Atatürk'ün Samsun'a ayak bastığı 19 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılarca işgalini protesto için Fatih Belediye Dairesi önünde yapılan mitingde konuşanlardan biri de Selâhattin Bey'dir.

Padişah Vahidettin'in 1919'da Sarayda topladığı Şuray-ı Saltanat'a İstanbul Darülfünunu'nun temsilcisi olarak katılan Ahmet Selâhattin Bey, ilk sözü alarak Padişah'a karşı : "Artık Şuray-ı Saltanat toplamanın zamanı çoktan geçmiştir. Artık devir Şuray-ı Millet toplama devridir" diye haykırır.

"Vakit" ve "Tarık" gazetelerinde 31 Mayıs 1919'dan başlayarak 28 Temmuz 1919 tarihine kadar yazdığı 10 makale, *Hukukî ve Siyasî Tettebbu'lar* adı altında 1923'te eski Matbaa-i Âmire Müdürlerinden Hamit Bey tarafından bastırılmıştır. Bu yazılar Ahmet Selâhattin Bey'in cesaretini, yurtseverliğini, değerli bilim adamlığını gösterdiği kadar güçlü bir mantık adamı olduğunu da yansıtır. Ben, burada rahmetlinin "Manda" konusuyla barış konferansı konusundaki güçlü düşüncelerini yazılarından faydalananarak belirtmek istiyorum :

1918 Bırakışmasından ve hele Mondros anlaşmasının yer yer bozularak Yunanlıların İzmir'e çıkmasından sonra, İstanbul'daki aydınlar arasında çeşitli kurtuluş yolları aranırken, büyük bir devletin koruyuculuğunu istemek gibi sakat düşünceler de ortaya atılır. O zamanki terimle "Manda" adı verilen bu koruyuculuk görevini özellikle Amerika'nın üzerine alması düşüncesi yaygındır. İçlerinde birçok tanınmış kişilerin de bulunduğu "Manda" taraflıları, basınla ve sağa sola başvurma yoluyla buldukları bu çare için yardımcı ararlar.

Atatürk'ün kayıtsız şartsız bağımsızlık ilkesiyle uyuşmayan bu düşüncelere ilk isyan bayrağını açan Ahmet Selâhattin Bey'dir.

31 Mayıs 1919'da "Vakit" gazetesine yazdığı "*Himaye ve Vekâlet Cereyanları*" adlı yazısından bazı parçaları birlikte okuyalım:¹

"Son zamanlarda memleketimizin karşı karşıya bulunduğu büyük tehlikelere bir çare olarak güçlü ve uygar bir devletin koruyuculuğunu istemek için gerek Saltanat Şûrasın'da ve gerek basında bazı fikirler ve düşünceler ortaya atıldı. Kelimeler üzerinde oynamayarak *Protectorat* ile *Mandat*'nın bağımsızlığımız için aşağı yukarı aynı

¹ Ahmet Selâhattin Bey'in ağır bir Osmanlıca ile yazdığı bu yazıları, elverdiği ölçüde bugünkü dile çevirmeğe çalıştım.

ölçüde zararlı olacağını kabul edersek, her şeyden önce şöyle bir soru karşısında kalırız : Altı yüzyılı geçen bir zamandan beri dünyanın üç kıtasında şimdikininkin beş on katı toprak ve nüfusa egemen bir devletin bağımsızlığını içimizden kim ve ne hakla fedaya veya yeniden kısıtlamaya talip olabilir? Vesayet veya himaye altına giren bir devlet bağımsızlığını kaybeder. Zira egemenlik bölünemez.”

“...Bizce Türk milleti, ülkesinin genişliği ve nüfusu –kimbilir?– beşte veya altıda birine düştüğü sırada Avrupa’ya karşı, ‘Memleketi idare edemiyoruz’ diyemez. Kim ne derse desin, elimizde kalacak mülkü idareye yetecek adamımız vardır”.

“...Bağımsız devlet halinde yaşayan Türk milletinin ağzından ‘Biz bu işi beceremiyoruz’ itirafının çıkması, büyük bir züldür. Çanak-kale’yi savunanlar bu zillete lâıyk değildir.”

Ahmet Selâhattin Bey bu yazısını şöyle bitirmektedir :

“Türkiye’nin bağımsızlığını kaybetme sonucunu verecek herhangi bir vasiliği ve koruyuculuğu, kendiliğimizden istemek şöyle dursun, bu yolda bir anlaşmayı zorla imza etmektense, savaşanlar arasında bir hukuksal bağ vücuda getirmeyerek dünyada hazırlandığı görülen ulusal devrimlerin ve sosyal, iktisadî kavgaların sonunda görünecek ilâhî adaleti beklemek hayırlıdır.”

Ahmet Selâhattin Bey 2 Haziran 1919’da “Vakit”te “*Mandaların Mahiyet-i Hukukiyesi*”, 31 Temmuz 1919’da “Tarık” gazetesinde “*Vekâlet ve Muzaheret*” başlıkları altında iki yazı daha yayımlayarak bu konuyu uluslararası hukuk açısından incelemektedir.

“*Mandaların Mahiyet-i Hukukiyesi*” başlıklı yazı şöyle başlamak-tadır :

“Basınımızın bir bölümü, memleketimiz için hazırlandığı hissedilen ve en iyisi tam bağımsızlık, en kötüsü bölünme olan çeşitli sonuçlar arasında birincisinin umut edilemeyeceği gözönüne alınarak güya “ehven-i şer” olmak üzere kâh İngiliz himayesinden, kâh bir Amerika vasiliğinden bahsetmektedirler. Evvelki makalemde koruyuculukla vasiliği ele almış ve her ikisinin de netice itibarıyla bağımsızlığa karşı olduğunu ve Türklüğün kendi gönlünün rızasıyla bunlardan hiç birisini istemeyeceğini iddia etmiş idim. Ancak milletimizin aydınları arasında yanlış ve sakıncalı bir anlayışın yayılmaya başladığını ve vekâlet (Manda) mahzurdan sâlim imiş gibi “Biz himaye

değil, vekâlet, manda istiyoruz” tarzındaki düşüncelere yer verildiğini gördüğümünden –kendimin yanılmış olmağım ihtimalini hiç bir zaman hatırdan uzak tutmamakla beraber– himaye ile mandanın hukuksal niteliği hakkındaki düşüncelerimi kendime saklamayı muvafık bulmadım”.

Ahmet Selâhattin Bey bundan sonra *Protectorat* ile *Mandat*’yı hukuksal açıdan inceleyerek sonunda şöyle demektedir :

“Amerika bu mandayı kabul ettiği takdirde Osmanlı Asya’sının bugün işgal altında bulunan memleketlerini işgallerden kurtarıp Türk-lüğün millî birlik ve coğrafyasını temin eyleyebilecek midir? Yoksa o da evvelkilerine katılmak suretiyle işe mi başlayacaktır? Daha açık-çası mesele dört veya altı parça olmaktan ibaret midir? O halde Ame-rika’ya yalvarmakta mâna nedir? Biz Wilson prensiplerine dayanarak Türk ulusunun sınır ve toprak bütünlüğü içinde bağımsızlığını iste-mekte direnirsek, memlekete fenalık etmiş veya bir fırsat kaçırmış olur muyuz?”

Atatürk’ün Samsun’a ayak basmasından kısa bir süre sonra İstanbul’da kayıtsız şartsız bağımsızlık için yükselen bu tek ve cesur ses durmamış, barış konferansının toplanacağı günlerde, çıkarlarımızı etkili hukuk bilgisi ve keskin mantığı ile savunmuş, İstanbul hükû-metini uyarmıştır.

9 Haziran 1919’da “Vakit” gazetesinde çıkan “*Murahhas olsa idim*” başlıklı yazısına şöyle başlıyor :

“Bu başlıkla bir emel öne sürmüş olmaktan Allaha sığınırım.” dedikten sonra :

“... Bununla beraber ben muharras olsaydım, diyorum, savun-ma planımı düzenlerken ilkönce ne söyleyeceğimi değil, ne söyleme-yeceğimi düşünürdüm ve demezdim ki : ‘Bütün bu felâketleri başımıza getirenler “T.E.C.¹” kumpanyasıdır. Birkaç türedinin hatası yüzünden bu harbe sürüklendik Kahrolsunlar, memleketi mahvettiler. Artık madem ki yenildik, topumuz, tüfeğimiz kalmamıştır, ne dersenez kabul edeceğiz. Başka çaremiz yok”.

“Mütarekeden beri sık sık işitilen bu sözleri söylemeyişi, hâşâ, bunları beğenmeyişi, doğru bulmayışımdan değildir. Fikrimce hakkın savunulmasında zerre kadar yardımcı olmayacağındandır” diyor ve konferansa şöyle sesleneceğini yazıyor

¹ Talât (ط), Enver (ل), Cemal (ج), Paşalar kastedilmektedir.

“Efendiler, biz yenildiğimizi bilerek geldik. Fakat siz kuvvet barışı değil, hak barışı yapmak, uluslar arasında ayrılık tohumları bırakmayan, intikam duyguları yaşatmayan sürekli bir barış kurmak istediğinizi söylediğiniz için biz de haklarımızı isterken güçlerin oranını değil, gerçeklerin gücünü düşünüyoruz”.

Ahmet Selâhattin Bey, bu sözleriyle bırakışma devrinin düşmanlara kayıtsız şartsız teslim olma eğiliminde olan hükümet adamlarına doğru yolu göstermek istemektedir. Öteki yazılarında da bu yol gösterme ve uyarmalarını kendisine özgü üslûbu ve güçlü mantığı ile görmektedir.

Bilindiği gibi Atatürk de, tıpkı Ahmet Selâhattin Bey gibi düşünmekte, yalvarmakla hakkın alınamayacağını, direnmek ve haklarımızı cesurca savunmakla bunun gerçekleşeceğini söylemekte idi. Daha sonra Sivas Kongresinde de mandacılar büyük çaba göstermişler, fakat Atatürk’ün ve bazı güçlü kişilikleri olan gençlerin karşı koymalarıyla kongreden bir karar alma olanağını bulamamışlardır.

Ahmet Selâhattin Bey genç yaşında ölmeyerek Anadolu’ya geçmiş olsaydı, Atatürk’ün en değerli çalışma arkadaşlarından biri olurdu.

Adını her zaman saygı ile anmalıyız.

LOZAN'IN BİR ÖNCÜSÜ

**Prof. Ahmet
Selâhattin Bey**

1878-1920

Bu kitapçık, Türk hukukçularından, Üniversite Devletler Hukuku Profesörü ve İstanbul eski milletvekili Ahmet Selâhattin Bey'in, memleketimizin ulusal yazgısını en çok ilgilendiren önemli hukuksal ve siyasal sorunlar üzerinde, bıraktığı yazıları kapsamaktadır. Bu yazılar, bugün Lozan'da cereyan eden siyasal görüşmelerin içyüzünü aydınlattığı gibi, barışdan sonra da değerlerini koruyacakları için, kitap biçiminde basılmıştır.

ISBN 978-975-17-4609-2

Fiyatı: 15,00 TL